

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Recenzenti:

ThLic. Michaela Moravčíková, Th.D.
doc. JUDr. Záboj Horák, Ph.D.

Stanislav Příbyl

VYBRANÉ PROBLÉMY
KANONICKÉHO
MANŽELSKÉHO PRÁVA

Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave 2021

© Stanislav Příbyl, 2021

ISBN 978-80-568-0250-2 (on-line)

OBSAH

Předmluva	6
1. Svátostnost manželství.....	8
2. Pojem manželství	11
3. Cíle manželství.....	13
4. Podstatné vlastnosti manželství.....	16
5. Manželský souhlas.....	22
6. Rozsah působnosti kanonického manželského práva	25
7. Příprava na manželství a pastorační péče rodin	33
8. Účinky manželství	37
9. Zákazy manželství	43
10. Manželské překážky obecně.....	53
11. Manželské překážky jednotlivě	61
12. Kanonická forma	85
13. Manželský souhlas a jeho vady.....	97
14. Zrušení manželství	141
15. Odloučení za trvání manželství	157
16. Konvalidace a sanace manželství	160
Literatura.....	166

PŘEDMLUVA

Předkládaná publikace se na první pohled podobá běžným komentářům zákonů. Právní odborníci, studenti a praktici běžně používají praktické komentáře, od nichž očekávají postupný výklad právních norem paragraf po paragrafu, odstavec po odstavci. Tato kniha sice v zásadě sleduje kánony sedmého titulu čtvrté knihy platného Kodexu kanonického práva „De matrimonio“ (O manželství), avšak ne vždy přesně po pořádku. Znění některých kánonů vkládá někdy pouze do výkladových poznámek; podle potřeby systematiky výkladu mění také pořadí kánonů, ba i pořadí jednotlivých hlav, z nichž sestává sedmý titul čtvrté knihy kodexu. Předmětem zájmu výkladu jsou totiž jednotlivá témata, problematiky, které se manželského práva katolické církve týkají. Prvních šest řešených problémů se dotýká především naukových základů týkajících se svátosti manželství, jak je katolická církev učí a jak je vtělila do kanonickoprávní úpravy: svátostnost a samotný pojem manželství, cíle a podstatné vlastnosti manželství, manželský souhlas a působnost kanonickoprávních norem o manželství. Je samozřejmé, že při výkladu kánonů se zde často objevují citace příslušných církevních dokumentů, které souvisí s normami kanonického manželského práva. Výkladem právní úpravy pastorační péče o manželství se přechází k problémům praktickým, jimiž jsou zejména manželské překážky, kanonická forma, vady manželského souhlasu a různé podoby zrušení manželství nebo jeho prohlášení za neplatné. K některým kánonům o vadách manželského souhlasu jsou pak přiřazeny příklady kauz ze soudní praxe. Je-li to potřebné pro poukázání na specifika kanonické úpravy manželství, jsou uvedeny pro porovnání také paralely z civilního práva.

Manželské právo katolické církve je nejpropracovanější součástí jejího kanonického právního řádu a rozhodně i součástí nejpří-

tažlivější. Jednak proto, že se týká záležitosti tak důvěrně známé a osobní, jakou manželství bezesporu je, avšak také proto, že je zejména v soudní praxi církve zdaleka nejfrekventovaněji aplikovaným podoborem kanonického práva. Přes všechny změny ve společnosti i v církvi však setrvává právní úprava manželství obsažená v Kodexu kanonického práva z roku 1983 na staletími ověřených, teologicky zakotvených principech, jakými jsou nerozlučitelnost, svátostnost a další. Je velmi podnětné seznámit se s jejich recepcí do obsahu kanonických norem a s fungováním těchto norem v kanonické praxi.

Stanislav Příbyl

1. SVÁTOSTNOST MANŽELSTVÍ

Kodex kanonického práva (CIC/1983), kán. (kánon) 1055 „§ 1. Manželský svazek (*foedus*), kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitnější společenství (*consortium*) celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch (dobro) manželů (*bonum coniugum*) a na zplození a výchovu dětí (*procreatio et educatio prolis*) je mezi pokřtěnými **povyšeno** Ježíšem Kristem na **svátost** (*sacramentum*).

§ 2. Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva (*contractus*), která by nebyla svátostí.“

Toto úvodní ustanovení o svátosti manželství v platném KodeXu kanonického práva z roku 1983 (CIC/1983), komplexně kodifikujícím právo katolické církve, neuvádí legální definici manželství. Ve své rámcové výpovědi konstatuje především *svátostnost* manželství mezi *dvěma pokřtěnými*. V katolické církvi se slaví a uděluje *sedm svátostí*, tedy vnějších znamení – úkonů, o nichž církev věří, že zprostředkují Boží působení těm, jimž jsou udělována: 1. křest; 2. biřmování; 3. eucharistie (svátost oltářní, tělo a krev Kristovy); 4. svátost smíření (svátost pokání, „zpověď“); 5. pomazání nemocných („poslední pomazání“); 6. kněžství; 7. manželství. Svátosti bývají také označovány jako „viditelná znamení (*signa sensibilia*) Boží milosti“.

Na Tridentském koncilu slaveném mezi léty 1545–1563 se katolická církev vymezila proti protestantské reformaci, která zredukovala počet svátostí na dvě (křest, večeře Páně). Koncil na 7. zasedání (r. 1547) v dekretu o svátostech „*Ad consummationem*“ v kán. 1 stanovil: „Kdo by prohlásil, že všechny svátosti Nového zákona nebyly ustanoveny od Ježíše Krista, našeho Pána, nebo že je jich

více či méně než sedm, totiž křest, biřmování, eucharistie, pokání, poslední pomazání, svěcení a manželství, anebo také že některá z těchto svátostí není pravou a vlastní svátostí, ten nechť je z církve vyobcován (*anathema sit*).“

Manželství je institucí přirozenou, ve všech kulturách se nachází trvalé svazky mezi mužem a ženou, v nichž dochází k plození a výchově dětí. Zároveň považovaly i předkřesťanské kultury manželství právě pro tajemství vzniku nového života za posvátnou skutečnost (*res sacra*). Ve Starém zákoně je nejdůležitější výpovědí o manželství výrok z první knihy Mojžíšovy (Genesis): „Proto opustí muž otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se ti dva jedním tělem (jednou bytostí)“ (Gn 22,24). V evangeliích Nového zákona je dochován klíčový normativní výrok (*logion*) o manželství, prisuzovaný samotnému Ježíši Kristu: „Co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje“ (Mk 10,9; Mt 19,6). Tridentýský koncil stvrdil svátostnost manželství na 24. zasedání (1563) v kán. 1: „Kdo by prohlásil, že manželství není v pravém a vlastním smyslu jednou ze sedmi svátostí evangelního zákona ustanovenou Kristem, nýbrž že bylo vynalezeno lidmi v církvi, ani že nepřináší milost, ten nechť je vyobcován.“

Manželství je zároveň institucí přirozeného práva, vepsanou do lidské přirozenosti (*natura*). Přirozený charakter manželství charakterizuje Katechismus katolické církve (souhrn církevní nauky, schválený Janem Pavlem II. roku 1997) v čl. 1603: „Povolání k manželství je vepsáno do samé přirozenosti muže a ženy, jak vyšli z rukou Stvořitele. Manželství není čistě lidské zřízení, přes všechny změny, kterými prošlo během staletí, v různých kulturách, sociálních strukturách a v duchovních postojích. Tyto rozmanitosti nesmějí dát zapomenout na společné a trvalé rysy. I když důstojnost této instituce nevysvětluje všude se stejnou jasností, existuje ve všech kulturách určitý smysl pro velikost manželského spojení, protože, šťastný život člověka i lidské a křesťanské společnosti těsně souvisí s dobrým stavem manželského a rodinného společenství.“

Mezi pokřtěnými pak manželství nabývá kromě tohoto přirozeného rozměru navíc svátostný charakter. Svátosti ustanovil Ježíš Kristus, církev je slaví ve jménu Krista a z jeho pověření. Církev věří, že svátosti zprostředkují věřícím milost (*gratia*), tj. společenství života s Kristem. Svátosti nejsou pouhými vnějšími symboly, nýbrž v nitru těch, kdo je přijímají, skutečně působí to, co navenek naznačují (*efficiunt, quod significant*). Církev také stanoví, co je nutné k platnosti (*ad validitatem*) a dovolenosti (*ad liceitatem*) udílení svátostí a jejich přijetí. Normy ohledně těchto a dalších náležitostí jsou obsaženy v platném Kodexu kanonického práva (CIC/1983), kniha IV, kán. 840–1165.

Zákonodárce Kodexu kanonického práva dbá, aby se chápání svátostného života v církvi neomezovalo pouze na udělování a přijímání svátostí. Proto vyzdvihuje svědectví života křesťanských manželů jako specifický posvěcující prvek církve v kán. 835 § 4: „Také ostatní věřící se podílejí na službě posvěcování způsobem jim vlastním, a to činnou účastí na liturgických slavnostech, hlavně eucharistických; zvláštním způsobem se podílejí na této službě rodiče svým manželským životem v křesťanském duchu a křesťanskou výchovou dětí.“

Svátostnost manželství kromě katolické církve uznává rovněž církve pravoslavná a jiné východní církve, které nejsou v plné jednotě s katolickou církví (arménská, asyrská, koptská apod.), což znamená, že se nepodřizují jurisdikci římského biskupa – papeže. Církve pocházející z protestantské reformace (evangelická luterská – tj. augsburského vyznání; reformovaná kalvínská – tj. helvetského vyznání; v anglosaském světě pak zejména anglikánská, metodistická, baptistická apod.) manželství za svátost nepovažují. Přesto katolická církev při posuzování manželství nejen vlastních členů, nýbrž i členů jiných církví, pokud je to zapotřebí, zkoumá, zda strany byly platně pokřtěny. V případě, že obě pokřtěny byly, manželství bylo svátostné a platné, pokud splňovalo další právní náležitosti.

2. POJEM MANŽELSTVÍ

Manželství se označuje některými výrazy, které již měly významné místo v jurisdicenci starověkého Říma, a kanonické právo katolické církve je rovněž používá:

- *matrimonium* – spojení slov *mater* (matka) a *munus* (úloha, poslání),
- *connubium* nebo též *nuptiae* – od slovesa *nubere*, pokrýt rouchem, závojem,
- *coniugium* – sdílení společného manželského jha (*iugum*),
- *consortium* – sdílení společného osudu manželů (*sors*): srov. kán. 1055 § 1.

Všechny tyto pojmy a další okolnosti svědčí o tom, že manželství je společenství celého života (*consortium totius vitae*), sdílení manželského společenství, úplného, bezvýhradného, výlučného, zahrnujícího celou bytost obou manželů po stránce duchovní, duševní i fyzické. Nestačí pouhé sdílení společného obydlí, manželé nesmí žít pouze „vedle sebe“, nýbrž skutečně spolu, musí tvořit nejen vnější, nýbrž vnitřní jednotu.

Pojem manželství je dvojnásobný, ve skutečnosti se jím označují dvě odlišné skutečnosti:

- *matrimonium in fieri* – manželství jako moment, ve kterém vzniká, čili manželský slib a jeho stvrzení při sňatkovém obřadu – tj. manželská smlouva (*matrimoniale foedus*); náleží sem již také příprava na manželství a bezprostředně následující administrativní úkony,
- *matrimonium in facto esse* – tj. manželský stav, život v manželství, společenství celého života (*consortium totius vitae*), a s ním spojená péče o rozvíjení manželského života.

Samotný smluvní charakter manželství má rovněž dvě terminologické podoby:

- *foedus* – viz kán. 1055 § 1 CIC/1983: pojem především biblický, posvátná smlouva mezi Bohem a jeho lidem, zdůrazňuje náboženskou, duchovní stránku manželství,
- *contractus* – viz kán. 1055 § 2: pojem ryze právní, ačkoli svým obsahem a společenským významem je manželství od jiných, majetkoprávních smluv velmi odlišné, je to smlouva „svého druhu“ (*sui generis*).

Pojetí manželství jako svátosti je neoddělitelné od jeho smluvní povahy. Důvod uzavření manželské smlouvy (*ratio contractus*) je také důvodem přijetí svátosti (*ratio sacramenti*). Před církví se uzavírá manželská smlouva ve všech jejích aspektech, nikoli pouze jakási svátostná „nadstavba“ nad manželstvím, kterou lze k manželské smlouvě nezávazně přidat nebo naopak odebrat. Proto jsou katolíci vázáni kanonickým manželským zákonodárstvím (srov. kán. 1059), přestože se také jako občané podřizují zákonům státu. V zemích, kde stát uznává církevní manželství s občanskoprávními účinky (jakými jsou i Česká a Slovenská republika), je zřetelné, že stát umožňuje občanovi jediný právní úkon, který neoddělitelnost smlouvy a svátosti ilustruje lépe, než tam, kde jsou občané nuceni uzavřít nejprve civilní manželství a teprve poté manželství církevní.

Církev ovšem také uznává, že křesťanští manželé mají svoje povinnosti vůči občanské společnosti. Manželství a rodina nejsou pouze soukromými partikulárními svazky, bez zodpovědnosti vůči celku, jak připomíná papež Jan Pavel II. v apoštolské adhortaci „*Familiaris consortio*“ o úkolech křesťanské rodiny v současném světě (1981), čl. 42: „Rodina je živě, organicky spojena se společností. Neboť svým úkolem sloužit životu tvoří její základ a stálou živnou půdu. V rodině totiž vyrůstají občané, a tam také nalézají svou první školu společenských ctností, které znamenají život a rozvoj společnosti. Vyplývá tedy z povahy a povolání rodiny, že se nesmí uzavírat do sebe, ale musí být otevřená jiným rodinám a společnosti, a takto přijímat svůj společenský úkol.“

3. CÍLE MANŽELSTVÍ

kán. 1055 § 1: „...zaměřené svou přirozenou povahou na **prospěch (dobro) manželů** (*bonum coniugum*) a na **zplození a výchovu dětí** (*procreatio et educatio prolis*)...“

Dříve platný Kodex kanonického práva z roku 1917 cíle manželství hierarchizoval v kán. 1013 § 1 tak, že rozlišoval mezi *primárními* a *sekundárními* cíli manželství. Primární byly plození a výchova dětí (*procreatio et educatio prolis*), zatímco sekundární byly vzájemná pomoc (*mutuum adiutorium*) manželů a „prostředek k uspokojení tělesné žádosti“ (*remedium concupiscentiae*). Třebaže došlo mezitím k určitému posunu v nauce o cílech manželství, je třeba zdůraznit, že tradiční církevní nauka vždy považovala potomstvo za nejvýznamnější specifický prvek, který charakterizuje manželství.

Nauku o manželství prohloubil Druhý vatikánský koncil (1962–1965), kterým se inspirovala normativa v současnosti platného Kodexu kanonického práva. Koncilní pastorální konstituce o církvi v dnešním světě „*Gaudium et spes*“ (1965) v čl. 48 uvádí: „Svou přirozenou povahou jsou manželství a manželská láska zaměřeny k plození a výchově dětí, což je vrchol a koruna manželské lásky. A tak muž a žena, kteří díky manželskému svazku, nejsou už dva, ale jedno tělo, prokazují si důvěrným spojením svých osob a činností vzájemnou pomoc a službu, zakoušejí smysl své jednoty a stále plněji ji dosahují. Toto důvěrné sjednocení, jakožto vzájemné darování dvou osob, a také dobro dětí vyžaduje úplnou manželskou věrnost a důrazně požaduje jejich nerozlučnou jednotu.“

Na základě tohoto pojetí Kodex kanonického práva z roku 1983 již nehierarchizuje cíle manželství. Samozřejmě ponechává ploze-

ní a výchovu dětí, avšak neuvádí, že jde o primární cíl manželství, a předřazuje mu široký pojem „dobro manželů“ (*bonum coniugum*). Oba cíle se scházejí v intimním manželském úkonu, skrze nějž manželé plodí potomstvo a vzájemně se osobně obdarovávají. Společné dobro manželů je dáno zejména tím, že sdílejí společenství celého života (*consortium totius vitae*), mají být ochotni ke vzájemnému láskyplnému sebedarování, osobnímu sebedsdílení. Toto společenství zahrnuje celý život v dimenzi kvalitativní (*intenzivní*), v úplnosti sebeodevzdání, tak ovšem i v dimenzi kvantitativní (*extenzivní*), neboť jde o vzájemné nepřerušené vzájemné sdílení po celý život. To pak předpokládá nerozlučitelnost manželství (*indissolubilitas*).

Manželská láska má být *plodná* a manželé jsou povinni své potomky *vychovávat*, jak požaduje také kán. 226, který náleží mezi základní (ústavní) normy určené katolickým křesťanům – laikům: „§ 1. Kdo žijí v manželství, mají podle svého vlastního povolání zvláštní povinnost spolupracovat manželstvím a rodinou na utváření Božího lidu. § 2. Rodiče, protože dali život dětem, mají velmi závažnou povinnost i právo je vychovat; proto křesťanští rodiče jsou především povinni pečovat o křesťanskou výchovu svých dětí podle učení církve.“

Církev nejenže od Ježíše Krista přijala učení o vysoké hodnotě manželství, nýbrž také jeho důraz na opuštění rodinných svazků za účelem radikálnějšího následování Krista: „A každý, kdo opustil domy nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole pro mé jméno, stokrát víc dostane a bude mít podíl na věčném životě“ (Mt 19,29). Ježíš vysoce cení rozhodnutí pro bezženství pro vyšší cíl, „nebeské království“: „Někteří nežijí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí; jiní nežijí v manželství, protože je nezpůsobilými učinili lidé; a někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to může pochopit, pochop“ (Mt 19,12). V katolické církvi se řídí touto Kristovou výzvou kněží a řeholníci (řeholnice), proto také kanonické právo

stanoví manželské překážky svěcení (kán. 1087) a řeholního slibu čistoty (kán. 1088).

Katechismus katolické církve o vztahu mezi manželstvím a stavem bez manželství (panenstvím) uvádí v čl. 1620: „Obojí, svátost manželství i panenství pro království Boží, pocházejí od téhož Pána. On jim dává smysl a uděluje nezbytnou milost žít je ve shodě s jeho vůlí. Cenění panenství po království a křesťanský smysl pro manželství jsou neoddělitelné a navzájem si pomáhají.“ Zasvěcený život sám o sobě není – na rozdíl od manželství – jednou ze sedmi svátostí, avšak v katolické církvi byla vždy přítomna úcta ke zdrženlivosti, proto v reakci na protestantskou reformaci, která zasvěcený život a celibát kléru odvrhla, Tridentský koncil v dekretu „*Matrimonii perpetuum*“ (r. 1563), kán. 10, uvedl: „Kdo by prohlásil, že je třeba dávat přednost stavu manželskému před stavem panenským nebo celibátem, a že není lepší a blažnější zůstat ve stavu panenském nebo v celibátu než se spojit v manželství, ten nechť je z církve vyobcován.“

Papež Pius XII. vystihl vztah mezi hodnotou manželství a zasvěceného života v čl. 36 encykliky „*Sacra virginitas*“ (1945): „Nelze tvrdit, že vzájemná pomoc (*mutuum adiutorium*), kterou snoubenci od sebe v manželství očekávají, je dokonalejší pomoc pro dosažení svatosti, než *osamělost srdce* panen a celibátníků. Přestože se vzdávají takové lidské lásky, duše zasvěcené dokonalé čistotě tím neochuzují svoji vlastní lidskou osobnost, neboť se jim od samotného Boha dostává duchovní pomoci nesmírně účinnější, než je ‚vzájemná pomoc‘ manželů. Tím, že se vnitřně zasvěcují Tomu, který jim sděluje svůj božský život, se neochuzují, nýbrž obohacují. Kdo může pravdivěji než zasvěcené osoby na sebe vztáhnout nádherné vyjádření apoštola Pavla ‚Už nežiji já, ale žiji ve mně Kristus?‘“

4. PODSTATNÉ VLASTNOSTI MANŽELSTVÍ

kán. 1056: „Podstatnými vlastnostmi manželství je **jednota a nerozlučitelnost**, které nabývají v křesťanském manželství zvláštní pevnosti z důvodu svátosti.“

Jednota předpokládá, že manželství je spojením jednoho *muže* a jedné *ženy* – viz kán. 1055 § 1. Je vyloučeno spojení osob stejného pohlaví. Muž a žena se vzájemně doplňují fyzicky i psychologicky. Katechismus katolické církve učí v čl. 2357: „Tradice, opírající se o Písmo svaté, které představuje homosexuální vztahy jako velkou mravní spoušť, vždy prohlašovala, že homosexuální úkony jsou vnitřně nezřízené. Odporují přirozenému zákonu. Odlučují pohlavní úkon od předávání života. Nejsou plodem opravdového citového a pohlavního doplňování se.“ Prezident České republiky uvedl r. 2006 ke zdůvodnění veta zákona o registrovaném partnerství: „Slovo *rodina* pochází od slova *rodit* a ne náhodou jsou rodiče a děti (byť se to vždy nezdaří) jejím elementárním atributem. O tytéž znaky a tytéž funkce jako v manželství v partnerství osob stejného pohlaví nejde a z definice jít nemůže.“

Ve vlastním smyslu jednota znamená spojení *jednoho* muže a *jedné* ženy. To vylučuje polygamii v obou formách – polygynii (mnohoženství) a polyandrii (více mužů jedné ženy). Katolická církev se s jevem polygamie setkala při misiích v době mořeplaveckých objevů raného novověku a přimělo ji to k právní úpravě, jež je ve své podstatě zachována v kán. 1148 současného Kodexu kanonického práva. Avšak rovněž *nevěra* znamená ve své podstatě porušování jednoty manželství.

Nerozlučitelnost jako podstatná vlastnost manželství v církevně-právní úpravě realizuje biblické učení samotného Ježíše Krista, nejuceleněji podané v evangeliu podle Matouše: „Tu k němu (Ježíšovi) přišli farizeové a pokoušeli ho: ‚Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?‘ Odpověděl jim: ‚Nečetli jste, že Stvořitel od počátku ‚muže a ženu učinil je‘? A řekl: ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!‘ Namítnou mu: ‚Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?‘ Odpoví jim: ‚Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“ (Mt 19,3–9).

Pro katolické pojetí manželství není nerozlučitelnost pouhým ideálem. Církev se staví proti volným soužitím bez sňatku (*more uxorio*), proti manželstvím na zkoušku, a rovněž proti mentalitě, počítající se samozřejmou možností rozvodu, pokud se manželství octne v krizi a manželé si přestanou rozumět. Podle liturgické knihy (Svatební obřady) zdůrazňují formule manželského slibu ve svém závěru právě tuto vlastnost manželství: „slibuji ... že tě *nikdy* neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti“ nebo „chci tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí“.

Lze rozlišovat nerozlučitelnost *vnitřní* a *vnější*. Vnitřní (*relativní*) nerozlučitelnost označuje subjektivní postoj konkrétních kontrahentů manželství. Takové manželství však může z určitých důvodů rozloučit sama církevní autorita, například ve prospěch víry (viz kán. 1143 a násl.) nebo z důvodu inkonzumace, nenaplnění intimním aktem (viz kán. 1061 a 1679–1706). Vnější (*absolutní*) nerozlučitelnost vylučuje rozloučení manželského pouta i církevní autoritou. Ani sám papež nemůže rozloučit manželství dvou pokřtěných, které bylo po uzavření naplněno (konzumováno). Civilní rozvod pak katolická církev bere na vědomí, ale jeho platnost neuznává.

Svatostnost posiluje *nerozlučitelnost* manželství mezi dvěma pokřtěnými. Biblické místo z Nového zákona z listu Efešanům apoštola Pavla přirovnává nerozlučný vztah muže a ženy v manželství ke vztahu Ježíše Krista a jeho církve (věřících): „Muži, každý z vás ať miluje svou ženu, jako Kristus miloval církev a vydal sám sebe za ni, aby ji posvětil a očistil koupelí ve vodě (tj. křtem) a slovem. Tím si chtěl církev připravit slavnou, bez poskvrny, vrásky nebo něčeho takového, aby byla svatá a bez vady. Tak také muž má mít svou ženu rád jako vlastní tělo. Kdo má svou ženu rád, projevuje tím lásku sám sobě. Nikdo přece nemá v nenávisti vlastní tělo, ale dává mu jíst a přeje mu. Tak i Kristus jedná s církví, protože jsme údy jeho těla. [...] Toto tajemství je veliké; mám na mysli *vztah Krista a církve*. A proto každý z vás ať miluje svou ženu jako sám sebe a manželka ať zase svému muži projevuje úctu.“ (Ef 5,25–33).

Civilní zákonodárství postupně opouštělo zákaz rozvodu manželství. Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n. je typickým příkladem právní úpravy, která umožňovala rozvod manželství, byla-li na jedné ze stran či na obou stranách nalezena konkrétní vina nebo příčina: „a) dopustí-li se druhý manžel cizoložství; b) byl-li pravoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze; c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátí-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců. Není-li pobyt jeho znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně; d) ukládal-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví; e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, neb opětovně ho na cti urážel; f) vede-li zhýralý život; g) pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ní těžkou hysterii, pijáctví nebo navyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou; h) nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vyslo-

viti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen; i) pro nepřekonatelný odpor“.

Dnešní pojetí občanského rozvodu vinu procesních stran rozvodového řízení zpravidla nezkoumá. Soud má zjistit, zda nastal tzv. *kvalifikovaný rozvat*, „hluboký, trvalý a nenapravitelný“, tj. takový, o němž nelze předpokládat, že odezní (podle českého Nového občanského zákoníku (NOZ), zákon č. 87/2012 Sb., § 754 odst. 1). Podíl viny se zkoumá v případě aplikace klauzule proti tvrdosti, pokud by byla závažná újma způsobena manželovi, „který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena závažná újma“ (srov. NOZ, § 755 odst. 2, písm. a). Pro občanské právo je rozvod (vedle smrti) jediným způsobem zániku manželství za života manželů.

Katechismus katolické církve se v čl. 1650 k rozvodu staví negativně: „Dnes se v mnoha zemích četní katolíci uchylují k *rozluce* podle občanských zákonů (tj. k rozvodu) a uzavírají nový občanský sňatek. Církev dodržuje věrnost slovu Ježíše Krista („Kdo se rozvede se svou ženou a ožení se s jinou, dopouští se vůči ní cizoložství. Rozvede-li se žena se svým mužem a vdá se za jiného, dopouští se cizoložství“: Mk 10,11–12), a proto nemůže uznat nový sňatek za platný, bylo-li první manželství platné. Jestliže rozloučení (tj. rozvedení) uzavřeli civilní sňatek, nacházejí se v situaci, jež *objektivně odporuje Božímu zákonu*. Proto nemohou – pokud tato situace trvá – přistupovat ke svatému přijímání. Z téhož důvodu nemohou vykonávat v církvi zodpovědné funkce. Smíření prostřednictvím svátosti pokání může být uděleno pouze těm, kteří litovali, že porušili znamení smlouvy a věrnosti Kristu, a kteří se zavázali, že budou žít v prosté zdrženlivosti.“

Církevní učitel sv. Augustin (Augustinus Aurelius, †430) uvádí ve spise „O dobru manželství“: „Dobro manželství spočívá u všech národů a lidí v plození a v cudné věrnosti; pro lid Boží však spočívá

ještě v posvátnosti svátosti, která zakazuje, aby si ten, kdo se z odporu odloučí, vzal jinou, dokud její muž žije, a to ani kvůli potomstvu. Jedině tak se stvrzuje manželský svazek, který se může rozvázat jedině smrtí jednoho z manželů, zatímco jej nelze zrušit ani tehdy, pokud se neuskuteční to, kvůli čemu bylo manželství uzavřeno.“ Z tohoto úryvku převzala církev učení o třech „dobrech“ manželství: dobro potomstva (*bonum prolis*), dobro věrnosti (*bonum fidei*) a dobro svátosti (*bonum sacramenti*), které je chápáno jako nerozlučitelnost manželství.

Civilní zákonodárství umožňující rozvod manželů považuje trvalost svazku za společensky žádoucí, avšak *právně nezávaznou*. Jinak se jeho cíle s cíli církevního manželství nemíjí: „Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc“ (NOZ, § 655). Na rozdíl od církevního pojetí manželství jsou však rozvolněny i cíle manželství, jež může být uzavřeno také z důvodů psychologických, zdravotních, sociálních nebo ekonomických.

Papež Jan Pavel II. v apoštolské adhortaci „*Familiaris consortio*“ o úkolech křesťanské rodiny v současném světě (1981), čl. 20, uvádí: „Je základní povinností církve znovu a znovu silně zdůrazňovat [...] učení o nerozlučitelnosti manželství. Těm, kdo v naší době pokládají za těžké nebo přímo nemožné připoutat se na celý život k jednomu člověku, a těm, kdo se nechávají strhnout kulturním proudem, který odmítá nerozlučitelnost manželství a otevřeně se posmívá závazku manželů k věrnosti, musí církev přinášet radostné poselství o definitivnosti manželské lásky, jež má svůj základ a svou sílu v Ježíši Kristu. Nerozlučitelnost manželství, která má kořeny v osobním sebeodevzdání manželů a kterou vyžaduje dobro dětí, nalézá svou poslední pravdu v plánu, který Bůh oznámil ve zjevení: Bůh chce a daruje nerozlučitelnost manželství jako plod, znamená a požadavek absolutně věrné lásky, s jakou Bůh vychází vstříc člověku a Kristus církvi.“

Příprava snoubenců (nupturientů) na katolické manželství může narazit na jejich názory a postoje, které jsou v rozporu s katolickou naukou o manželství, a jimiž by se chtěli řídit. Například považují manželství za rozlučitelné, popírají nutnost věrnosti apod. Tím objektivně vzato nehodlají uzavřít církevní manželskou smlouvu: „Pokud se navzdory veškerému úsilí snoubenci otevřeně a výslovně stavějí proti tomu, co má církev na mysli při sňatku mezi pokřtěnými, nesmí je duchovní pastýř oddat; je povinen – třebaš nerad – vzít na vědomí danou situaci a dát dotyčným na srozuměnou, že za těchto okolností ne církev, ale oni sami brání obřadu, o který žádají“ (Svatební obřady, čl. 21).

V samotném svatebním obřadu, nežli zazní vzájemný slib stran, se oddávající táže snoubenců: „Chcete si slíbit lásku, úctu a věrnost. Ptám se vás před církví a před Bohem: Zavazujete se k tomu opravdu na celý život?“ Tři otázky před samotným manželským slibem – ohledně svobody rozhodnutí, nerozlučitelnosti a ochoty přijmout potomstvo – se nazývají *skrutinium*, neboť jejich úkolem je zkoumat sňatečnou vůli nupturientů.

5. MANŽELSKÝ SOUHLAS

kán. 1057: „§ 1. Manželství je tvořeno **souhlasem** stran **zákonně projeveným** mezi osobami **právně způsobilými**; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit.

§ 2. Manželský souhlas je **úkon vůle**, jímž muž a žena sami sebe navzájem neodvolatelnou dohodou **odevzdávají a přijímají** za účelem vytvoření manželství.“

Ustanovení obsahuje prvky, které musí kumulativně nastat, aby manželství uzavřené před církví bylo platné. Tento kánon tvoří prakticky také osnovu kanonickoprávního pojednání o manželství. Zákonný, *právem stanovený* projev vzájemného souhlasu znamená, že musí být dodržena povinnost *kanonické formy* uzavření manželství před právem určeným oddávajícím a dvěma svědky (viz kán. 1108 a násl.) Kontrahenti manželství musí být právně způsobilí (*iure habiles*), tedy nesmí zde být manželská překážka (viz kán. 1073–1094) nebo vada manželského souhlasu, činící kontrahenta nezpůsobilým k manželství (viz především kán. 1095).

Některé překážky i kanonickou formu lze z různých důvodů *dispenzovat* – prominout. Avšak jeden základní prvek manželské smlouvy je zcela nutný a nedispenzovatelný, totiž *manželský souhlas*. Je konstitutivním prvkem manželství, bez něj nelze vůbec o platném manželství hovořit. Vůli společně žít nemůže nahradit „žádá lidská moc“, tedy např. církevní autorita nebo rodiče. Katolická církev nikdy neučila, že by se děti měly řídit rozhodnutím rodičů ohledně jejich budoucího manželského partnera, jak o tom svědčí dekret „Tametsi“ Tridentského koncilu (r. 1563): „...proto je právem třeba odsoudit ty, kteří tvrdí, že manželství uzavřená dět-

mi bez rodičů jsou neplatná a že záleží na rodičích, zdali je prohlásí za platná nebo neplatná“.

Manželství uzavřené pod vlivem násilí nebo strachu je neplatné pro vadu souhlasu (viz kán. 1103). Oddávající se táže snoubenců při svatebním obřadu ve druhé otázce skrutinií: „Rozhodli jste se uzavřít manželství. Ptám se vás před církví a před Bohem: Je toto vaše rozhodnutí svobodné a upřímné?“ Kanonické právo neuznává vynucené úkony, jak uvádí také obecné ustanovení kán. 125 kodexu: „§ 1. Jednání, které bylo vynuceno vnějším násilím na osobu, která mu nemohla účinně čelit, se považuje za nevykonané. § 2. Jednání vykonané z velkého, protiprávně způsobeného strachu nebo na základě podvodu je platné, pokud právo nestanoví jinak; může však být rozsudkem soudu zrušeno buď z podnětu poškozené strany nebo jejích právních nástupců nebo z úřední povinnosti.“

Vzájemný souhlas nupturientů, který znamená jejich vůli spolu trvale žít v manželství, se musí při svatebním obřadu projevit navenek, přičemž vnější slova a gesta tohoto právního úkonu mají odpovídat vnitřnímu rozhodnutí a přesvědčení nupturientů, jinak je souhlas vadný (viz kán. 1101). Vzhledem k nerozlučitelnosti manželství je nutné, aby souhlas obou stran spočíval v jejich neodvolatelné dohodě (*foedus irrevocabile*), již se navzájem odevzdávají a přijímají.

Vzájemné všeprostupující odevzdání a přijetí výstižně vyjadřuje *manželský slib*: „Já (jméno), odevzdávám se tobě, (jméno), a přijímám tě za manželku/manžela. Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.“

Vzájemný souhlas tedy musí být: 1. *osobní*, neovlivněný třetími osobami; 2. *vnitřní* i *vnější*, vnitřní rozhodnutí musí být navenek vyjádřeno; 3. *svobodný*, bez stavu vnitřní tísně nebo vnějšího donucení; 4. *rozmyšlený*, strany musí mít dostatek soudnosti; 5. *úmyslný*,

strany musí chtít právě manželství; 6. *úplný*, bez výhrad a vylučování podstatných prvků a vlastností manželství; 7. *vzájemný*, oboustranný, jak to odpovídá manželství jako dvojstranné smlouvě; 8. *současný*, na slib jedné strany bezprostředně navazuje slib druhé, jedná se o (dvoj)jediný úkon, vzápětí stvrzený oddávajícím; 9. *neodvolatelný*, neboť manželství je nerozlučitelné.

Rozpaky může vzbuzovat skutečnost, že základním „stavebním kamenem“, definujícím manželství, není *láska*. Ta jistě vede k upřímnému manželskému souhlasu, ale po právní stránce nemůže být definičním prvkem. Láska je *mimoprávní* prvek, jehož absence může v konkrétních případech naznačovat neplatnost nebo alespoň nedostatečnost (neúplnost) manželského souhlasu. Nauka církve vykresluje podobu ryzí manželské lásky v konstituci „*Gaudium et spes*“ Druhého vatikánského koncilu, čl. 49: „Je to láska svrchovaně lidská, neboť ji dobrovolná náklonnost vede od jedné osoby k druhé osobě, a proto zahrnuje dobro celého člověka; je tudíž schopna dodat tělesným i duševním projevům zvláštní důstojnost a povýšit je na prvky a známky příznačné pro manželské přátelství. Pán ozdravil, zdokonalil a povýšil tuto lásku zvláštním darem své milosti a lásky. Taková láska, spojující lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život; ba právě svým velkodušným projevováním se láska zdokonaluje a roste. Daleko tedy převyšuje pouhou sobecky pěstovanou erotickou přitažlivost, která velice rychle a uboze vyprchá.“

6. ROZSAH PŮSOBNOSTI KANONICKÉHO MANŽELSKÉHO PRÁVA

kán. 1058: „Manželství mohou uzavřít **všichni**, kterým to právo nezakazuje.“

Toto ustanovení je konkretizací kán. 219, který zakotvuje základní právo každého katolického věřícího na svobodnou volbu životního stavu: „Všichni křesťané mají právo zvolit si bez jakéhokoliv donucení životní stav.“ Nikdo tedy nemůže být k manželství nucen a nikomu nesmí být manželství zakázáno. Přesto však toto subjektivní „právo na manželství“ (*ius connubii*) není absolutní, neboť některým věřícím samo právo manželství zakazuje. Vzhledem k tomu, že se v případě manželství jedná o skutečně základní právo, musí církevní (a ostatně i civilní) zákonodárce případné zákazy manželství přesně zákonem zakotvit, a ty pak při aplikaci podléhají striktní interpretaci (zužujícímu výkladu, srov. kán. 18).

Kanonické právo zná *zákazy* manželství, které je možné *prominout* (kán. 1071, 1124 a násl.) a *překážky*, z nichž některé lze *dispenzovat*, jiné ovšem nikoli (kán. 1084, 1085, 1091). Jedná se tedy o regulaci výkonu práva na uzavření manželství. V katolickém církevním právu jsou to též některé vyšší hodnoty, které brání uzavření manželství: kněžský *celibát* (kán. 1087) a doživotní *řeholní slib* (kán. 1088). Na kněžské svěcení není nárok a ti, kdo se pro kněžství rozhodují, berou na sebe povinnost celibátu: „Kandidát trvalého jáhenství, který není ženatý, a kandidát kněžství se připustí k jáhenskému svěcení jen tehdy, když předepsaným obřadem přijal veřejně před Bohem a církví závazek celibátu nebo složil doživotní sliby v řeholní společnosti.“ (kán. 1037). Volba kněžství nebo zasvě-

ceného (řeholního) života tak znamená volbu *jiného životního stavu* než manželského.

Charta práv rodiny, kterou Svatý stolec vydal roku 1983, formuluje právo na uzavření manželství, a v čl. 1 apeluje především na státní moc: „Každý člověk má právo na svobodnou volbu své životní cesty, tedy uzavřít manželský svazek a založit rodinu nebo zůstat svobodným. Každý muž a každá žena – po dosažení plnoletosti a dosáhnuvše k tomu potřebných schopností – mají bez jakékoliv diskriminace právo se vzít a založit rodinu; zákonné omezení tohoto práva, úplné nebo časově omezené, může být uplatněno pouze z objektivních a vážných důvodů samé instituce manželství a jejího veřejného a sociálního významu a musí v každém případě respektovat důstojnost a základní práva člověka. Ti, kdo zamýšlejí se vzít a založit rodinu, mají právo očekávat od společnosti zajištění takových morálních, výchovných, sociálních a hospodářských podmínek, jež jim s plnou odpovědností a uvědoměním dovolí vykonávat právo na manželství. Vlády jsou povinny podporovat hodnotu instituce manželství. Mimomanželské svazky nemohou být rovnocenné s řádně uzavřeným manželstvím.“

kán. 1059: „Manželství pokřtěných, i když je pouze jedna strana pokřtěna, se řídí právem nejen **božským**, ale i **kanonickým**, při zachování příslušnosti světských představených co do ryze světských účinků manželství.“

Adresáty norem katolického kanonického práva jsou „osoby pokřtěné v katolické církvi nebo do ní přijaté (pokud byly původně pokřtěny v jiné církvi), které mají dostatečné užívání rozumu a které – pokud právo výslovně nestanoví jinak – dovršily sedmý rok svého věku“ (viz kán. 11). Proto je katolický křesťan, i když uzavírá manželství s křesťanem jiné než katolické církve nebo s nepokřtěnou osobou, vázán kanonickým právem.

Ohledně kompetence katolické církve oddávat tak mohou nastat čtyři možnosti: 1. obě strany jsou nepokřtěné, avšak přesto žádají církevní sňatek, například z důvodů estetických. Církev zde nemá žádnou pravomoc oddávat, žadatelé mohou uzavřít pouze civilní sňatek; 2. obě strany jsou pokřtěné, avšak nikoli v katolické církvi, avšak přesto žádají sňatek od katolického oddávajícího. Ani zde není katolická církev kompetentní, nupturienti se musí obrátit na nekatolickou církev, již je alespoň jeden z nich členem; 3. obě strany jsou pokřtěné a jsou členy katolické církve: zde je výlučně příslušná katolická církev. Kompetence státu se týká pouze občanských účinků sňatku; 4. jen jedna ze stran je katolická, zatímco druhá je buď členem nekatolické církve (smíšené manželství, viz kán. 1124 a násl.) nebo nepokřtěná (manželství s překážkou různosti náboženství, viz kán. 1086). Také v těchto případech je výlučně kompetentní katolická církev, ačkoli v případě některých manželství může například dispenzovat povinnost kanonické formy, předepsané pro katolickou stranu (srov. kán. 1127).

Pokud je nekatolický křesťan vázán předpisy své církve, disponuje katolické kanonické právo prostředky, jimiž lze dosáhnout kompromisu, například, jak bylo uvedeno, dispenzovat kanonickou formu (přítomnost příslušného katolického oddávajícího a dvou svědků), kterou by jinak byla katolická strana vázána (viz kán. 1127 § 2). Nikdy však nelze přistoupit na porušení norem božského práva, kterým je v oblasti manželství pro katolickou církev nerozlučitelnost manželství. Občansky rozvedený katolík proto nemůže uzavřít platné nové manželství s nekatolickým křesťanským partnerem v jeho církvi, protože mu to katolická církev „nedovoluje“.

Katoličtí křesťané jsou vázáni *kanonickou formou* manželství, proto pro ně nestačí uzavřít občanský (civilní) sňatek. Pokud stát vnucuje občanům *obligatorní civilní sňatek* (v Československu mezi léty 1950–1992), katolický křesťan uzavře následně kanonické manželství. V případě *fakultativní* volby mezi manželstvími *civilním*

a církevním (dnes např. v České i Slovenské republice) katolík volí formu církevní. V předlitavské části Rakousko-Uherska byl roku 1870 zaveden *subsidiární civilní* sňatek. Přednost mělo uzavření manželství před církví, avšak pokud církev nupturientům manželství uzavřít neumožňovala, protože nesplňovali právní podmínky církví stanovené, mohli zvolit civilní formu manželství.

kán. 1060: „Právo zvýhodňuje manželství (*matrimonium gaudet favore iuris*), a proto při pochybnosti se považuje manželství za platné, dokud se nedokáže opak.“

Cílem ustanovení je poskytnout náležitou právní ochranu institutu manželství. Aplikace principu *matrimonium gaudet favore iuris* znamená, že pokud manželství bylo uzavřeno podle platných právních norem, v případě právních nebo skutkových pochybností (*dubium iuris, dubium facti*) má být manželství považováno za platné, dokud se s jistotou neprokáže opak. Jedná se tedy o vyvratitelnou právní domněnku (*praesumptio iuris*), kterou lze vyvrátit buď přímým důkazem (konstatování neplatnosti manželství) nebo nepřímým důkazem (prokázat, že manželství nebylo uzavřeno).

kán. 1061: „§ 1. Platné manželství mezi pokřtěnými se nazývá **pouze platné** (*ratum tantum*), jestliže nebylo dokonáno; **platné a dokonané** (*ratum et consummatum*), jestliže manželé spolu uskutečnili lidským způsobem soulož, která je sama o sobě vhodná ke zplazení dítěte, k němuž je svou povahou zaměřeno manželství a jímž se manželé stávají jedním tělem.

§ 2. Dokud se nedokáže opak, **předpokládá se dokonání**, jestliže manželé po uzavření manželství spolu bydleli.

§ 3. **Domnělým** se nazývá **neplatné** manželství, které bylo uzavřeno v dobré víře alespoň u jednoho partnera, až do té doby, kdy se oba partneři s jistotou dovědí o jeho neplatnosti.“

Mezi osobami pokřtěnými může být manželství pouze platné (*ratum tantum*), jestliže bylo platně slaveno před církví (*coram Ecclesia*) předepsanou kanonickou formou (nebo byla kanonická forma dispenzována). Manželství je tedy svátostné, avšak nebylo dosud dokonáno intimním manželským úkonem. Teprve takovéto manželství, jež bylo navíc dokonané manželským úkonem, se označuje jako platné a dokonané (*ratum et consummatum*). Soulož má být uskutečněna *humano modo*, „způsobem lidským“, má jít o akt vzájemného sebeodevzdání, ve kterém je přítomna vzájemná partnerská úcta a který je navíc sám o sobě způsobilý k početí dítěte, „k němuž je svou povahou (doslova přirozeností: *natura sua*) zaměřeno manželství a jímž se manžele stávají jedním tělem (*una caro*)“.

Je zřejmé, že takovou podmínku nesplňuje chráněná nebo přerušovaná soulož, podobně jako soulož s použitím umělé antikoncepce, ať chemické nebo mechanické. Ani umělé oplodnění nelze považovat za splnění podmínky. Žádný význam v posuzování, zda k takové souloži došlo, nemají také případné předmanželské styky, a to i když z nich třeba již skutečně vzešlo potomstvo. „Lidským způsobem“ jistě též znamená, že nejde o akt znásilnění nebo uskutečněný pod vlivem omamných látek. Důsledkem násilí nebo navozením stavu nedostatečného vědomí nemůže dojít k realizaci plně lidského úkonu.

Ohledně dokonání manželství stanoví kanonické právo vyvratitelnou právní domněnku, podle níž „dokud se nedokáže opak, předpokládá se dokonání, jestliže manželé po uzavření manželství spolu bydleli“. Důkazní břemeno tedy zatěžuje toho, kdo by chtěl prokázat opak. To se může uskutečnit ve dvojím typu řízení: administrativním, jehož účelem je obdržení papežské dispenze od nedokonaného manželství (dispenz *super ratum*), jíž se konstatuje fakt nenaplnění (inkonzumace) manželství (srov. kán. 1142; kán. 1697–1706), nebo církevním soudním procesem, ve kterém se konstatuje psychická nezpůsobilost procesní strany k převzetí podstatných manželských povinností (srov. kán. 1095, 3°).

Pro ustálení nauky katolické církve ohledně konstitutivního prvku manželství měla význam středověká kontroverze mezi dvěma univerzitami, totiž mezi pařížskou a boloňskou školou. Podle teologicky orientované pařížské Sorbonny byl tímto prvkem vzájemný souhlas nupturientů (*consensus facit matrimonium*). Striktněji právnicky uvažující profesori boloňské univerzity chápali soulož ve smyslu římskoprávního „předání věci“ (*traditio rei*), jímž se uskutečňuje smluvní vztah. Proto podle nich nebyl podstatný sám formální souhlas manželů, nýbrž byla nutná rovněž konzumace manželství souloží (*copula facit matrimonium*). Zprostředkující úlohu zde sehrál papež Alexandr III., jehož pojetí je dosud patrné také v současném kanonickém právu. Konstitutivním prvkem vzniku manželství je sice vzájemný souhlas, avšak manželství nabývá absolutní nerozlučitelnosti teprve manželským aktem, dokonaným po uzavření manželství.

Nauka kanonického práva i právní praxe církve zná bohatou typologii manželství, jak svědčí například uvedené rozlišování mezi manželstvím „pouze“ platným (*ratum tantum sed non consummatum*) a platným a dokonaným (*ratum et consummatum*). Domnělé, *putativní* manželství bylo podle kán. 1062 § 3 „uzavřeno v dobré víře alespoň u jednoho partnera, až do té doby, kdy se oba partneři s jistotou dovědí o jeho neplatnosti“. To se mohou dozvědět typicky například z pravomocného rozsudku církevního soudu, který konstatuje, že manželství, přestože došlo ke sňatkovému obřadu, je jistě neplatné od samotného počátku (*certe invalidum*). Rozsudek tím vyvrací domněnku platnosti manželství, procesní strany mohou uzavřít nový sňatek. Soud konstatoval, že manželství bylo neplatné (*matrimonium invalidum, nullum*). Bez rozsudku, konstatujícího neplatnost manželství od samotného počátku (*ex tunc*), může být manželství pouze pravděpodobně neplatné (*probabiliter invalidum*), čili považované za neplatné z určitých důvodů, které je ovšem třeba prokázat. Pokud se neprokáže neplatnost, manželství je platné (*matrimonium validum*).

Podle právního řádu, v němž je manželství uzavíráno, lze manželství dělit na *kanonické a legitimní*. Katolická církev předpisuje kanonickou formu svým věřícím k platnosti manželství, proto je takové manželství také svátostné (*matrimonium sacramentale*), pokud obě strany jsou pokřtěné, a to buď obě v katolické církvi, nebo jedna strana v katolické a druhá v nekatolické církvi. Pokud uzavře kanonickou formou manželství strana katolicky pokřtěná se stranou nepokřtěnou, manželství bude kanonické, ale není svátostné, neboť svátost manželství si mohou podle nauky církve vzájemně předávat pouze dva pokřtění. Pokud se nepokřtěná strana nechá v průběhu takového manželství pokřtít, manželství se *ipso facto* stane svátostným.

Dvě nepokřtěné strany uzavírají civilní manželství, které lze označit za manželství legitimní (*matrimonium legitimum*), pokud je uzavřeno před zákonitou občanskou autoritou. Katolická církev nevykonává nad žádnou ze stran svoji pravomoc a jejich manželství respektuje, včetně jeho nerozlučitelnosti. Jedná se tak o manželství nepsátostné, přirozené (*matrimonium naturale*). Jestliže ovšem uzavřou pouze před civilním úřadem manželství strany, z nichž je katolicky pokřtěná jedna nebo obě, pak nesplňují povinnost kanonické formy a jejich manželství je neplatné (*matrimonium invalidum*). Toto manželství lze ovšem zpětně zplatnit (konvalidovat, viz kán. 1156 a násl.) nebo sanovat (viz kán. 1161 a násl.). Pokud stát požaduje obligatorní civilní formu manželství, pak sňatek před církví, jež občansky sezdaný pár poté absolvuje, je prakticky *konvalidací* předchozího civilního sňatku, k němuž byli nupturienti přinuceni státní mocí.

kán. 1062: „§ 1. Příklad manželství, ať jednostranný nebo oboustranný čili **zasnoubení** (*sponsalia*), se řídí partikulárním právem, stanoveným biskupskou konferencí s přihlédnutím k obyčejům a světským zákonům.

§ 2. Příslib manželství není důvodem pro žalobu o uzavření manželství; je však možná žaloba o náhradu škody, jestliže nějaká vznikla.“

Příslib manželství neboli zasnuby vždy představovaly vážný morální závazek, zejména jestliže šlo o oboustranný příslib manželství. V minulosti došlo k vzrůstu významu zasnub a k posílení jejich závaznosti. Tak nabyly prakticky právního charakteru zasnubní smlouvy jakožto závazné smlouvy o smlouvě budoucí (*pactum de contrahendo*). Platný Kodex kanonického práva sleduje trend maximální volnosti v otázce zasnub a připouští zde existenci partikulárního práva, ať stanoveného na úrovni biskupské konference, nebo práva obyčejového či civilního. Církev však zasnuby za právně závazné nepovažuje, takže se jejich plnění nelze domoci žalobou u církevního soudu.

Liturgická kniha „Obřady žehnání“ (2013) považuje zasnuby za příležitost k bližšímu seznámení rodin, z nichž nupturienti pocházejí. Obsahuje proto „Obřad žehnání snoubenců v době přípravy na svatbu“ a k jeho provedení uvádí: „Při zasnubách v úzkém kruhu dvou rodin je vhodné, aby obřadu předsedal jeden z rodičů. Pokud je přítomen kněz či jáhen, je lépe, aby předsedal on; přítomným však musí být zřejmé, že snoubenci neuzavírají manželství.“ Žehnací modlitba vyhrazená knězi či jáhnovi zní: „Pane Bože, prameni veškeré lásky, tvá prozřetelnost vedla tyto mladé lidi, aby se jejich životy setkaly. Dopřej laskavě těm, kdo se připravují na svátostné manželství a vyprošují si od tebe milost, aby se podporování tvým božským požehnáním stále lépe poznávali a více ctili a navzájem se upřímně milovali. Skrze Krista, našeho Pána.“

7. PŘÍPRAVA NA MANŽELSTVÍ A PASTORAČNÍ PÉČE RODIN

kán. 1063: „**Pastýři duší** jsou povinni pečovat, aby jejich vlastní církevní společenství poskytovalo křesťanům pomoc, jíž se manželský stav zachovává a zdokonaluje v křesťanském duchu. Tuto pomoc nutno poskytnout hlavně: 1. kázáním, katechezí, přízpůsobenou nezletilým, mládeži i dospělým i za použití hromadných sdělovacích prostředků; tím jsou křesťané **poučováni o** významu křesťanského manželství a o úkolech křesťanských manželů a rodičů; 2. osobní **přípravou na** uzavření manželství, v níž se snoubenci připraví na posvátnost jejich nového stavu a na úkoly; 3. užitkovplným **liturgickým udělováním** svátosti manželství, jímž se dává najevo, že manželé naznačují a podílejí se na tajemství jednoty a plodné lásky mezi Kristem a církví; 4. **pomocí** poskytovanou ženatým a vdaným osobám, aby manželský svazek věrně zachovávaly a chránily a dospívaly k rodinnému životu den ze dne světějšímu a plnějšímu.“

Příprava na manželství je dlouhodobý dynamický proces, který lze členit na přípravu *osobnostní* a přípravu *právní*, která se koná v době bezprostředně se blížícího sňatku. Vzdálenější (*remota*) příprava začíná od dětství, především rodinnou a náboženskou výchovou; bližší (*proxima*) příprava se uskutečňuje v době dospívání nejen v rodině a ve škole, nýbrž také v rámci církevní pastýřské péče tak, aby mladí lidé chápali manželství jako *osobní* společenství muže a ženy a připravovali se na svátost manželství, která je zakotvena v duchovním životě manželů.

Papež František v apoštolské adhortaci o rodině „*Amoris laetitia*“ uvádí (čl. 211): „Jak bezprostřední příprava na manželství,

tak dlouhodobé doprovázení musí být vedeno tak, aby snoubenci nepovažovali svatbu za konec cesty, ale aby přijali manželství jako povolání, které je otevírá směrem vpřed, s pevným a realistickým rozhodnutím procházet společně všemi zkouškami a těžkostmi. Předmanželská pastorece a pastorece manželů se musí zaměřit na manželský svazek a má párům pomáhat nejen prohlubovat jejich lásku, ale také překonávat problémy a obtíže. Proto nespočívá jen v předkládání nauky církve a neomezuje se na cenné duchovní zdroje, které církev stále nabízí, ale nabízí také praktické programy, dobře ‚vtělené‘ rady, strategie osvědčené zkušeností, psychologické vedení.“

Bezprostřední příprava se koná v řádu více měsíců před sňatkem. Liturgická kniha „Svatební obřady“ ukazuje, že i plnění nutných právních náležitostí může být prostředkem pastýřské péče o snoubence (čl. 20): „Během přípravy ať se duchovní pastýři snaží – s přihlédnutím k veřejnému mínění o manželství a rodině – ve světle víry ukazovat evangelijní chápání opravdové vzájemné lásky mezi snoubenci. I to, co se podle práva vyžaduje k platnému a dovolenému uzavření manželství může posloužit k podpoře živé víry a plodné lásky mezi snoubenci a k založení křesťanské rodiny.“

Právní příprava v zemích, kde stát uznává civilní účinky církevních sňatků, se děje na dvou úrovních: je třeba splnit požadavky civilního i církevního (kanonického) práva. Například v České republice musí nupturienti absolvovat předmanželské matriční šetření podle § 666 odst. 1 NOZ, jímž je duchovní ušetřen povinnosti zjišťovat, zda manželství je platné podle právního řádu České republiky: „Má-li být uzavřen církevní sňatek, musí snoubenci nejprve předložit oddávajícímu osvědčení vydané matričním úřadem, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Osvědčení musí obsahovat potvrzení o tom, že snoubenci splnili všechny požadavky stanovené zákonem pro uzavření manželství. Od vydání tohoto osvědčení do sňatečného obřadu nesmí uplynout více než

šest měsíců.“ Duchovní se díky tomu může soustředit na pastorační a právní přípravu, jíž vychází vstříc podrobně sestavený církevní „Zápis žádosti o církevní sňatek“. Vyplňování tohoto protokolu za přítomnosti duchovního a obou nupturientů, při němž se pamatuje na nejrozmanitější skutečnosti, jež by mohly mít vliv na platnost a dovolenost manželství, se tradičně označuje též jako *examen* snoubenců.

Smyslem tohoto zkoumání je dosažení morální jistoty o tom, že nic nebrání slavení sňatku; je třeba dojít k jistotě ohledně svobodného stavu nupturientů a absence překážek. Je-li potřeba, vyžadají se příslušné dispenze nebo dovolení (právní příprava). Důležitý je osobní kontakt především s duchovním (osobní příprava), který připravuje a (většinou) také oddá nupturienty. Ten může rozpoznat, zda nupturienti svoje budoucí manželství pojmají v duchu nauky církve, zda je jejich úmysl upřímný a zda jsou sami dostatečně zralými osobami, aby mohli převzít povinnosti plynoucí z manželství (srov. kán. 1095 2° a 3°). Pokud bude oddávajícím jiný než ze zákona příslušný duchovní (srov. kán. 1108 a násl.), pak je vhodné, aby i on sám nupturienty alespoň zčásti ke sňatku připravoval. Navíc mu lze udělit delegaci (zmocnění) až když se splní požadavky uvedené v kán. 1113: „Před udělením zvláštního zmocnění se provede vše, co stanoví právo k prokázání stavovské svobody pro uzavření manželství.“

Také liturgické slavení je důležitým prostředkem pastorační péče. Nupturienti často sami vybírají zpěvy, biblická čtení i jiné prvky obřadu, realizují též své představy o svatební výzdobě kostela. Pokud jsou oba katolicky pokřtěni, je vhodné, aby se svatební obřad konal ve *mši* a novomanželé přijali svátost eucharistie („sváté přijímání“). Pokud je katolická pouze jedna strana, nebo pokud katolicky pokřtěné strany běžně neproaktují víru, obřad se koná raději *beze mše*.

Také ti, kdo již byli sezdáni, vyměnili si manželský slib (*matrimonium in fieri*) a žijí v manželství (*matrimonium in facto esse*), mají zapotřebí péče od církevního společenství. Podle uvedené adhortace papeže Františka vyžadují obzvláštní pozornost manželství v prvních krizích (čl. 217): „Stane-li ale se láska pouhou přitažlivostí nebo neurčitou náklonností, vede to k tomu, že manželé budou mimořádně křehcí, když se jejich náklonnost octne v krizi nebo když pomine fyzická přitažlivost. Protože tyto nejasnosti jsou časté, je nezbytné novomanžele doprovázet v prvních letech jejich manželského života, aby se oživovalo a prohlubovalo jejich vědomé a svobodné rozhodnutí patřit si a milovat se až do konce.“

8. ÚČINKY MANŽELSTVÍ

kán. 1134: „Z platného manželství vzniká mezi manžely **svazek** (*vinculum*) svou povahou **trvalý** (*perpetuum*) a **výlučný** (*exclusivum*); kromě toho v křesťanském manželství jsou manželé zvláštní svátostí posílení a jakoby zasvěceni pro povinnosti a důstojnost svého stavu.“

Podle předchozího Kodexu kanonického práva z roku 1917 představoval manželský souhlas odevzdání a přijetí vzájemného „práva na tělo“, trvalého a výlučného (*ius ad corpus perpetuum et exclusivum*, kán. 1081 § 2). Toto pojetí se dnes považuje za příliš reduktivní, i když zákonodárce kodexu z roku 1917 také použil formulaci ohledně manželského svazku, svědčící o širším pojetí obsahu manželského soužití, kterou přejal kán. 1134 platného kodexu. Tento právní a mezi pokřtěnými též svátostný svazek je povahy trvalé a výlučné (*vinculum natura sua perpetuum et exclusivum*).

Jedná se o skutečné *právní* pouto, nejen o existenciální vztah vzájemné lásky. Kvalifikují jej dvě vlastnosti, *stálost* a *výlučnost*. Jeho stálost v případě dvou pokřtěných, kteří uskutečnili akt vhodný pro početí dítěte, nabývá navíc charakteru absolutní nerozlučitelnosti, jak stanoví kán. 1141: „Platné a dokonané manželství nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.“ Pouto mezi manžely nevzniká biologickým procesem jako například vztah mezi rodiči a dětmi, nýbrž dodržením právního postupu, spočívajícího v zákonném vyjádření vzájemného souhlasu, což představuje podstatu vzniku manželství (*matrimonium in fieri*).

Podle církevní nauky o svátostech jsou tři z nich, které vtiskují příjemci nezrušitelné znamení (*signum indelebile*): křest, biřmování a svátost svěcení (srov. kán. 845). Tyto svátosti proto nelze udílet opakovaně. Manželství má rovněž trvalou povahu, avšak nelze jej řadit mezi tyto svátosti, neboť manželské pouto přirozeně zaniká smrtí a církev umožňuje ovdovělým nové manželství. O tom svědčí již novozákonní list sv. Pavla Korintánům (1K 7,8–9): „Svobodným a vdovám pravím, že je pro ně lépe, když zůstanou tak jako já (tj. nesezdání). Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství než se trápit.“ Trvalost manželství jako svátosti výstižně vyjadřuje papež Pius XI. v encyklice „*Casti connubii*“ (1930), čl. 42: „Svátost manželství může být nahlížena ze dvou hledisek: jednak jeho slavení, a poté jeho trvání. Tím se vlastně podobá svátosti eucharistie, která je svátostí nejen když se uskutečňuje, nýbrž také když přetrvává, je tedy *sacramentum permanens* (trvajícím svátost). Obdobně platí, že dokud manželé žijí, jejich vzájemné spojení stále zůstává svátostí Krista a církve.“

kán. 1135: „Každý z obou manželů má **stejnou povinnost i právo** na to, co patří ke společenství manželského života.“

Církevní zákonodárce neuvádí konkrétní výčet povinností a práv manželů, pouze konstatuje jejich vzájemnou rovnost. To odpovídá základnímu postulátu kán. 208 ohledně rovnosti postavení všech věřících: „Na základě znovuzrození v Kristu jsou si všichni křesťané skutečně rovni co do důstojnosti i činnosti. Na základě této rovnosti všichni spolupůsobí na rozvoji Těla Kristova (tj. církve), každý podle svého postavení a úkolů.“ Ještě podle předchozí právní úpravy kodexu z roku 1917 „stává se manželka, pokud jde o kanonické účinky, účastnou stavu manželova“, její právní status tedy nebyl vlastní, nýbrž odvozený od manželova.

kán. 1136: „Rodiče mají nejzávažnější povinnost (*officium gravissimum*) a prvotní právo (*ius primarium*) starat se ze všech sil o **výchovu dětí**, jak fyzickou, společenskou a kulturní, tak mravní a náboženskou.“

Církevní zákonodárce považuje právo rodičů na výchovu dětí za jejich *primární* právo, zatímco stát a společnost mají vůči právu a povinnosti rodičů vychovávat své potomky pouze *subsidiární* (podpůrnou) úlohu. Tak to odpovídá sociální nauce církve, podle níž je *zásada subsidiarity* jedním z pilířů společenského soužití ve státě, jak to klasicky formuluje encyklika Pia XI. „Quadragesimo anno“ (1931) v čl. 79: „To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší. To má totiž pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu. Neboť každý společenský zásah svým působením a svou přirozenou povahou má přinášet pomoc údům těla společnosti, nikdy je však nemá ničit a pohlcovat.“

Sám zákonodárce Kodexu kanonického práva vtělil katolické pojetí všestranné výchovy do kán. 795: „Pravá výchova musí mít za cíl utváření celé osoby člověka, se zaměřením na jeho poslední cíl a zároveň na společný prospěch společností; proto se děti a mládež vychovávají tak, aby mohli harmonicky rozvíjet své tělesné, mravní a rozumové vlohy, aby získali dokonalejší smysl pro odpovědnost a pro správné užívání svobody, a byli tak vychováni k činné účasti na životě společnosti.“

kán. 1137: „**Manželské** jsou **děti** počaté nebo narozené z platného nebo domnělého manželství.“

Platné manželství je takové, které primárně splňuje podmínky dané kanonickým právním řádem, je-li alespoň jedna strana

katolicky pokřtěna, a v případě osob pokřtěných v nekatolických církvích nebo osob nepokřtěných splňují podmínky předpisů nekatolické církve nebo státu. *Putativní* manželství (viz kán. 1061 § 3) bylo uzavřeno v dobré víře alespoň u jednoho partnera. Může být například prohlášeno církevním soudem za neplatné od samého počátku, avšak potomstvo i z tohoto soužití není nemanželské.

Ustanovení kán. 1137 hovoří o dětech počatých nebo zrozených v *manželství*, což jsou nejen děti, které byly počaty a narodily se v době trvání manželství, nýbrž i takové, které byly počaty ještě před uzavřením manželství a narodily se po jeho uzavření, a podobně děti, které se narodily během trvání manželství, avšak zemřely po ukončení manželství z důvodu smrti otce nebo po zrušení manželství či prohlášení manželství neplatným. Takové děti jsou manželského původu (legitimní, zákonité).

kán. 1138 „§ 1. **Otcem** je ten, kdo je **manžel** matky, jestliže se zřejmými důkazy neprokáže opak.

§ 2. Za **manželské** se považují děti, narozené alespoň po 180 dnech ode dne uzavření manželství nebo nejvýše 300 dní od skončení manželského života.“

Kánon obsahuje dvě vyvratitelné právní domněnky. První je převzata již ze starého římského práva. Zákonně uzavřené manželství zavedává příčinu zobecněné zkušenosti, že pokud je muž manželem rodičky, pak lze předpokládat jeho otcovství. Důkazní břemeno je na straně toho, kdo by chtěl prokázat opak. Římské právo znalo totiž také zásadu, která případně prokazování skutečného otcovství dítěte umožňovala: *mater semper certa est, pater semper incertus* (matka je vždy jistá, otec je vždy nejistý).

Obdobná ustanovení civilních právních řádů přejímá kanonické právo v případě právní domněnky otcovství podle doby narození. Za manželské děti jsou považovány ty, které se narodily po 180

dnech od uzavření manželství nebo do 300 dní od ukončení manželského života. Následkem toho se nepředpokládá manželský původ (legitimita) dítěte, které se narodilo prvních 179 dní po uzavření manželství nebo více než 300 dní po ukončení manželského soužití. Manželský původ je tedy třeba v těchto případech prokázat.

kán. 1139: „**Nemanželské** děti se legitimují následným manželským rodičů, ať platným nebo domnělým, anebo reskriptem Apoštolského stolce.“

Kanonické právo umožňuje legitimování dětí dvěma způsoby: samým právem (*ipso iure*), tj. následným uzavřením manželství jeho rodičů, nebo *reskriptem*, písemnou odpovědí Apoštolského stolce na žádost žadatelů. Příslušným římským orgánem je Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Kán. 59 kodexu definuje reskript: „Reskriptem se rozumí správní akt vydaný písemně příslušným představeným se správní pravomocí, kterým se podle jeho podstaty uděluje na základě žádosti privilegium nebo dispens nebo jiná výhoda.“

kán. 1140: „**Legitimované** děti jsou co do kanonických účinků ve všem na roveň postavené manželským dětem, pokud právo výslovně nestanoví jinak.“

Obecné právo v Kodexu kanonického práva již nestanoví žádné diskriminační opatření, které by se týkalo legitimovaných dětí. Avšak ještě podle Kodexu kanonického práva z roku 1917 se ti, kdo byli nemanželského původu, i když byli následně legitimováni, nemohli ucházet o hodnost kardinálů, biskupů, opatů, ba nesměli být připuštěni do kněžských seminářů a byli stíženi iregularitou (zábranou) k přijetí svátosti svěcení.

Dekretem Tridentského koncilu „Eadem sacrosancta“ (1563) zavedla katolická církev povinnou výchovu a výuku budoucího kléru v kněžských seminářích. Z jeho hl. 18 je patrné, že legitimní původ budoucích světců byl pro církev důležitý, ačkoli například posouzení majetkových poměrů svědčí zřetelně o nediskriminačním postoji církve: „Do takové koleje ať jsou přijímáni ti, kteří jsou alespoň dvanáct let staří a vzešli z řádného manželství, umějí patřičně číst a psát a jejich povaha a sklony dávají naději, že by se mohli trvale věnovat duchovním službám. Mají být vybíráni především synové chudých rodičů, avšak nevylučují se ani synové bohatších, nakolik jsou živeni na vlastní náklady a vykazují horlivost ve službě Bohu a církvi.“

9. ZÁKAZY MANŽELSTVÍ

kán. 1071: „§ 1. S výjimkou případu nutnosti neodává farář bez **dovolení** (*licentia*) ordináře: 1. osoby **bez** kanonického trvalého nebo přechodného **bydliště**; 2. osoby, jejichž manželství nelze uznat nebo uzavřít podle norem **světského práva**; 3. toho, kdo je vázán přirozenými **povinnostmi** vůči jinému partnerovi nebo dětem vzešlým z předchozího spojení; 4. ty osoby, které veřejně prokazatelně **odmítly katolickou víru**, i když nepřistoupily k nekatolickému církevnímu společenství; 5. toho, kdo je v nápravném **trestu** kanonickém; 6. **nezletilé**, o jejichž sňatku rodiče buď nevědí, nebo s ním rozumně nesouhlasí; 7. osoby, které uzavírají manželství prostřednictvím **zástupce**, o němž v kán. 1105.

§ 2. Tomu, kdo veřejně prokazatelně odmítl katolickou víru, dovolí ordinář, aby směl být oddán, pouze dodrží-li se kán. 1125, za použití vhodných norem.“

Kanonické právo katolické církve užívá rozlišení mezi úkonem *platným*, jehož opakem je úkon *neplatný*, a úkonem sice platným ale „pouze“ *nedovoleným*. Jestliže nejsou splněny podmínky pro dovození a/nebo není dáno dovození (*licentia*), úkon bude sice platný, ale bude narušovat disciplinární řád v církvi, zůstává nedovolený. V kán. 1071 je udělovatelem dovození místní ordinář (viz kán. 134 § 2); obvyklým udělovatelem dovození (potřebných k dovození manželství) i dispencí od překážek (nutných k platnosti manželství) je generální vikář (viz kán 475 a násl.), který disponuje výkonnou mocí a je diecéznímu biskupovi bezprostředním pomocníkem, představuje jeho *alter ego*.

Ohledně možnosti administrativního zákazu (zápovědi) manželství platí obecná norma kán. 1077: „§ 1. Místní ordinář může

svým podřízeným kdekoliv pobývajícím a všem právě pobývajícím na jeho území zapovědět manželství ve zvláštním případě, avšak pouze dočasně a ze závažného důvodu, dokud tento trvá. § 2. Zneplatňující doložku k zápovědi smí připojit pouze papež.“

ad 1): U osob bez kanonického bydliště, ať trvalého nebo alespoň přechodného (bezdomý, *vagus*, srov. kán. 100), například kočujících, se obtížně zjišťuje svobodný stav a mohlo by dojít ke zneužitím a podvodům. Stačí, když pouze jeden z kontrahentů je *vagus*. Je třeba upozornit, že kanonické bydliště se řídí pravidly církve a ne vždy odpovídá údajům civilního (policejního) přihlášení bydliště. Kanonická právní úprava bydliště považuje za vztažný bod obvykle *farnost*, kde dotyčný skutečně přebývá, jak plyne z kán. 102: „§ 1. Trvalé bydliště získávají osoby takovým pobýváním na území některé farnosti nebo alespoň diecéze, které je spojeno s úmyslem tam trvale zůstat, pokud tomu nic nezabrání, anebo tím, že tam dovrší pět let pobytu. § 2. Přechodné bydliště získávají osoby pobyttem na území některé farnosti nebo alespoň diecéze, které je spojeno s úmyslem tam zůstat alespoň po tři měsíce, pokud tomu nic nezabrání, anebo skutečným pobyttem na tom místě po dobu alespoň tří měsíců.“

ad 2) Vzhledem k tomu, že podle nauky církve je uzavření manželské smlouvy zároveň přijetím svátosti, není žádoucí, aby manželství uzavřené před církví nebylo zároveň platné podle civilního právního řádu. Pokud tomu tak není, pak se taková manželství označují jako *matrimonia claudicantia* (kulhající manželství). Kanonické právo tedy zřetelně deklaruje nezbytnost ohledu na sekulární právní předpisy. Může se přesto stát, že právní předpisy státu v některých případech opravdu neumožňují stranám uzavřít kanonické manželství, ačkoli strany splňují podmínky stanovené kanonickým právem a z církevního hlediska není důvodu k odepření manželství. Pro duchovní dobro katolíků je proto nutno zachovat možnost církevního uzavření manželství a ordinář může svým dovolením udělit nupturientům výjimku.

ad 3) Za přirozené povinnosti z předchozího svazku (ať církevně či civilně platného, nebo neplatného, ba i z pouhého volného soužití „na manželský způsob“, *more uxorio*) lze považovat především vyživovací povinnost vůči dětem nebo předchozímu partnerovi a povinnost výchovy dětí. V těchto případech by mohl nastat konflikt s civilním právem. Uzavření kanonického manželství se nesmí stát prostředkem k úniku před zodpovědností.

ad 4) Odmítnout prokazatelně (*notorie*) katolickou víru nemusí znamenat samotný odpad od církve formálním úkonem (nechat se „vypsat“ z církve), nýbrž způsob života vzdálený církevní morálce, členství v katolíkům zakázaných organizacích. Nestáčí však pouhé opuštění náboženské praxe, neplnění předpisů o účasti na bohoslužbách apod.

ad 5) Mezi církevní tresty patří mj. tresty „nápravné“ (*censurae*), totiž exkomunikace, interdikt a suspenze (srov. kán. 1331–1335). Kdo je stížen trestem exkomunikace nebo interdiktu, nesmí přijímat svátosti, neboť závažným trestným činem narušil společenství s církví. Pokud by svátost přijal, jedná se o *nedovolený* úkon. Církev však přesto svým věřícím hodlá vyjít vstříc, pokud chtějí uzavřít manželství (*ius connubii*), proto umožňuje licenci, *dovolení* takového sňatku ze strany ordináře, který posoudí okolnosti případu.

ad 6) Nezletilí jsou podle kanonického práva ti, kdo nedovršili osmnáctý rok věku (kán. 97 § 1). Zákonodárce stanovil pro uzavření manželství věk již beztak velmi nízký, 16 let u ženicha, 14 let u nevěsty (srov. 1083 § 1). Činí to s ohledem na celou církev, která působí v některých národních kulturách, kde je opravdu takový věk nupturientů obvyklý. Přesto zákonodárce reflektuje skutečnost, že příliš mladistvý věk je spjat s nebezpečím osobnostní nezralosti, a proto požaduje v případě nevědomosti nebo nesouhlasu rodičů licenci ordináře a nadto vyzývá v kán.1072: „Pastýři duší se snaží odradit od uzavření manželství mladé lidi, kteří nedosáhli věku, v němž se podle zvyku v krajině uzavírá obvykle manželství.“

ad 7) Pokud jsou nupturienti na příliš dlouhé období vzdání, avšak touží po uzavření manželství, ani tehdy jim církev neodepře manželství a manželství je možno uzavřít prostřednictvím zástupce (*per procuratorem*, viz kán. 1105). Takový mimořádný způsob ovšem vyžaduje zvážení všech okolností, proto je i zde potřeba dovození ordináře.

kán. 1124: „Bez výslovného dovození příslušného představeného je zakázáno manželství mezi **dvěma pokřtěnými** osobami, z nichž jedna je pokřtěna v **katolické církvi** nebo je do ní po křtu přijata, a druhá osoba patří do **jiné církve** nebo církevní společnosti, která není v plném společenství s katolickou církví.“

kán. 1125: „Toto dovození může udělit ordinář, jestliže je pro ně spravedlivý a rozumný důvod; udělí je až po splnění následujících **podmínek**: 1. katolická strana prohlásí, že je připravena odstraňovat nebezpečí odpadu od víry a poskytne upřímný **příslib**, že se ze svých sil bude snažit, aby všechny děti byly pokřtěny a vychovány v katolické církvi; 2. o těchto příslibech katolické strany se včas **uvědomí** druhá strana tak, že bude známo, že si je opravdu vědoma příslibů a povinností katolické strany; 3. obě strany se **po- učí** o účelu a podstatných vlastnostech manželství, které žádný z uzavírajících nesmí vylučovat.“

Významným a častým případem, kdy je k dovození uzavření manželství zapotřebí licence ordináře, jsou smíšená manželství (*matrimonia mixta*). Jsou to taková, kde jedna strana je katolická, druhá je také pokřtěná, ale náleží jiné než katolické církvi, například pravoslavné nebo některé z reformačních církví – luterské (augsburského vyznání), kalvínské (helvétského vyznání), česko-bratrské, československé husitské apod. Nejedná se však o manželství *interrituální*, kdy obě strany jsou katolicky pokřtěné, avšak jedna v katolické církvi latinského obřadu („římskokatolická“, řídí se Kodexem kanonického práva) a druhá v katolické církvi východního obřadu (například „řeckokatolická“, řídí se Kodexem kánonů východních církví).

Právní úprava prvního Kodexu kanonického práva, který byl vydán roku 1917, ukazuje velmi rezervovaný vztah katolické církve vůči takovým manželstvím v kán. 1060: „Co nejpřísněji zapovídá Církev všude, aby se manželství uzavíralo mezi dvěma pokřtěnými osobami, z nichž jedna je katolická, druhá však zapsaná do bludařské nebo rozkolnické sekty; je-li tu nebezpečí odvrácení od víry u katolického manžela a dětí, zakazuje se manželství dokonce samým božským zákonem.“ Mezi vydáním kodexu z roku 1917 a dnes platného kodexu z roku 1983 došlo ke slavení Druhého vatikánského koncilu (1962–1965), na němž se i katolická církev přihlásila k ekumenickému hnutí, jehož cílem je sblížování křesťanských církví. Proto také zákonodárce již volí mírnější slovník ohledně nekatolických církví a jejich členů.

Papež Jan Pavel II. v čl. 78 adhortace „Familiaris consortio“ (1981) uvádí o smíšených manželstvích: „Manželství mezi katolíky a jinými pokřtěnými, i když mají své zvláštní problémy, vykazují přece četné prvky, kterých je třeba si vážít a které mají být podporovány ať pro svou vnitřní hodnotu nebo pro svůj značný přínos k ekumenickému hnutí. Obzvláště se to projevuje tam, kde oba partneři dbají svých náboženských povinností. Společný křest a dynamická síla milosti jsou v těchto manželstvích pro manžele základem a stálou pobídkou pro uskutečňování manželského spojení také v oblasti mravních a duchovních hodnot.“

Také Katechismus katolické církve se vůči smíšeným manželstvím staví vstřícně (čl. 1636): „V mnoha krajích, díky ekumenickému dialogu, mohla zainteresovaná křesťanská společenství organizovat *společnou pastorační smíšených manželství*. Jejím úkolem je pomáhat těmto dvojicím žít jejich zvláštní situaci ve světle víry. Má jim také pomáhat překonávat napětí mezi závazky manželů jednoho vůči druhému a vůči jejich církevním společenstvím. Má povzbuzovat rozvoj toho, co mají společného ve víře, a úctu k tomu, co je rozděluje.“

Přesto je smíšené manželství právně formulováno v podobě zákazu, neboť církev si je vědoma nemalých potíží, které se mohou objevit při snaze o zachování vlastní víry a předávání víry dětem. Kodex proto požaduje podmínky (kautely), které je třeba splnit, aby mohlo být dovolení ke smíšenému manželství uděleno: 1. katolická strana slíbí chránit vlastní katolickou víru a nechat v ní pokřtít děti; 2. nekatolická strana stvrdí, že si je vědoma závazků katolické strany, avšak sama není vyzvána, aby se o plnění závazků katolické strany rovněž přičinila; 3. obě strany nesmí vylučovat nauku katolické církve o manželství. Formální přísliby ohledně zachování a předání katolické víry se tedy požadují *pouze* od katolické strany.

Požadavek kladený na katolickou stranu nemůže být absolutní. Snahu zachovat a předat katolickou víru nemůže katolík vyhrotit až k narušení stability nebo samému rozpadu manželského soužití. Navíc katolická církev se na Druhém vatikánském koncilu přihlásila v deklaraci o náboženské svobodě „*Dignitatis humanae*“ k myšlence náboženské svobody. Proto také katolická strana má respektovat náboženskou svobodu svého partnera a nemůže prosazovat katolickou víru nevhodnými způsoby.

Prováděcí normy k ekumenickým zásadám ve vztazích katolické církve a jejích věřících k nekatolickým církvím jsou obsaženy v Ekumenickém direktáři, který o závazcích příslibených ve smíšených manželství uvádí (čl. 151): „Katolický rodič bude při plnění svého závazku předat katolickou víru dětem respektovat náboženskou svobodu a svědomí druhého rodiče a bude se starat o jednotu a stálost manželství a o udržování rodinného společenství. Pokud přes veškerou snahu děti nejsou pokřtěny a vychovávány v katolické církvi, katolický rodič neupadá do trestu předepsaného kanonickým právem (srov. kán. 1366). Zároveň však nepomíjí jeho závazek předávat dětem katolickou víru. Tento požadavek se naplňuje například tím, že katolík aktivně přispívá ke křesťanské atmosféře domova; činí slovem i příkladem vše pro to, aby umožnil členům rodiny vážit si specifických hodnot katolické tradice; dělá všechno

pro to, aby byl ve své vlastní víře dobře informován, a byl schopný ji vysvětlovat a hovořit o ní; modlí se s rodinou za milost jednoty křesťanů podle Boží vůle.“

kán. 1126: „Biskupské konferenci přísluší stanovit způsob, jímž se provedou tato **prohlášení a přísliby**, které se vždy vyžadují, a také způsob, jímž se toto zajistí pro vnější obor a oznámí nekatolické straně.“

Česká biskupská konference určila následující znění písemného prohlášení katolické strany: „Prohlašuji, že ve svém zamýšleném manželství budu zachovávat a rozvíjet svou víru a žít podle ní. Budu se upřímně snažit, jak to ode mne má víra vyžaduje, aby naše děti byly pokřtěny a vychovány v katolické církvi. Budu respektovat náboženskou svobodu a svědomí svého partnera (partnerky) a budu se starat o jednotu a stálost manželství a o udržování rodinného společenství.“ Nekatolická strana stvrdí podpisem prohlášení: „Je mi známo výše uvedené písemné prohlášení katolického partnera (partnerky).“ Vyžadují-li to pastorační důvody, stvrdí se to pouze podpisy dvou svědků (stačí katolická strana a ten, kdo se snoubenci sepisuje protokol): „Nekatolická strana byla informována o prohlášení katolické strany.“

kán. 1127 § 2: „Jestliže vážné obtíže brání zachování kanonické formy, je ordinář místa katolické strany oprávněn po projednání s ordinářem místa oddavek udělit v jednotlivých případech **dispenz od formy**, při zachování nějaké **veřejné formy** oddavek, má-li být manželství platné; biskupská konference má stanovit normy pro jednotné udělování této dispenze.“

I když je katolická jen jedna strana, zůstává jí povinnost řídit se kanonickým právem (viz kán. 1059), a tudíž i dodržet kanonickou formu, tedy absolvovat svatební obřad před příslušným ka-

tolickým oddávajícím a dvěma svědky (srov. kán. 1108, kán. 1117 a kán. 1127 § 1). Avšak v jednotlivých případech lze udílet dispenz od kanonické formy, pokud vážné obtíže brání jejímu zachování. Podle prováděcích směrnic České biskupské konference se za takové případy pokládá: „a) jestliže nekatolická strana zásadně odmítá uzavřít sňatek kanonickou formou a katolická strana je pevně rozhodnuta manželství uzavřít; b) jestliže kanonickou formu odmítá nekatolická strana, která žije křesťansky výrazně lépe než strana katolická; c) pokud by dodržení kanonické formy mohlo způsobit velmi vážný rozkol v rodině některého ze snoubenců; d) jestliže nekatolická strana má ve své církvi nebo náboženském společenství zvláštní postavení (duchovní, člen rady, staršovstva apod.)“.

Nesmí se ovšem zanedbat také řádný záznam manželství uzavřeného s dispenzí od kanonické formy, jak upozorňuje kán. 1121 § 3: „Pokud jde o manželství uzavřené s dispenzí od kanonické formy, dbá místní ordinář, který uděluje dispenz, aby dispenz i uzavření sňatku bylo zapsáno v knize oddaných jak kurie, tak vlastní farnosti katolické strany, jejíž farář zjišťoval pro účely sňatku svobodný stav; uzavření manželství je katolický manžel povinen co nejdříve oznámit tomuto ordináři a vlastnímu faráři; uvede také místo, kde byl uzavřen sňatek, a jakou veřejnou formou.“

kán. 1127 § 3: „Zakazuje se, aby se před nebo po kanonickém uzavření manželství podle § 1 konaly jiné náboženské obřady téhož sňatku za účelem vyjádření nebo obnovení manželského souhlasu; rovněž není dovolen obřad, při kterém katolický duchovní spolu s nekatolickým duchovním současně vykonávají každý svůj obřad a vyžadují manželský souhlas.“

V tak citlivé záležitosti, jakým je uzavření manželství dvou osob, náležejících odlišným církevním společenstvím, nesmí docházet k duplikaci obřadů: buď bude dodržena kanonická forma, předepsaná katolickou církví, nebo může být dispenzována,

a bude se konat jediný obřad oddavek podle předpisů společenství, k němuž náleží nekatolická strana. Pokud se koná jediný obřad, nemůže dojít k takovému „ekumenickému slavení“, při kterém by „zdvojili“ roli oddávajících katolický a nekatolický duchovní. Není však vyloučeno, že pokud například katolický duchovní je oddávajícím, nekatolický duchovní může pronášet svatební kázání.

kán. 1130: „Ze závažného a naléhavého důvodu může místní ordinář dovolit (*permittere*), aby manželství bylo uzavřeno **tajně**.“

kán. 1131: „Dovolení uzavřít manželství tajně zahrnuje: 1. že se tajně provedou zjišťování, která je nutno před manželstvím vykonat; 2. že o uzavření manželství zachovají tajemství: místní ordinář, oddávající, svědkové, manželé.“

kán. 1132: „Povinnost zachovat tajemství, o němž v kán. 1131 odst. 2, **zaniká** u ordináře, jestliže ze zachování tajemství hrozí závažné pohoršení nebo velké poškození posvátnosti manželství; toto se oznámí stranám před uzavřením manželství.“

kán. 1133: „Tajně uzavřené manželství se **zaznamenává** pouze ve zvláštní knize uchovávané v tajném archivu kurie.“

Tajně uzavřená manželství jsou dalším příkladem manželství, k jejichž uzavření musí dát přivolení ordinář. Kodex kanonického práva z roku 1917 nazýval takováto manželství *matrimonia conscientiae* – manželství (pro obor) svědomí. Je zřejmé, že církev nebyla nikdy takovým manželstvím příznivě nakloněna z důvodů možného pohoršení, nelegitimního původu potomstva z nich vzešlého, majetkových a finančních podvodů apod. Taková manželství nelze směřovat se zcela nežádoucími „tajnými“ (*klandestinními*) manželstvími, kvůli nimž zavedl Tridentský koncil povinnou veřejnou kanonickou formu uzavření manželství. Definitivní zrušení tajných manželství bylo stanoveno roku 1907 dekretem „*Ne temere*“.

Ordinář může svolit k takovému uzavření manželství pouze z důvodu závažného a naléhavého (*ex gravi et urgenti causa*). Kla-

sický případ podal papež Benedikt XIV. v encyklice „Satis vobis“ (1741): Dvě osoby spolu žijí mnoho let v konkubinátu, avšak veřejně jsou považovány za manžele. Jejich situaci je třeba napravit, avšak veřejné oddávky by způsobily nežádoucí podiv věřících. Jinými možnými příčinami tajného uzavření manželství může být neoprávněný nesouhlas rodičů, přílišná rozdílnost společenského postavení partnerů, zákaz sňatku podle civilního práva apod. Tyto důvody samy o sobě ještě nestačí; je třeba, aby takový sňatek, pokud by byl slaven veřejně, mohl způsobit snoubencům, jejich rodičům nebo jiným třetím osobám vážné morální nebo ekonomické škody.

Také za těchto okolností je ovšem třeba nabýt morální jistoty, že manželství bude platné a dovolené. Proto je třeba provést zjišťování svobodného stavu, i když se bude konat s náležitou diskrétností. Povinnou mlčenlivostí jsou vázáni ordinář, oddávající, svědkové, manželé. Ordinář může požadovat od manželů a svědků rovněž formální slib mlčenlivosti stvrzený přísahou. Povinnost mlčenlivosti zaniká samým právem (*ipso iure*) „jestliže ze zachování tajemství hrozí závažné pohoršení nebo velké poškození posvátnosti manželství“. Taková situace může nastat, pokud budou manželé veřejně vzbuzovat dojem, že žijí v konkubinátu, nebo pokud dojde k pokusu o uzavření nového manželství, který bude navenek umožněn za situace, kdy se veřejně neví o existujícím svazku z tajně uzavřeného manželství. Podle Kodexu kanonického práva z roku 1917 stačilo, když manželé nenechali pokřtít potomstvo v katolické církvi a nevychovávali jej ve víře.

10. MANŽELSKÉ PŘEKÁŽKY OBECNĚ

kán. 1073: „**Zneplatňující překážka** (*impedimentum dirimens*) činí osobu **nezpůsobilou pro platné uzavření** manželství (*inhabitem ad matrimonium valide contrahendum*).“

Překážky manželství představují výjimky ze všeobecného práva na volbu životního stavu (viz kán. 219), resp. práva na uzavření manželství (*ius connubii* – viz kán. 1058). Omezují tedy svobodný výkon práv a podléhají zužujícímu výkladu (viz kán. 18). Náleží také mezi zákony (právní normy) stanovující nezpůsobilost (*inhabilitantes*), pro něž se požaduje, aby bylo *výslovně* řečeno, že osoba je nezpůsobilá (srov. kán. 10).

Kodex kanonického práva z roku 1917 rozeznával dva typy překážek: 1. překážky *zabraňující* (*impedimenta impedientia*, též označované jako *zákonné záповědi*), které způsobovaly pouze nedovolenost manželství, takže byly spíše obdobou zákazů manželství – jednalo se: a) o *jednoduché* (dočasné) *řeholní sliby*, jejichž složení v recentní právní úpravě nepředstavuje překážku ani zákaz; b) o *smíšená manželství*, jež jsou dnes právně ošetřena formou zákazu, nikoli překážky; c) o *adopci*, pokud ji civilní zákonodárce rovněž kvalifikoval jako zabraňující překážku. 2. překážky *vylučující*, neboli *rušící* (manželství), způsobující neplatnost manželství (*impedimenta dirimentia*). Nový kodex ponechal pouze tento typ překážek. Zrušil rovněž dělení na překážky nižšího a vyššího stupně (viz kán. 1042 kodexu z roku 1917). Překážky v novém kodexu tak působí neplatnost manželství a tím (a *maiore ad minus*) zároveň také nedovolenost, zákazy způsobují pouze nedovolenost uzavřeného platného manželství. Z účinnosti překážky vyvazuje *dispenz*, z účinnosti zákazu pak *povolení* (dovolení, licence).

Zábrany uzavření manželství znají samozřejmě též právní řády států. Historickým vývojem získala církev ve středověku převahu svým kanonickým zákonodárstvím, které panovníci respektovali. Naproti tomu socialistické právo zavedlo termín „okolnosti vylučující uzavření manželství“. Český civilní zákonodárce se v Novém občanském zákoníku vrátil k pojmu manželských překážek. „Zákonné překážky manželství“ (§ 672 – 676 NOZ) jsou: překážka nedostatku věku, překážka omezení svéprávnosti, překážka jiného statusového svazku, překážka příbuzenství, překážka v závislosti postavení.

Překážku manželství v širším slova smyslu představuje cokoli, co znemožňuje uzavření manželství nebo co činí manželství neplatným, například nedostatek kanonické formy (viz kán. 1108 a násl.), přítomnost vady manželského souhlasu (viz kán. 1095 a násl.), a pro katolíka rovněž absence stavu milosti, způsobená těžkými hříchy. Proto kodex vyzývá v kán. 1065 § 2 katolíky, aby před uzavřením manželství přistoupili ke zpovědi: „Aby přijali svátost manželství s větším užitkem, velmi se doporučuje, aby snoubenci přijali svátost smíření a eucharistii.“

V technickém, právním slova smyslu jsou pak překážkou ty, které stanovil zákonodárce (srov. kán. 1083–1094). Objektivně se tedy jedná o zakazující právní normy, subjektivně se ovšem jedná o stav nezpůsobilosti, ve kterém se kontrahent nachází, například nedosáhl požadovaného věku, není schopen sexuálního úkonu atd. Setkává se tak skutečnost na straně nupturienta (například pokrevní vztah) a zákonné ustanovení (zakazující manželství z důvodu pokrevního příbuzenství). Aby manželství bylo neplatné, stačí překážka u jednoho kontrahenta, pokud nedojde k dispenzi překážky (je-li dispenz přípustná).

kán. 1074: „Za **veřejnou se** považuje překážka, která může být dokázána na vnějším oboru; jinak je **tajná**.“

Podle tohoto kánonu se manželské překážky dělí na základě dokazatelnosti (prokazatelnosti) na vnějším oboru (*in foro externo*). Není tedy samo o sobě podstatné, zda lidé o této překážce vědí nebo ne. Důležitá je vnější prokazatelnost před veřejnou autoritou církve, u církevního soudu apod. Původně tajná překážka se může stát veřejnou. Ovšem veřejná překážka neznamená totéž, jako překážka notoricky známá (jejíž vědomost je rozšířená mezi lidmi). Mnohdy je ovšem skutečná znalost překážky důležitá, například v případech pokrevního příbuzenství. Zákonodárce stanoví oznamovací povinnost v kán. 1069: „Všichni věřící jsou povinni oznámit před uzavřením manželství ordináři nebo faráři překážky, o kterých vědí.“ Kán. 1082 pak stanoví pravidla zaznamenání tajné překážky, pokud ovšem její znalost neplyne ze svátostného vyznání (zpovědi): „Jestliže něco jiného nestanoví reskript Penitenciárie (zvláštní římský soud, projednávající kauzy vnitřního oboru), znamená se dispens od tajné překážky udělená pro vnitřní obor mimosvátostný v knize, kterou je nutno uchovávat v tajném archivu (diecézní) kurie, není však potřebná jiná dispens pro vnější obor, jestliže později se tajná překážka stala veřejnou.“

kán. 1075: „§ 1. Pouze **papeži** přísluší **prohlašovat**, kdy božské právo manželství zakazuje nebo zneplatňuje.

§ 2. Pouze papeži přísluší právo **stanovit** pro pokřtěné další překážky.“

kán. 1076: „Obyčej, který zavádí novou překážku nebo je v rozporu s existující překážkou, se odmítá.“

Nejvyšší autoritě církve (kromě samotného papeže může jít také o sbor všech biskupů v čele s papežem – viz kán. 331 a 336) přísluší prohlašovat (deklarovat), které překážky jsou božského práva. Z této formulace plyne, že nejvyšší autorita církve je „nevymýšlí“ a „nezavádí“ podle vlastního, třebaš proměnlivého přesvědčení. Vyhlašuje to, co nalézá jako zjevené Bohem v podobě dochované především v Písmu svatém (právo božské *pozitivní*) nebo Bohem

vepsané do lidské přirozenosti (právo božské *přirozené*). Těmto skutečnostem pak dává podobu právně závazných zákazových norem – např. zákaz rozvodu (právo pozitivní, opírající se o Kristovo učení) nebo zákaz incestu (právo přirozené). Manželské překážky se tak člení podle původu (pramene kanonické normy) na překážky *božského práva* a *překážky církevního práva*. Tyto sama církevní autorita stanoví (*constituit*), zavádí. Mohou být také změněny, zrušeny nebo zavedeny nové, zatímco překážky božského práva nemůže ani nejvyšší autorita v samotné jejich podstatě měnit nebo rušit.

Lze uvést ještě další příklady dělení překážek. Například na základě (ne)jistoty svědomí se jedná o překážky jisté a překážky pochybné. Pochybnost může vyvstat ohledně právní normy, její existence, platnosti, takže se jedná o právní omyl (*dubium iuris*). Nejedná se však o pouhou neinformovanost, musí jít o kvalifikovanou pochybnost, která připouští platnost takového zákona. Zde platí zásada *lex dubia, lex nulla* – zákon, který je předmětem pochybnosti není závazný, čili převedeno na manželské překážky: *impedimentum dubium, impedimentum nullum*. Jiný je případ skutkové pochybnosti (*dubium facti*). Zákon stanovící překážku platí a platnost manželství je závislá na skutečné existenci překážky, například není dána jistota tělesné způsobilosti k souloži. Proto je třeba preventivně *ad cautelam* překážku dispenzovat (srov. kán. 14; kán. 1084 § 2; kán. 1091 § 4).

Překážky lze dělit rovněž na *absolutní* a *relativní*. Absolutní vylučují manželství s jakoukoli osobou, např. překážka platného manželského pouta, která znemožňuje manželům rozvod a nový sňatek (viz kán. 1085). Překážky relativní vylučují manželství mezi určitými konkrétními osobami, například pokrevní příbuzenství. Překážka tělesné neschopnosti (impotence) může být absolutní i relativní (viz kán. 1084 § 1).

S ohledem na trvání lze překážky dělit na *trvalé* a *dočasné*. Trvalé působí po celý život, například překážka kněžského svěcení. Do-

časné mohou po určité době pominout, například překážka věku (viz kán. 1083) přestává dosažením věku požadovaného pro sňatek, překážka různosti náboženství, kdy jedna strana je pokřtěna, druhá však nikoli (viz kán. 1086), pomíjí křtem dosud nepokřtěné strany, překážka únosu pomíjí, pokud „žena, osvobozena z moci únosce a nacházející se na místě pro ni bezpečném a svobodném, sama se dobrovolně rozhodla pro manželství“ (kán. 1089).

kán. 1078 § 1. „Místní ordinář může **dispenzovat** své podřízené kdekoliv pobývající a všechny právě pobývající na jeho vlastním území ode všech překážek práva církevního, kromě těch, od nichž dispenz je **vyhrazena** Apoštolskému stolci.

§ 2. Překážky, od nichž je dispenz vyhrazena Apoštolskému stolci jsou: 1. překážka vzniklá ze **svátosti svěcení** nebo z veřejného doživotního **slibu čistoty** v řeholní společnosti papežského práva; 2. překážka **zločinu**, o níž v kán. 1090.

§ 3. Nikdy se neuděluje dispenz od pokrevního příbuzenství v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie.“

Dispenz (dispens) je specifickým nástrojem kanonického práva, prozrazujícím jeho pružnost. Dokazuje přesný opak toho, co odpůrci práva v církvi tvrdí, že totiž svojí rigiditou brání kanonické právo svobodnému rozvoji života věřících. Civilní právo takové opatření nezná, poněkud podobný mu je snad institut odstranění tvrdosti zákona v právu sociálního zabezpečení. Kodex kanonického práva definuje v kán. 85: „Dispenz (*dispensatio*) neboli zbavení vázanosti zákonem ryze církevním (*legis mere ecclesiasticae relaxatio*) ve zvláštním případě (*in casu particulari*) může udělit v mezích své působnosti osoba vybavená výkonnou pravomocí, ale i osoba, které moc dispenzovat uděluje výslovně nebo nepřímě samo právo nebo zákonné zmocnění.“ Definice obnáší tři prvky:

- *relaxatio* – zákon sice nadále platí, avšak jeho adresát je vyvázán z jeho dodržení; pouto, které váže jeho svědomí k zákonu, je přerušeno;

- *legis mere ecclesiasticae* – takové vyvázání však není možné ze zákonů práva božského, tedy takových, jejichž adresáty jsou všichni lidé a které nemůže zrušit žádná lidská autorita, ani papež. Týká se tedy pouze zákonů ryze (pouze) církevních, které stanovila církev pro své věřící a může je rušit nebo měnit. Podle kán. 11 „zákony ryze církevní zavazují osoby pokřtěné v katolické církvi nebo do ní přijaté, které mají dostatečné užívání rozumu a které – pokud právo výslovně nestanoví jinak – dovršily sedmý rok svého věku“;
- *in casu particulari* – dispenz se udílí v jednotlivých případech na konkrétní žádost. Nelze tedy říci, že by dispens účinnost a platnost zákona „rušila“, protože středověké kanonické právo na základě tohoto pojetí považovalo dispenz prakticky za legislativní úkon. Podle recentní právní úpravy postačuje, aby osoba, která dispenzuje, byla nositelem moci výkonné – běžně tak činí generální vikáři (srov. kán. 134 a kán. 475 a násl.).

Nová úprava Kodexu kanonického práva z roku 1983 změnila kompetenční pravidla dispensace. Podle dřívější právní úpravy byl zdrojem veškeré dispensační pravomoci samotný papež, který tuto svoji centralizovanou pravomoc mohl jen výjimečně delegovat na úroveň diecézí, jak uvádí kán. 81 kodexu z roku 1917: „Ordináři, nižší než Římský Velekněz, nemohou dispensovat od všeobecných církevních zákonů, a to ani ve zvláštním případě, leč by jim byla tato moc udělena (*concessa*) zjevně nebo skrytě anebo leč by bylo obtížné obrátit se na Svatý Stolec a zároveň z prodlení hrozilo nebezpečí značné škody a šlo o dispens, kterou Apoštolský Stolec zpravidla uděluje.“

Tento dřívější *system concessi* se radikálně proměnil v *system reservaci*, kdy papeži zůstávají vyhrazeny dispenze pouze v závažných případech celocírkevního významu, zatímco dispensační pravomoc se přesouvá na úroveň partikulárních církví (srov. kán. 368 a násl.) do rukou diecézních biskupů a dalších ordinářů v diecézi, kteří disponují dispensační pravomocí. V případě manželských

překážek jsou takovými, jež pro svoji závažnost nadále vyžadují papežskou dispens tyto: překážka svátosti svěcení (viz kán. 1087), překážka veřejného doživotního slibu čistoty v řeholní společnosti papežského práva (viz kán. 1088) a překážka zločinu (viz kán. 1090). Právo udílet papežské dispenze mají v rámci Římské kurie, která vyřizuje za papeže běžnou agendu, Kongregace pro bohoslužbu a svátosti (ve většině případů), Kongregace pro nauku víry, Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, Kongregace pro evangelizaci národů (na misijních územích), Kongregace pro východní církve (pro katolíky východních obřadů) a Apoštolská penitenciárie (jedná-li se o překážky, týkající se vnitřního oboru, ať nesvátoštného nebo svátoštného).

Tím, že dispens blokuje účinnost zákona, byť v konkrétním jednotlivém případě, představuje svým způsobem „zranění zákona“ (*vulnus legis*). Proto není možno udílet dispenze bez náležitého rozmyslu a důvodu. Kán. 90 § 1 tedy požaduje k udělení dispenze „spravedlivý a rozumný důvod“ (*causa iusta et rationabilis*): „Od církevního zákona smí být udělena dispens jen ze spravedlivého a rozumného důvodu, se zřetelem na okolnosti případu a závažnost zákona, od něhož se dispenzuje; jinak je dispens nedovolená, a jestliže ji neudělil sám zákonodárce nebo jeho nadřízený, je mimoto ještě neplatná.“

Kodex obsahuje také pravidla pro organizačně i personálně snazší udělení dispencí v mimořádných situacích. Ty jsou dvojího typu: nebezpečí smrti (*periculum mortis*) nebo situaci, kdy je vše připraveno ke svatbě (*omnia parata sunt ad nuptias*). V těchto případech mohou místní ordináři dispenzovat i některé překážky, které by za běžných okolností byly vyhrazeny pouze Apoštolskému stolci; některé překážky pak mohou dispenzovat místo ordinářů i faráři; navíc mohou tajné překážky dispenzovat také zpovědníci.

Pro případ nebezpečí smrti platí dispensační úlevy podle kán.1079: „§ 1. V naléhavém nebezpečí smrti může místní ordinář

udělit dispenz jak od formy uzavření manželství, tak od každé překážky práva církevního, ať veřejné nebo tajné, a to svým podřízeným kdekoliv pobývajícím a všem pobývajícím na jeho vlastním území; nesmí však dispensovat od překážky vzniklé z kněžského svěcení. § 2. Za stejných okolností, o nichž v § 1, ale pouze v případech, v nichž se nelze obrátit ani na místního ordináře, má totéž oprávnění dispensovat jak farář, tak řádně zmocněný posvátný služebník, tak kněz nebo jáhen, který oddává podle kán. 1116, § 2. § 3. V nebezpečí smrti je zpovědník oprávněn dispensovat od tajných překážek pro vnitřní obor, ať při udílení svátosti smíření nebo mimo ně. § 4. V případě, o němž v § 2, se má za to, že se nelze obrátit na místního ordináře, jestliže by bylo možno obrátit se na něho pouze telegraficky nebo telefonicky.“ Zjišťování překážek se také může zjednodušit v důvěře v pravdomluvnost kontrahentů, jak umožňuje kán. 1068: „V nebezpečí smrti, jestliže nelze získat jiné důkazy, pokud nejsou důkazy opačné, postačí tvrzení uzavírajících manželství, případně i přísěžné, že jsou pokřtěni, a že jim nebrání žádná překážka.“

Pro případy, kdy je „vše připraveno ke sňatku“ nastupují tyto dispenzační úlevy podle kán.1080: „§ 1. Jestliže se překážka odhalí, až když je vše připraveno ke sňatku, a manželství nelze bez důvodného nebezpečí závažné škody odložit až do doby obdržení dispenze od příslušného představeného, mají oprávnění dispensovat ode všech překážek s výjimkou případů uvedených v kán. 1078, § 2, odst. 1, místní ordinář, a pokud je případ tajný, všichni podle kán. 1079, § 2 a § 3 při zachování podmínek tam stanovených. § 2. Toto oprávnění platí také pro účely zplnění manželství, jestliže totéž nebezpečí je v prodlení a čas nedovoluje obrátit se na Apoštolský stolec nebo místního ordináře, pokud se to týká překážek, od nichž může dispensovat.“

11. MANŽELSKÉ PŘEKÁŽKY JEDNOTLIVĚ

kán. 1083: „§ 1. **Muž** před dovršeným **šestnáctým** rokem věku, **žena** před **čtrnáctým**, rovněž dovršeným, nemohou platně uzavřít manželství.

§ 2. Biskupská konference může stanovit vyšší věk pro dovolené uzavření manželství.“

Z dějin antického římského práva je známa kontroverze škol Sabiniánů a Prokuliánů ohledně dosažení puberty a s ním spjaté způsobilosti osob vstoupit do manželství. Zatímco Sabiniáni tvrdili, že způsobilost osoby uzavřít manželství je třeba dokázat prohlídkou těla, zda jsou přítomny sekundární pohlavní znaky (*inspectio corporis*), Prokuliáni měli za to, že dosažení tělesné zralosti pro manželství je možné stanovit právní domněnkou. Tento způsob právního uvažování převzal do svého civilního zákonodárství císař Justinián (r. 529) a stanovil pro ženu dovršený dvanáctý rok věku a pro muže čtrnáctý. Zároveň stanovil zákaz uzavřít manželství všem mladším osobám bez výjimky. Křesťanský středověk v zásadě přejal věk dvanácti a čtrnácti let. Pokud rodiče dětí útlého věku rozhodovali o jejich budoucím sňatku, pak se ovšem jednalo o zasnuby (*sponsalia de futuro*) na rozdíl od skutečného uzavření manželství (*sponsalia de praesenti*).

Kodex kanonického práva z roku 1917 sice stanovil v kán. 88 § 2 hranice dospělosti ženy na 12 let a muže na 14 let (*pubes*), avšak zletilosti a s ní spjaté plné právní způsobilosti se dosáhlo podle kán. 88 § 1 až v 21 letech (*persona maior*). Zároveň též kodex stanovil v kán. 1067 § 1 minimální sňatečný věk pro muže na dovršených 16 let věku, pro ženu na 14 let.

Tentýž věk pro muže, totiž dovršených 16 let a pro ženu 14 let, ponechává také Kodex kanonického práva z roku 1983. Věková hranice požadovaná pro platné manželství se může zdát příliš nízká, avšak je třeba mít na paměti, že právo univerzální církve se týká všech zemí a kultur světa, kde katoličtí křesťané uzavírají manželství. Jestliže dnešním problémem ve vyspělých zemích je spíše pozdní vstup do manželství nebo přímé odmítání instituce manželství, pak v některých zemích, zejména subsaharské Afriky, je takto nízký, ba ještě nižší věk nupturientů běžný.

Překážka věku je překážkou církevního práva, proto ji může ordinář dispensovat. Tehdy ovšem je třeba dbát v konkrétních případech toho, aby nupturienti měli alespoň základní tělesnou (biologickou) zralost, jinak manželství nemůže plnit svůj účel. Navíc je zřejmé, že příliš mladí lidé často postrádají rovněž psychickou a osobnostní zralost, takže manželství by mohlo být stíženo vadou manželského souhlasu (srov. kán. 1095), nupturienti tedy mohou být pro manželství přirozeně nezpůsobilí (*incapaces*), i když jsou pro manželství způsobilí právně (*habiles*). Znovu je třeba v této souvislosti připomenout kán. 1072, vedoucí k pastorační rozvaze: „Pastýři duši se snaží odradit od uzavření manželství mladé lidi, kteří nedosáhli věku, v němž se podle zvyku v krajině uzavírá obvykle manželství.“

Překážka věku je překážkou dočasnou, která pomíjí uplynutím doby (k počítání lhůt v kanonickém právu viz kán. 203), čili dovršením předepsaného minimálního věku, avšak tím samým (*ipso facto*) nenastane automatické zplatnění manželství. To bylo od počátku uzavřeno neplatně, je nulitní, proto je třeba opětovně přistoupit ke sňatku a vzájemné výměně souhlasu v obřadu slaveném kanonickou formou, tedy přistoupit ke konvalidaci (srov. kán. 1156 a násl.).

Zákonodárce zmocňuje biskupské konference zvýšit věk pro dovolené uzavření manželství. Znamená to, že pokud jeden či oba

nupturienti budou mladšího věku než stanoveného biskupskou konferencí a přesto uzavřou sňatek, manželství bude platné, avšak nedovolené. Biskupské konference jsou institucí, tvořící společenství biskupů z některého státu nebo území (srov. kán. 447). Tito biskupové proto společně dbají, aby katolíci zbytečně neporušovali zákonodárství státu, takže pokud biskupové rozhodnou o vyšším věku nupturientů, bude tento věk odpovídat civilnímu zákonodárství, jinak dochází k nebezpečí uzavření „kulhavých“ manželství (*matrimonia claudicantia*), platných církevně, avšak nikoli civilně. Státy dnes většinou staví věk uzavření manželství na úroveň věku dosažení zletilosti. V právním řádu, kde stát uznává civilní účinky církevně uzavřených manželství, by ke kolizím nemělo docházet. Například v předběžném matričním řízení podle české právní úpravy se zjišťuje věk snoubenců, který musí odpovídat předpisům občanského zákoníku podle § 672: „(1) Manželství nemůže uzavřít nezletilý, který není plně svéprávný. (2) Soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody.“

kán. 1084: „§ 1. **Neschopnost k souloži** (*impotentia coeundi*), předchozí a trvalá, ať na straně muže nebo ženy, ať absolutní nebo relativní, **zneplatňuje** manželství co do jeho podstaty (*ex ipsa eius natura*).

§ 2. Jestliže je překážka neschopnosti k souloži pochybná, ať pochybností právní nebo skutkovou, není překážkou pro uzavření manželství; pokud pochybnost trvá, manželství nemůže být prohlášeno za neplatné.

§ 3. **Neplodnost** manželství ani nezakazuje ani **nezneplatňuje**, při zachování kán. 1098.“

Ohledně překážky impotence neboli tělesné neschopnosti (nemohoucnosti) obsahuje kanonické ustanovení důležitá a směrodatná terminologická rozlišení. Požaduje se, aby existence překážky

předcházela samotnému uzavření manželství, tedy okamžiku výměny manželského souhlasu, a nenastala teprve později. Překážka má být trvalá, čili nesmí pominout sama od sebe, a nemůže být léčitelná dostupnými medicínskými prostředky. Impotence se týká jak muže, tak ženy, a může být absolutní (vůči kterémukoli partnerovi) nebo relativní (vzhledem ke konkrétnímu partnerovi).

Impotence musí být také jistá, nepochybná, takže pokud má o platnosti takového manželství rozhodovat církevní soud, nemůže jej prohlásit za neplatné, pokud s jistotou impotenci neprokáže. Impotence může být organická, tedy spočívající ve fyziologické dysfunkci pohlavního orgánu, nebo funkční, způsobená nervovými, psychickými nebo endokrinologickými příčinami. Aby tedy opravdu šlo o překážku tělesné neschopnosti, musí být impotence *předcházející, trvalá a jistá*. Překážka je božského přirozeného práva, jak zákonodárce prozrazuje formulací, podle níž taková impotence zneplatňuje manželství co do podstaty, doslova „ze své samotné přirozenosti“ (*ex ipsa eius natura*).

Nesmí se však jednat pouze o neplodnost, neboť ta „manželství ani nezakazuje ani nezneplatňuje“. Pro naplnění manželství je podstatná schopnost partnerů vykonat manželský úkon „sám o sobě vhodný ke zplodění dítěte, k němuž je svou povahou zaměřeno manželství a jímž se manželé stávají jedním tělem“ (srov. kán. 1061). Pokud ovšem partner ví, že je neplodný, a zamlčí tuto skutečnost před druhým partnerem, jedná se podvod (*dolus*), tedy o vadu manželského souhlasu. Zákonodárce si je vědom toho, že takové případy nejsou vzácné, proto v souvislosti s překážkou impotence na tyto případy v kán. 1084 § 3 zvláštním odkazem poukazuje.

kán. 1085: „§ 1. Neplatně uzavírá manželství ten, kdo je vázán **dřívějším manželstvím**, i nedokonaným.

§ 2. I když dřívější manželství je neplatné nebo rozloučené z jakéhokoliv důvodu, nelze tím samým nové manželství uzavřít, do-

kud není s jistotou známa **neplatnost** nebo **rozloučení** předchozího manželství.“

Překážka trvajících manželského svazku, platného manželského pouta (*impedimentum vinculi* nebo též *impedimentum ligaminis*), patří mezi nedispensovatelné překážky, neboť je překážkou božského pozitivního práva. Evangelista Marek zaznamenal výroky Ježíše Krista (Mk 10,2–12): „Tu přišli farizeové a zkoušeli ho: ptali se ho, je-li muži dovoleno propustit manželku. Odpověděl jim: ‚Co vám ustanovil Mojžíš?‘ Řekli: ‚Mojžíš dovolil napsat rozlučovací lístek a propustit.‘ Ježíš jim řekl ‚Pro tvrdost vašeho srdce vám napsal toto ustanovení. Od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!‘ V domě se ho učedníci znovu na tu věc ptali. I řekl jim: ‚Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.‘“ Obdobně je hájena absolutní nerozlučitelnost manželství v novozákonním listu apoštola Pavla Korinťanům (1 Kor 7,10–11): „Těm, kteří žijí v manželství, přikazuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela. A když už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští.“

Manželské pouto nemůže být a není rozvázáno, pokud spolu manželé přestali fakticky žít nebo bydlet, pokud byli pouze občansky rozvedeni (pro kanonické právo není civilní rozvod právně relevantní), nebo pokud by došlo k pouhému odloučení manželů za trvání manželského svazku („rozvod od stolu a lože“, viz kán. 1151 a násl.). Pokud probíhá církevní proces o prohlášení neplatnosti manželství od samého počátku nebo řízení o rozloučení manželství podle církevního práva, je potřeba vyčkat definitivního rozhodnutí, proti němuž není možno uplatnit řádný opravný prostředek. Do té doby platí presumpce platnosti manželství (srov. kán. 1060).

Katolická církev chápe manželské pouto jako nerozlučitelné na základě důsledně aplikovaného principu monogamie. Manželství *absolutně* zanikne smrtí jednoho z manželů nebo rozloučením příslušnou církevní autoritou: nedokonané manželství (viz kán. 1061 a kán. 1697 a násl.), privilegium víry (*in favorem fidei* – viz kán. 1143 a násl. pro „privilegium paulinum“ a normy *Potestas Ecclesiae* pro „privilegium petrinum“) a další důvody rozloučení (viz kán. 1148 a 1149). Manželství *relativně* zanikne pravomocným prohlášením manželství za neplatné od samého počátku (*ex tunc*, viz kán. 1671 a násl.) nebo prohlášením manžela za mrtvého (viz kán. 1707).

Pastoračně je velmi delikátní otázka občansky rozvedených katolíků, kteří byli znovu sezdáni pouze civilně, protože jejich novému manželství bránila právě kanonická překážka manželského svazku. Na rozdíl od dřívější právní úpravy nemohou být postihováni za toto porušení kanonického práva církevními tresty (srov. kán. 2356 kodexu z roku 1917), avšak podle církevní nauky a disciplíny nemohou být účastni přijímání svátostí, jak shrnuje encyklika Jana Pavla II.: „Církev se má za ně modlit, dodávat jim odvahy, projevovat se jim jako milosrdná matka, a tak je udržovat ve víře a naději. Avšak církev potvrzuje svou praxi opírající se o Písmo svaté a nepřipouští k eucharistickému stolu věřící, kteří po rozvodu znovu uzavřeli sňatek. Nemohou být k němu připuštěni, protože jejich životní stav a jejich životní poměry jsou v objektivním rozporu se smlouvou lásky mezi Kristem a církví, kterou viditelně zjevuje a zpřítomňuje eucharistie. [...] Svátost smíření (zpověď), která otevírá cestu k svátosti eucharistie, může být udělena jen těm, kdo litují, že porušili znamení smlouvy s Kristem a věrnosti k němu, a jsou upřímně ochotni žít tak, že to nebude v rozporu s nerozlučitelností manželství.“ Z kanonickoprávního hlediska platí pro znovu sezdané rozvedené kán. 915, podle něhož ke svatému přijímání se nepřipustí mj. ti, „kdo tvrdošijně setrvávají ve zjevném těžkém hříchu“.

kán. 1086: „§ 1. Neplatné je manželství mezi dvěma osobami, z nichž jedna je pokřtěna v **katolické církvi** nebo do ní přijatá, a druhá osoba je **nepokřtěná**.

§ 2. Od této překážky se může udělit dispenz až po splnění podmínek v kán. 1125 a 1126.

§ 3. Jestliže některá strana je v době uzavření manželství obecně považována za pokřtěnou nebo jestliže její křest byl pochybný, předpokládá se podle kán. 1060 platnost manželství, dokud se s jistotou neprokáže, že jedna strana je pokřtěna a druhá pokřtěna není.“

Překážka různosti náboženství (rozdílného náboženství, *disparitas cultus*) má biblický základ. Svazek s těmi, kdo nevyznávají pravého Boha, je v biblické symbolice přirovnáván k cizoložství, smilstvu: „Nebudeš se klanět jinému bohu, protože Hospodin, jehož jméno je Žárlivý, je Bůh žárlivě milující. Neuzavřeš smlouvu s obyvateli té (pohanské) země. Budou se svými bohy smilnit a svým bohům obětovat a tebe pozvou, abys jedl z jejich obětního hodu; a ty budeš brát z jejich dcer manželky pro své syny a jejich dcery budou se svými bohy smilnit a svádět tvé syny, aby smilnili s jejich bohy“ (Ex 34,14–16). Také církev si byla vědoma nebezpečí nejednoty manželů ve víře, která ohrožuje křesťanskou stranu. Již synoda v hispánské Elvíře, slavená počátkem 4. stol, zakazuje taková manželství v kán. 15: „Není povoleno vdávat křesťanské dívky za pohany, [...] aby s přibývajícím věkem nepropadly duchovnímu cizoložství.“

Manželství s nepokřtěnou osobou také nastoluje otázku, zda se jedná o svátostný, a tím po tělesném dokonání také absolutně nerozlučitelný svazek. Jestliže podle nauky církve si dva pokřtění předávají svátost manželství, pak nelze manželství pokřtěné osoby s osobou nepokřtěnou označit za svátostné. Dříve se nauka přikláníla k opačnému pojetí, neboť se větší váha přisuzovala rovněž celebrantovu potvrzení řádného uzavření manželství, které obsahovalo konstitutivní formuli *ego vos coniugo* – já vás spojuji v manželství.

Právní následek dnešního (nesvátostného) pojetí manželství mezi pokřtěným a nepokřtěným je absence absolutní nerozlučitelnosti a tím rovněž možnost případného rozvázání takového manželského svazku.

Překážka různosti náboženství ovšem vykazuje značnou podobnost se smíšenými manželstvími mezi křesťanskou katolickou a křesťanskou nekatolickou stranou. Také v nich je totiž jedna ze stran katolická a po ní katolická církev rovněž požaduje, aby zachovala svoji katolickou víru a předala ji potomkům, kteří v ní budou pokřtěni. Proto obsahuje kanonické ustanovení o překážce různosti náboženství legislativní zkratku formou odkazující normy na to, co je stanoveno o smíšených manželstvích: „Od této překážky se může udělit dispens až po splnění podmínek v kán. 1125 a 1126.“ Rozdíl mezi oběma případy pak spočívá v tom, že neudělí-li se *dovolení ke slavení smíšeného manželství mezi dvěma pokřtěnými*, z nichž pouze jeden je katolík, manželství bude *nedovolené*, i když platné, zatímco neudělí-li se *dispens* nupturientům, z nichž jeden je katolicky pokřtěný a druhý je nepokřtěný, manželství bude *neplatné*.

Je třeba vzít v úvahu, že dispens je možno udělit ze spravedlivého a rozumného důvodu (*iusta et rationabilis causa*). Pokud ji uděluje ordinář (jak je tomu v drtivé většině případů), je prokazatelnost takového důvodu nutná k platnosti udělení dispenze, pokud by ji udílel Svatý stolec, je prokazatelnost spravedlivého a rozumného důvodu nutná pouze k dovození dispenze, neboť papež sám je zákonodárce manželských překážek (srov. kán. 90, kán. 1075).

Je ovšem třeba, aby skutečnost, že jedna ze stran nebyla pokřtěna, byla jistá. Pokud pochybnost ohledně jejího možného křtu vstala před uzavřením manželství, lze udělit křest pod podmínkou (*sub conditione*), jak navrhl kán. 869 § 1: „Jestliže je pochybnost, zdali někdo byl pokřtěn nebo zdali byl křest udělen platně, a pochybnost zůstává i po řádném pátrání, udělí se mu křest pod podmín-

kou.“ Pokud osoba, jejíž křest není jistý, se nechce nechat pokřtít *sub conditione*, je potřeba vyžádat *ad cautelam* dispenz od překážky různosti náboženství. Jestliže pochybnost ohledně křtu vyvstane až po uzavření manželství, aplikuje se zásada „manželství se těší přízni práva“ (*matrimonium gaudet favore iuris*) podle kán. 1060. Manželství se tak považuje za platné, dokud se s jistotou neprokáže, že jedna ze stran je katolicky pokřtěna, zatímco druhá pokřtěna není.

Je vhodné, aby svatební obřad mezi katolíkem a nepokřtěným proběhl beze mše. Kanonické právo rovněž ulehčuje otázku výběru místa uzavření sňatku, kterým nemusí být sakrální prostor farního či jiného kostela či kaple (srov. 1118 § 3). V souladu s kán. 1129 lze také dispensovat od kanonické formy, čili od povinnosti absolvovat obřad před katolickým oddávajícím spolu se dvěma svědky. Tyto ústupky však nemají znamenat návod k postupné rezignaci katolické strany na vlastní víru nebo na případnou snahu o obrácení nepokřtěného partnera, jak formuluje Katechismus katolické církve v čl. 1637: „V manželstvích s ‚rozdílností kultu‘ má katolický manžel zvláštní úkol: ‚nevěřící muž je totiž posvěcen skrze svou ženu a nevěřící žena je posvěcena skrze svého muže‘ (1 Kor 7,14). Je to velká radost pro křesťanského manžela a pro církev, vede-li toto ‚posvěcení‘ ke svobodnému obrácení druhého manžela na křesťanskou víru. Upřímná manželská láska, pokorné a trpělivé uskutečňování rodinných ctností v denním životě a vytrvalá modlitba mohou připravit dosud nevěřícího manžela (manželku), aby přijala(a) milost obrácení.“

Přesto obnášejí taková manželství rizika, jichž si je církev vědoma, jak o tom svědčí apoštolská adhortace Jana Pavla II. „*Familiaris consortio*“ v čl. 78: „Ale v nemálo jiných případech, především v sekularizované společnosti, nevyznává nepokřtěný partner vůbec žádné náboženství. Pro tato manželství mají zajistit biskupské konference a jednotliví biskupové pastorační opatření, zaměřená k tomu, aby si katolická strana svou víru uhájila a aby byla chrá-

něna v jejím svobodném praktikování. To se vztahuje především na její povinnost udělat všechno, co je v její moci, aby byly děti katolicky pokřtěny a vychovány. Katolická strana musí být rovněž podporována v tom, aby vydávala své rodině opravdově svědeckví katolické víry a způsobu života.“

Překážku rozdílnosti náboženství znají také jiná náboženství, zejména islám. V něm je zachován patriarchální princip, podle něhož má žena nižší postavení nežli muž. Muslimce je proto zakázáno vdát se za muže, který nepřestoupí na islám, a muslim si má brát pouze muslimku. Pokud se již stane, že jedna ze stran je katolická a druhá muslimská, jsou na místě oprávněné obavy ohledně zachování víry katolické strany i křtu a katolické výchovy dětí.

kán. 1087: „Neplatně uzavírá manželství, kdo přijal **svátost svěcení**.“

Nelze zaměňovat závazek kněžského celibátu a manželskou překážku svěcení. Závazek celibátu není součástí manželského, nýbrž ordinančního práva, které stanoví požadavky na svěcence, jak je tomu v kán. 1037: „Kandidát trvalého jáhenství (diakonátu), který není ženatý, a kandidát kněžství se připustí k jáhenskému svěcení jen tehdy, když předepsaným obřadem přijal veřejně před Bohem a církví závazek celibátu nebo složil doživotní sliby v řeholní společnosti.“ Manželské právo však neřeší otázku, zda může ženatý muž přijmout svěcení, nýbrž zda již vysvěcený muž může přijmout svátost manželství.

Závazek celibátu pro klérus se v církvi objevil velmi brzy. Vyplyval z požadavku pohlavní zdrženlivosti (*continentia*) služebníků kultu. Kánon 33 synody v Elvíře již na počátku 4. století stanoví: „Bylo odsouhlaseno, aby byl biskupům, kněžím, jáhnům, jakož i všem ustanoveným klerikům uložen následující zákaz: mají se zdržovat svých manželek a nesmí plodit děti. Každý však, který by tak činil, nechť je vypuzen z čestného postavení klerika.“ V zá-

padní (latinské) církvi, která se řídí Kodexem kanonického práva, byl celibát jako plošná povinnost kleriků definitivně zaveden v kán. 7. Druhého lateránského koncilu (r. 1139). Oproti protestantské reformaci, která zavrhl svátostné kněžství i závazek celibátu pro své služebníky (pastory), Tridentický koncil stanovil při 24. zasedání v kán. 9: „Kdo by prohlásil, že duchovní, kteří přijali posvátná svěcení, jakož i řeholníci, kteří se slavnými sliby zavázali k čistotě, mohou uzavřít manželství, a že toto manželství je platné, aniž by tomu byl na překážku církevní zákon nebo slib, a že opak neznamená nic jiného, než zavržovat manželství, jestliže mají za to, že nemají dar čistoty, třebaže ji slíbili, ten nechť je vyobcován, protože Bůh nic neodpírá těm, kteří řádně prosí, ani nedopustí, abychom byli pokoušeni nad míru, kterou můžeme unést.“

Právní vymezení celibátu kleriků je dáno v kán. 277 § 1 platného kodexu: „Duchovní jsou povinni zachovávat dokonalou a trvalou zdrženlivost pro Boží království, a proto jsou vázání celibátem, který je zvláštním Božím darem, jímž se mohou duchovní snáze a s nerozděleným srdcem svobodněji oddat Kristu a službě Bohu i lidem.“ U kněží, kteří jsou členy řeholního řádu nebo jiného obdobného institutu, je celibát, vázaný na jejich kněžské svěcení, ještě posílen předchozím složením slibu čistoty (viz kán. 599).

Překážka svěcení je církevního práva, proto ji lze dispensovat. Biskupům se dispens neudílí, kněžím může dát dispens pouze Apoštolský stolec, a to z nejzávažnějších důvodů – *ob gravissimas causas*, přičemž udělení dispenze je spojeno se zákazem posvátné služby. Jáhnům udílí Apoštolský stolec dispens ze závažných důvodů – *ob graves causas* (zmírněná disciplína udělování v nebezpečí smrti je pak uvedena v kán. 1079). Pokud jde o jáhna, který nesložil slib celibátu, udělení dispenze není spojeno se zákazem výkonu posvátné služby. Tito ženatí jáhnové smějí být svěceni až po dovršení alespoň 35 let a se souhlasem manželky (srov. kán. 1031 § 2). Pokud ovdoví, překážka svěcení se jich týká, a chtějí-li se podruhé oženit, potřebují rovněž dispens od Apoštolského stolce. Pokud zůstanou

svobodní, překážka jim nezabraňuje přijmout kněžství. Ve východních církvích nekatolických (např. pravoslavné) i katolických (například katolická církev byzantského obřadu, „řeckokatolíci“) jsou také kněží, kteří neskládají slib celibátu.

Podle kán. 290 duchovní pozbývá duchovní stav: 1. rozsudkem soudu nebo správním rozhodnutím, kterým byla prohlášena neplatnost přijetí svátosti svěcení; 2. zákonně použitým trestem propuštění z duchovního stavu; 3. reskriptem od Apoštolského stolce. V prvním případě byla konstatována neplatnost svěcení od samého počátku (*ex tunc*), proto je překážka svěcení právně irelevantní. Dojde-li k uložení trestu propuštění z duchovního stavu, překážka trvá, přičemž případné uzavření civilního manželství by bylo z hlediska kanonického práva pouze nelegálním pokusem o manželství (*attemptum matrimonii*). Ve třetím případě jde o příznivou odpověď na žádost římské Kongregace pro klérus, kterou se žadatelé promíjí povinnosti plynoucí z kněžského stavu (viz kán. 273 a násl.), s výjimkou závazku celibátu, kterou udílí pouze papež osobně (srov. kán. 291).

kán. 1088: „Neplatně uzavírá manželství kdo je vázán veřejným doživotním **slibem čistoty** v řeholní společnosti.“

Kodex kanonického práva definuje v kán. 1191: „Slib (*votum*), to jest uvážená a svobodná přípověď (*promissio*), učiněná Bohu, o možném a lepším dobru (*de bono possibili et meliore*), se musí splnit ze ctnosti nábožnosti.“ Řeholní slib čistoty je vedle slibů chudoby a poslušnosti základním znakem zasvěceného (řeholního) života. Kán. 599 jej charakterizuje: „Evangelijní rada čistoty pro Boží království, která je znamením budoucího světa a zdrojem větší plodnosti v nerozděleném srdci, v sobě obsahuje povinnost dokonalé zdrženlivosti v životě bez manželství (*continentia perfecta in coelibatu*).“

Řeholní slib čistoty je nejen morálním závazkem plynoucím ze „ctnosti nábožnosti“ (*virtus religionis*), nýbrž obnáší rovněž právní důsledky v podobě neplatnosti manželství, které je nulitní samým právem (*ipso iure*), pokud je uzavírá osoba vázaná tímto slibem. Aby takové účinky řeholní slib působil, musí být (právně) veřejný (*votum publicum*), tedy přijatý příslušným církevním představeným (viz kán. 1192 § 1), nejedná se tedy o pouhý soukromý slib, a je třeba, aby byl také doživotní (*votum perpetuum*), zatímco dřívější zabraňující překážka časných (dočasných) slibů již není do Kodexu kanonického práva pojata. Překážka se tedy nevztahuje na novice, kteří ještě žádné sliby nesložili, ani na řeholníky vázané časnými sliby. Netýká se však ani těch, kdo složili sliby či jiné závazky, příznačné pro jiné typy zasvěceného života, jakými jsou společnosti apoštolského života (srov. kán. 731 a násl.), sekulární instituty (srov. kán. 710 a násl.), zasvěcené panny (kán. 604), poustevníci (kán. 603) nebo jiné formy zasvěceného života (kán. 605).

Podle kán. 207 § 1 se mezi katolickými křesťany nacházejí v zásadě dvě skupiny věřících: „Z Božího ustanovení jsou někteří z křesťanů posvátnými služebníky, které právo nazývá duchovní; ostatní se nazývají laikové čili křesťané, kteří nepřijali svátost svěcení.“ Avšak zasvěcený život mohou zvolit jak ti, kdo nejsou nositeli svěcení, což je v případě žen vždy, tak ti kdo jimi jsou, tedy řeholní kněží (otcové, *patres*, na rozdíl od řeholních bratří – *fratres*, kteří nejsou kněžími). Proto kán. 207 § 2 uvádí: „Z obou skupin věřících pocházejí křesťané, kteří uskutečňováním evangelijních rad prostřednictvím slibů nebo jiných posvátných závazků, církví uznaných a potvrzených, se svým zvláštním způsobem zasvěcují Bohu a pomáhají církvi v jejím spásonosném poslání; i když jejich stav nepatří do hierarchické skladby církve, přece přísluší k životu a svatosti církve.“

Kanonické právo zná řeholní instituty diecézního práva, které nemají celocírkevní působnost, a jsou založené biskupy v jejich diecézích (kán. 579), proto těmto biskupům náleží dispenzační pra-

vomoc vůči jejich členům, pokud ovšem tito řeholníci nejsou nositeli kněžského svěcení. U papežských institutů řeholního práva se uplatňuje dispenzační pravomoc Apoštolského stolce, jak uvádí kán. 691: „Řeholník s doživotními sliby žádá o dovolení k vystoupení ze společnosti jen z velmi závažných důvodů, uvážených před Pánem; svou žádost předloží nejvyššímu představenému společnosti, který ji spolu s vyjádřením svým a své rady zašle příslušnému představenému. Toto dovolení je u společností papežského práva vyhrazeno Apoštolskému stolci; u společností diecézního práva je také může poskytnout biskup diecéze, v níž je dům, do něhož člen patří.“

Navíc platí podle kán. 692: „Dovolení k vystoupení, zákonně udělené a členu oznámené, pokud je při oznámení člen sám neodmítl, zahrnuje ze samého práva dispenz od slibů a ode všech povinností vzniklých ze slibů.“ V tom však není zahrnuta zvláštní papežská dispenz od celibátu, pokud řeholník byl knězem (srov. kán. 291). Kromě tohoto zákonného vystoupení z řeholní společnosti může dojít také k propuštění řeholníka samým činem (*ipso facto*), mj. pokud „uzavřel manželství, ať platné nebo neplatné, i pouze formou civilního sňatku“, jak vymezuje tento pokus o uzavření manželství za trvání překážky (*attentatum matrimonii*) kán. 694 § 1, 2°. S pokusem o manželství je spjata trestní sankce suspenze pro řeholníky, kteří jsou duchovními, a interdikt pro ostatní řeholníky a řeholnice (srov. kán. 1394). V nebezpečí smrti (*periculum mortis*) však je dispenzační pravomoc od překážky řeholního slibu značně rozšířena (srov. kán. 1079).

Podle kán. 643 § 1, 2° je neplatně přijat do noviciátu „manželský partner, pokud manželství trvá“. Předchozí Kodex kanonického práva z roku 1917 připouštěl v kán. 1119 možnost automatického zrušení manželského pouta samým právem (*ipso iure*), pokud manželství nebylo dokonané. Takové manželství se rozloučilo nejen papežskou dispenzí manželství platného, avšak nedokonaného (*dispens super ratum*, srov. kán. 1142 kodexu z roku 1983), nýbrž

složením slavných řeholních slibů. Recentní kanonické právo nic takového neumožňuje, avšak tuto bývalou kanonickou tradici potvrzuje 24. zasedání Tridentského koncilu, kán. 6: „Kdo by prohlásil, že řádné, avšak nedokonané manželství složením slibů jednoho z manželů nezaniká, ten necht' je vyobcován.“

kán. 1089: „Mezi mužem a ženou, která byla **odvedena** nebo je **zadržována** za účelem uzavření manželství, nemůže vzniknout platné manželství, leda že by potom žena, osvobozena z moci únosce a nacházející se na pro ni bezpečném a svobodném místě, sama se **dobrovolně** rozhodla pro manželství.“

24. zasedání Tridentského koncilu, hlava 6, líčí tuto překážku: „Svatá synoda stanoví, že mezi únoscem a unesenou nemůže vzniknout žádné manželství, dokud ta zůstává v moci únosce. Jestliže je však unesená od únosce oddělena a setrvává svobodně na bezpečném místě a souhlasí-li s tím, vzít si jej za muže, tehdy únosce necht' ji má za ženu, nicméně únosce sám, jakož i všichni, kteří mu poskytli radu, pomoc a přízeň, necht' jsou mocí práva samého exkomunikováni a trvale bezectní, jakož i nezpůsobilí ke všem hodnostem; a půjde-li o duchovní, ať jsou sesazeni ze svého vlastního stupně (svěcení). Nadto je únosce povinen unesenou ženu, ať už si ji vezme za manželku či nikoliv, podle uvážení soudce slušně zabezpečit.“

V historii se únos objevuje jako primitivní způsob uzavření manželství (například únos Sabineek, pověst o Oldřichovi a Boženě). Únos (*raptus*) znamená násilné přemístění osoby na jiné místo a její zadržování na tomto místě spojené s omezením osobní svobody za účelem dosažení určitého jednání, v tomto případě vylákání manželského souhlasu. Prosté zadržování (*retentio*) není spojeno s přemístěním, ale i tak se jedná o reálné omezování osobní svobody. Středověké kanonické právo předpokládalo pominutí překážky únosu, pokud otec ženy souhlasil se sňatkem. V tom se proje-

vovala otcovská pravomoc nad rodinou, přejatá z římského práva (*patria potestas*).

Kodex kanonického práva chrání touto překážkou pouze ženu, zatímco Kodex kánonů (katolických) východních církví z roku 1990 v kán. 806 chrání unesenou osobu, to znamená, že uneseným může být také muž. Přemístění nebo (pouhé) zadržování musí mít za cíl přivolení unesené ženy k uzavření manželství (*intuitu matrimonii*), avšak nezkoumá se kvalita (dostatečnost či nedostatečnost) manželského souhlasu ženy, která tak může být například již snoubenkou (ruší se zásada *non fit raptus propriae sponsae* – „nelze unést vlastní snoubenku“), důvodem (právním titulem) vzniku překážky je samotná objektivní vnější situace znesvobodňujícího zadržování.

Sám zákonný text stanoví, jakým způsobem překážka pomíjí: „...leďa že by potom žena, osvobozena z moci únosce a nacházející se na pro ni bezpečném a svobodném místě, sama se dobrovolně rozhodla pro manželství“. Překážka je církevního práva, proto ji lze dispenzovat, avšak pouze za podmínky, že nelze mít pochybnosti o svobodné vůli ženy. Je ovšem patrné, že pokud se splní zákonná podmínka dobrovolnosti, není prakticky dispense potřeba nebo ji lze udělit pouze *ad cautelam*.

Nedostatek vnitřní svobody kontrahenta manželství – jak ženy, tak muže – lze kvalifikovat také jako podlehnutí vážnému násilí nebo strachu (*vis, metus*), takže manželství uzavřené za těchto okolností lze napadnout u církevního soudu pro tuto překážku (srov. kán. 1103). Kanonické právo stanoví za únos rovněž trestní sankci (viz kán. 1397).

kán. 1090: „§ 1. Kdo za účelem uzavření manželství s určitou osobou přivodí **smrt** jejímu manželovi nebo vlastnímu manželovi, uzavírá toto manželství neplatně.

§ 2. Rovněž neplatně uzavírají mezi sebou manželství ti, kdo fyzickou nebo mravní součinností přivodili smrt manžela.“

Překážka zločinu (*impedimentum criminis*) vznikne za situace, kdy byl spáchán *úmyslný a přičitatelný* trestný čin vraždy nebo zabití, který byl *dokonán*. Nestačí pouhý pokus ani nedokonaný trestný čin nebo čin z nedbalosti. Nejedná se o vraždu člověka obecně (*homicidium*), nýbrž o usmrcení konkrétní osoby manžela či manželky (*coniugicidium*). Předchozí právní úprava obsažená v kodexu z roku 1917 ještě spojovala překážku zločinu s cizoložstvím, spojeným s příslibem či pokusem o manželství a s cizoložstvím spojeným s vraždou (viz kán. 1075). Recentní právní úprava toto pojetí opustila.

Překážka má dvě podoby. Pokud je trestný čin způsoben pouze jedním z nupturientů (*uno patrante*), pak se vyžaduje prokázání kvalifikovaného úmyslu za účelem uzavření manželství s konkrétní osobou. Pokud je trestný čin způsoben fyzickou nebo mravní součinností obou nupturientů (*utroque patrante*), úmysl se předpokládá. Vraždu není nutné spáchat osobně, může být také nájemná. Je zřejmé, že tak závažný trestný čin bude stíhán podle trestního práva státu, avšak také kanonické trestní právo pamatuje na nejzávažnější zločiny proti životu a svobodě (viz kán. 1397).

Překážka je ze své povahy trvalá, vraždu nelze „smazat“. Zároveň se jedná o překážku církevního práva, lze ji proto dispenzovat. Vzhledem k závažnosti je dispenz vyhrazena Apoštolskému stolci (uděluje ji Apoštolská penitenciárie). V nebezpečí smrti a v nutných případech (*casus urgens*) se dispensační pravomoci modifikují ve prospěch snazšího uzavření manželství (srov. kán. 1079 a 1080).

kán. 1091: „§ 1. V přímé linii **pokrevního příbuzenství** je neplatné manželství mezi všemi předky a potomky, jak legitimními, tak přirozenými.

§ 2. V boční linii je neplatné manželství až do čtvrtého stupně vččetně.

§ 3. Překážka pokrevního příbuzenství se nenásobí.

§ 4. Nikdy se nedovoluje manželství, jestliže je nějaká pochybnost, zda strany jsou pokrevně příbuzné v některém stupni přímé linie nebo ve druhém stupni boční linie.“

Pokrevní příbuzenství je vztah mezi dvěma fyzickými osobami, které mají společného předka, jak napovídá latinské označení *consanguinitas* – společenství krve. Kodex kanonického práva z roku 1983 (CIC/1983) přešel oproti předchozí právní úpravě (CIC/1017, kán. 96) od tzv. germánského k tzv. římskému počítání příbuzenských stupňů, jak uvádí kán. 108: „§ 1. Pokrevní příbuzenství (*consanguinitas*) se počítá na linie (*lineas*) a stupně (*gradus*). § 2. V přímé linii je tolik stupňů, kolik je generací, neboli osob, po odečtení společného předka (kmene). § 3. V boční linii je tolik stupňů, kolik je osob v obou liniích dohromady, po odečtení společného předka (kmene).“

Rozlišují se dvě linie pokrevního příbuzenství. *Přímá* vzniká mezi *předky a potomky* a existuje ve dvou podobách: jako sestupná (směrem od předků k potomkům – *descendenti*) anebo vzestupná (od potomků k předkům – *ascendenti*). *Boční* (pobočná) linie označuje vztah mezi *jinými příbuznými*, totiž mezi sourozenci a dalšími vzdálenějšími příbuznými. Stupně příbuzenství se počítají tak, že je tolik stupňů, kolik je osob s odečtením kmene, totiž prvního předka v přímé linii nebo společného předka v linii boční. Například: dcera vůči otci 1. stupeň přímé linie; vnučka vůči dědovi: 2. stupeň přímé linie; bratr vůči sestře: 2. stupeň boční linie (v boční linii 1. stupeň neexistuje); synovec vůči tetě: 3. stupeň boční linie; bratranec vůči sestřenci: 4. stupeň boční linie. Pro zjednodušení lze též uvést: kolik porodů je nutno k tomu, aby daný příbuzenský vztah vznikl, tolikový je příbuzenský stupeň. U sourozenců pro počítání příbuzenského stupně nemá vliv, zdali jsou *plnorodí* (pokud mají oba rodiče společně), nebo *polorodí* (mají jen jednoho rodiče společného).

Překážka pokrevního příbuzenství je božského práva přirozeného. Ve třetí knize Mojžíšově se dochoval biblický zákaz sňatků mezi blízkými příbuznými: „Nikdo se nepřiblíží k některé ze svých blízkých příbuzných, aby odkryl její nahotu. Já jsem Hospodin“ (Lv 18,6; pasáž pokračuje konkrétními příbuzenskými vztahy). Incestní jednání mezi sourozenci podléhá trestu: „Kdyby si někdo vzal svou sestru, dceru svého otce nebo své matky, aby spatřil její nahotu a ona spatřila jeho nahotu, je to potupa; budou vyobcováni před zraky synů svého lidu. Odkryl nahotu své sestry, ponese následky své nepravosti“ (Lv 20,17). Také antický Řím neuznával manželské vztahy mezi nejbližšími příbuznými, o čemž svědčí odsudek apoštola Pavla v prvním listu Korinťanům: „Dokonce se proslýchá, že je mezi vámi případ smilstva, a to takový, jaký se nevykytuje ani mezi pohany, že totiž kdosi žije se ženou svého otce“ (1Kor 5,1). Zde se nejspíše jednalo o soužití s nevlastní matkou.

Recentní právní úprava stanoví překážku pokrevního příbuzenství v celé přímé linii, tedy ve všech stupních přímé linie, a do čtvrtého stupně boční linie včetně. V přímé linii, ať jde o potomky přirozené nebo legitimní, se zcela nepochybně jedná o zákaz plynoucí ze samotného božského práva přirozeného (*ius divinum naturale*), jež kanonickoprávní úprava reflektuje a „přepisuje“ do závazné normy o nedispenzovatelnosti takové překážky. Téměř jistě se jedná o božské právo (resp. jedná se o „sekundární“ božské právo) rovněž v případě sourozenců, a to stejnorodých. Již kán. 1078, obsažený v obecných ustanoveních o překážkách, zdůrazňuje v § 3: „Nikdy se neuděluje dispenz od pokrevního příbuzenství v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie.“ Papež Pavel VI. udělil roku 1977 výjimečnou dispenz nestejnorodým sourozencům, narozeným z téže matky, a překážku mezi nimi označil jako překážku „církevní“, nikoli přirozeného božského práva.

Překážka čtvrtého a méně často také třetího stupně příbuzenství v boční linii je dispenzovatelná, neboť nejsou překážkami práva přirozeného. Jestliže vyvstává pochybnost, zda strany jsou pokrev-

ně příbuzné v některém stupni přímé linie nebo ve druhém stupni boční linie (*dubium facti*), manželství by bylo *nedovolené*, nicméně je třeba takovým situacím předcházet, proto se nemá uzavření takového manželství nikdy dovolovat.

Kodex z roku 1983 stanoví, že „překážka pokrevního příbuzenství se nenásobí“, což představuje změnu právní úpravy oproti kodexu předešlému (srov. CIC/1917, kán. 1076 § 2). Nebere se již v potaz, že mohou být příbuzné i kmeny, od kterých se příbuzenství odvozuje, tedy nupturienti pocházejí z manželství osob, kdy jsou otcové i matky pokrevně příbuzní (například otcové jsou bratři či bratřanci, matky jsou sestry či sestřenice). Pro zjištění překážky se tak již zkoumá pouze nejpřímější cesta k jednomu společnému předku.

kán. 1092: „**Švagrovství** (*affinitas*) v přímé linii činí manželství neplatným v kterémkoliv stupni.“

Samotný pojem vymezuje kán. 109 § 1: „Švagrovství (afinita) vzniká z platného manželství, i když nebylo dokonáno, a vzniká mezi manželem a pokrevními příbuznými jeho manželky, a také mezi manželkou a pokrevními příbuznými jejího manžela. § 2. Počítá se tak, že osoby jsou ve vztahu švagrovství ve stejné linii a stejném stupni vůči manželce, jako jsou pokrevně příbuzné s manželem, a naopak.“ Je zřejmé, že překážka švagrovství souvisí s překážkou pokrevního příbuzenství, ačkoliv u ní již nehraje zásadní roli eugenický aspekt, nýbrž spíše hledisko morální a sociální.

Švagrovství, v právní terminologii „afinita“ je vztah, který nevzniká na základě jiného spojení, nežli *platného manželství*. Afinita trvá i po zániku tohoto manželství. Již CIC/1917 opustil pojetí afinity vzešlé z nezákonného pohlavního styku (*ex copula perfecta illicita*). Uzavřením manželství jeden manželský partner „vrůstá“ do rodiny druhého partnera (to se projevuje někdy i ve způsobu

vyjadřování, kdy např. zeť tchyni oslovuje „maminko“). Afinita představuje tedy vztah mezi jedním manželským partnerem a *pokrevními* příbuznými druhého partnera (nikoli osobami majícími s druhým partnerem vztah zákonného příbuzenství). Je překážkou církevního práva, proto je dispenzovatelná.

Počítání na linii a stupně pak je stejné jako u pokrevního příbuzenství. Tchán tak je vůči snaze v prvním stupni přímé linie; bratr manžela je vůči manželce ve druhém stupni boční linie, jeho syn ve třetím. Překážka podle CIC/1983 zneplatňuje manželství pouze mezi manželem a příbuznými druhého manžela v kterémkoli stupni přímé linie, zatímco v boční linii již na rozdíl od předchozí právní úpravy (srov. kán. 1077 § 1 CIC/1917) překážka nevzniká. Prakticky tak nastává mezi tchánem a snachou, resp. tchyní a zetěm; podobně též mezi manželem a dcerou manželky z předchozího manželství či vztahu, resp. mezi manželkou a synem manžela z předchozího manželství či vztahu.

Zákonodárce zrušil překážku švagrovství v boční linii, takže například muž, který ovdoví, se může oženit se sestrou své zemřelé manželky. Kodifikační komise, která připravovala nový kodex, k tomu uvedla: „Manželství mezi sešvagřenými představuje velmi často nejlepší řešení, jak se postarat o případné potomstvo zrozené z předchozího manželství.“ Z Bible známe tzv. *levirátní manželství*, které ukládalo přímo povinnost takový sňatek uzavřít, aby se zajistilo zachování rodu a nerozptýlil se rodový majetek. Pátá kniha Mojžíšova uvádí: „Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevďá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno“ (Dt 25,5–6).

kán. 1093: „Překážka **veřejné počestnosti** vzniká z neplatného manželství po začátku společného života anebo z veřejně dokaza-

telného nebo veřejného konkubinátu; činí manželství neplatným v prvním stupni přímé linie mezi mužem a pokrevními příbuznými ženy a naopak.“

Na rozdíl od překážky švagrovství není základem překážky veřejné počestnosti (*impedimentum publicae honestatis*) platné manželství, nýbrž buď neplatné, avšak dokonané manželství, nebo veřejně, tj. právně dokazatelný konkubinát, a to i kdyby nebyl všeobecně znám. Z toho je patrné, že taková překážka je blízká překážce švagrovství, ostatně se podobá někdějšimu pojetí švagrovství vzniklého na základě mimomanželského pohlavního styku (*ex copula perfecta illicita*). Podle dřívější praxe také vznikla tato překážka ze zasnoubení (*sponsalia de futuro*), a to aniž došlo k souloži (*sine copula carnali*). Například manželství bylo zasnubami přislíbeno jisté ženě, avšak muž poté hodlal uzavřít manželství s její dcerou.

S úbytkem významu zasnub došlo již v kodexu z roku 1917 ke zúžení pojetí této překážky. Kodex z roku 1983 již stanoví neplatnost manželství pouze v prvním stupni přímé linie (CIC/1917 stanovil neplatnost v prvním a druhém stupni přímé linie). V případě zplatnění původně neplatného manželství nebo uzavření platného manželství se překážka automaticky transformuje na překážku afinity.

kán. 1094: „Platně nemohou uzavřít mezi sebou manželství ti, kdo jsou ve vztahu **zákonného příbuzenství** vzniklého z osvojení, a to v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie.“

Obecné ustanovení ohledně osvojení (adopce) obsahuje kán. 110: „Děti, které byly adoptovány podle ustanovení světského práva, se považují za děti osoby nebo osob, které je adoptovaly.“ Jedná se o typický příklad tzv. *kanonizovaného zákona*, totiž civilní právní úpravy, kterou kanonické právo přejímá a inkorporuje, ve smyslu kán. 22: „Světské zákony, na něž odkazuje právo církve, mají v ka-

nonickém právu tytéž účinky, pokud nejsou v rozporu s božským právem a pokud kanonické právo nestanoví jinak.“

Nový občanský zákoník, platný v České republice, spojuje překážku pokrevního příbuzenství s překážkou adopce a stanoví v § 675: „Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky, ani mezi sourozenci; totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením.“ Důvodová zpráva upřesňuje: „Pokud jde o zrušitelné osvojení, může být zrušeno, naproti tomu vztah poručnice a poručníka, jakož i vztah osoby, které bylo dítě svěřeno do péče, resp. pěstouna a svěřeného dítěte, resp. schovance zaniká nabytím plné svéprávnosti, popřípadě zrušením či zánikem takového poměru. Pokud jde o nezrušitelné osvojení, je výjimečně možné jeho zrušení, právě pro případ uzavření manželství.“

V případě kanonické překážky adopce se tedy nejedná o pokrevní příbuzenství, nýbrž o *příbuzenství legální, zákonné*. V přímé linii se jedná o vztah mezi osobou adoptující a adoptovanou a jejími potomky (či potomky potomků – *in infinitum*). V boční linii do druhého stupně se pak jedná o vztah mezi adoptovanou osobou a vlastními potomky adoptujícího, nebo dvěma adoptovanými osobami téhož adoptujícího. Překážka je církevního práva, proto je také dispensovatelná. Pokud stát osvojení zruší, ještě to není automaticky důvodem pominutí církevní překážky; i tak je třeba dosáhnout dispenze podle kanonického práva.

Předchozí kodex také obsahoval třetí typ příbuzenství, které znamenalo manželskou překážku, totiž *duchovní příbuzenství*. Kanonistika rozpracovala více typů duchovního příbuzenství, z nichž v CIC/1917 bylo relevantní pouze duchovní otcovství (*paternitas spiritualis*) mezi křtícím služebníkem církve na jedné straně a pokřtěnou osobou na straně druhé, a mezi křestním kmotrem, resp. kmotrou na jedné straně, a kmotřencem, resp. kmotřenkou na straně druhé. Kánony 768 a 1079 CIC/1917, které se překážky týkaly, již nemají v CIC/1983 obdobu, zatímco kanonické právo východ-

ních katolických církví překážku alespoň částečně zachovává, a to v kán. 811 Kodexu kánonů východních církví (CCEO), kde je zakotvena překážka mezi kmotrem, resp. kmotrou na jedné straně, a křtěncem a jeho rodiči na straně druhé.

12. KANONICKÁ FORMA

kán. 1108: „§ 1. Platná jsou pouze ta manželství, která se uzavírají před **oddávajícím** místním ordinářem nebo farářem anebo před knězem nebo jáhnem od některého z nich pověřeným a před **dvěma svědky**, podle norem vyjádřených v následujících kánonech a při zachování výjimek podle kán. 144, 1112, § 1, 1116 a 1127, § 2–3.

§ 2. Oddávajícím se rozumí ten, kdo je přítomen a vyžaduje **projevení souhlasu** těch, kteří uzavírají manželství, a přijímá jej jménem církve.“

kán.1117: „Výše stanovenou formu je nutno zachovat, jestliže alespoň jedna ze stran uzavírajících manželství je pokřtěna v katolické církvi nebo byla do ní přijata, při zachování kán. 1127, § 2.“

Vzhledem k tomu, že manželství není pouze soukromou záležitostí kontrahentů, nýbrž má svoji společenskou – a v případě církevního manželství též ekleziální (církevní) – relevanci, ukázalo se již před staletími jako velmi potřebné závazně stanovit veřejnou formu oddavek. Katolická církev tak učinila na Tridentuském koncilu roku 1563. Později tak činily i právní řády států, pokud katolické církvi (a jiným církvím či židovské synagóze) právo oddávat omezily tím, že předepsaly *civilní sňatek* jako *obligatorní* a předcházející náboženskému obřadu, nebo zavedly též možnost *pouze civilního* sňatku pro ty, kdo nesplňovali předpisy vlastní církve.

Cílem dekretu Tridentuského koncilu „Tametsi“ bylo vymýtit praxi tajných (klandestinních) manželství, způsobujících právní nejistotu ohledně právního statusu osob. Proto dekret zavedl kanonickou formu uzavírání manželství *pod sankcí neplatnosti*: „Jakkoli není pochyb, že tajná manželství, uzavřená svobodným souhlasem kontrahentů, jsou platnými a skutečnými manželstvími, pokud je

církev neprohlásila za neplatná, a proto je právem třeba odsoudit ty (a svatá synoda je také odsuzuje k vyobcování), kteří popírají, že jsou pravá a platná, a kteří chybně tvrdí, že manželství uzavřená syny (a dcerami) bez souhlasu rodičů jsou neplatná a že záleží na rodičích, zdali je prohlásí za platná nebo za neplatná; přesto svatá Boží církev tato [tajná manželství] měla z velmi spravedlivých důvodů vždy v ošklivosti a zakazovala je. Avšak svatá synoda zjišťuje, že tyto zákazy kvůli lidské neposlušnosti již nejsou účinné, a zvažuje těžké hříchy, které z těchto tajných manželství pramení, zejména pak u těch, kteří setrvávají ve stavu zavržení, protože první ženu, s níž se tajně oženili, opouštějí, zatímco se veřejně žení s jinou, s níž pak žijí v trvalém cizoložství. A protože tomuto zlu nemůže být odpomoženo od církve, která nesoudí skryté věci, leda že by se použilo nějakého účinnějšího opatření, proto [svatá synoda], jdouc ve šlépějích posvátného lateránského sněmu, slaveného za Inocence III., nařizuje, že propříště, než se bude uzavírat manželství, bude vlastním farářem snoubenců o třikrát po sobě jdoucích svátečních dnech v kostele při slavení mše veřejně ohlášeno, mezi kým má být manželství uzavřeno; a po vykonání těchto ohlášek (*denuntiationes*), nebude-li bránit žádná zákonná překážka, má se přikročit k slavení sňatku před tváří církve (*in facie ecclesiae*). Tehdy farář, když se dotáže muže a ženy a pozná jejich vzájemný souhlas, buď řekne: ‚Spojuji vás v manželství ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého‘, nebo ať se použije jiných slov podle obvyklého obřadu každé z provincií. Avšak vzniklo-li by pravděpodobné podezření, že by při tomto počtu předcházejících ohlášek mohlo být uzavření manželství zlovolně zabráněno, tehdy ať se konají ohlášky jen jednou, nebo ať se sňatek koná alespoň za přítomnosti faráře a dvou či tří svědků. (...) A ty, kteří by se pokusili uzavřít manželství jinak než za přítomnost faráře nebo jiného kněze se souhlasem onoho faráře či ordináře a před dvěma či třemi svědky, prohlašuje svatá synoda k takovému sňatku za zcela nezpůsobilé a rozhoduje, že takovéto manželské smlouvy jsou neplatné a nicotné, jak je i tímto dekretem zneplatňuje a anuluje (*irritos facit et annulat*).“

Ohlášky, které dekret předepisuje, nejsou bezprostřední součástí právní úpravy kanonické formy, jsou však významným posílením veřejného charakteru sňatku. Na rozdíl od svého předchůdce z roku 1917 (viz jeho kánony 1023–1029) současný kodex již neobsahuje obecně závaznou úpravu postupu při ohláškách pro celou církev a decentralizuje jejich normotvorbu ve svém kán. 1067: „Biskupská konference vydá předpisy o zjišťování u snoubenců, dále o ohláškách (*publicationes*) manželství a jiných vhodných prostředích zjišťování, které je nutno provést před manželstvím; teprve po tom, když to vše farář dodržel, může oddat.“ Ohlášky mají být jedním z účinných nástrojů zjišťování svobodného stavu a absence překážek u kontrahentů, proto také kodex předepisuje v kán. 1069 všeobecnou oznamovací povinnost: „Všichni věřící jsou povinni oznámit před uzavřením manželství ordináři nebo faráři překážky, o kterých vědí.“

Prosazování normativy dekretu „Tametsi“ bylo postupné. Definitivně odstranil rozličné nejasnosti v její aplikaci až dekret „*Ne temere*“, vydaný za papeže Pia X. roku 1907. Ten stanovil, že kanonickou formou jsou vázáni všude (*ubique*) všichni katoličtí křesťané, a to i když jen jedna strana je katolická (smíšené manželství). Pravomoci ordináře a faráře byly definovány jednoznačně jako *teritoriální* (územní), nikoli osobní (personální). Prakticky to znamená, že pokud oddávající není místně příslušný ve farnosti oddavek, musí od tamního faráře obdržet *delegaci* (pověření k oddávkám), v opačném případě je manželství neplatné.

Podle současné právní úpravy je třeba *dvou* svatebních svědků (tridentský koncil hovořil o dvou či třech). Kodex kanonického práva pouze zmiňuje jejich nezbytnost k platnému uzavření sňatku, avšak nestanoví žádné konkrétní osobní předpoklady k výkonu této úlohy. Jejich úkolem je zajistit veřejný charakter, tj. právní prokazatelnost uzavření manželství ve veřejném oboru (*forum externum*). Z přirozené povahy věci (*ex natura rei*) plyne, že svědkové mají být osobně přítomni a plnit úlohu, která spočívá v optickém (*de visu*)

a akustickém (*de auditu*) sledování obřadu. Kodex nestanoví jako podmínku plnoletost svědků a rovněž nepožaduje, aby svědek byl katolickým křesťanem. Jestliže však má svědek v případě potřeby potvrdit, že k uzavření manželství vzájemnou výměnou manželského souhlasu došlo, musí mít rovněž odpovídající rozumovou způsobilost. K platnosti (*ad validitatem*) není svědků potřeba pouze v případě, kdy katolická strana uzavírá smíšené manželství s křesťanem nekatolické východní církve (např. pravoslavné), neboť kán. 1127 § 1 uvádí, že „jestliže katolická strana uzavírá manželství s nekatolickou stranou východního obřadu, je nutno zachovat kanonickou formu sňatku pouze k dovolenosti (*ad liceitatem tantum*)“.

Jestliže svědkové reprezentují a garantují svojí přítomností veřejný charakter oddavek, pak oddávající při sňatkovém obřadu představuje jeho neopominutelný ekleziální (církvní) prvek. Jeho úloha je na rozdíl od svědků aktivní. Nejenže „je přítomen“, nýbrž rovněž „vyžaduje projevení souhlasu těch, kteří uzavírají manželství, a přijímá jej jménem církve“. Tuto dynamiku vyjadřují výstižně předpisy manželského obřadu, určené oddávajícímu. Poté, co položil nupturientům tři dotazy (*skrutinium*), totiž ohledně jejich svobodného rozhodnutí, doživotního soužití, a ochoty založit rodinu, „oddávající *vyzve* ženicha a nevěstu: ‚Potvrďte toto své rozhodnutí podáním ruky a slavným slibem‘.“ Po vyřčení manželského slibu dojde k jeho přijetí jménem církve: „Oddávající *přijímá* jejich vzájemný souhlas a říká: ‚Ať Bůh ve své dobrotě upevní váš slib, který jste vyjádřili před církví, a naplní vás svým požehnáním‘. Oddávající může položit ruku nebo štólu (odznak kněžského svěcení) na spojené ruce manželů a pokračuje: ‚Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje‘.“

Oddávajícím může být pouze osoba určená kanonickým právem. Vzhledem k tomu, že církev latinského obřadu (římskokatolická), řídící se Kodexem kanonického práva, nechápe oddávajícího jako udělovatele svátosti manželství, může jím být nejen duchovní (klerik), nýbrž také laik, ovšem za velmi restriktivních okolností,

typických spíše pro misijní území či oblasti s akutním nedostatkem kléru, jak stanoví kán. 1112: „Kde chybí kněží a jáhni, může diecézní biskup, po předchozím příznivém vyjádření biskupské konference a po obdržení dovolení od Apoštolského stolce, zmocnit laiky, aby oddávali. Vybere se vhodný laik, schopný provést poučení snoubenců a také schopný řádně vykonat liturgii uzavření manželství.“ Katolické církve východních obřadů (například byzantského obřadu, řeckokatolická) požadují kněžské požehnání manželství, proto podle předpisů CCEO v kán. 828 a násl. musí být oddávajícím klerik, který je presbyterem (knězem), nestačí pouze diakon (jáhen).

kán. 1109: „Místní **ordinář** a **farář**, pokud není rozsudkem nebo rozhodnutím exkomunikován nebo stížen interdiktem nebo suspendován z úřadu nebo za takového úředně prohlášen, z důvodu svého úřadu a v mezích svého území **oddává platně** nejen své podřízené, ale i nepodřízené, pokud alespoň jeden je latinského obřadu.“

Na základě principu teritoriality je oddávajícím místní ordinář (k pojmu viz kán. 134). Prakticky jím může být papež na celém světě, dále diecézní biskup a další jemu na roveň postavení preláti ve smyslu kán. 368 a 381; na území diecéze pak další biskupové (biskup koadjutor podle kán. 405 § 2 a pomocný biskup podle kán. 406 § 1); administrátor, který diecézi dočasně spravuje, pokud je uprázdněná (ve smyslu kán. 427 § 1), generální vikář (kán. 475 § 1 a 479 § 1) a biskupský vikář (kán. 476). Místo těchto vysoce postavených prelátů jsou oddávajícími běžně faráři, a to jak územní (teritoriální) na svém území, tak osobní vůči sobě podřízeným osobám. Nejen kán. 1108 § 1, nýbrž i kán. 530 odst. 4 rezervují farářům oddávky, resp. asistenci sňatku, a požehnání manželů jako farářům zvláště svěřené úkony (*functiones specialiter commissae*). V českých a moravských diecézích se na místo farářů jmenují často pouze administrátoři, kteří ovšem mají tytéž kompetence a povinnosti jako faráři (srov. kán. 540 § 1). Je-li farnost dočasně uprázdněná, může mít oprávnění oddávat *ex lege* rovněž farní vikář (nesprávně ozna-

čovaný jako „kaplan“; srov. kán. 545–550) nebo přechodně působící farář (například ze sousední farnosti). V některých farnostech se také rozvíjí společná duchovní správa více kněží (*in solidum*, srov. kán. 517 § 1), pak může oddávat každý z nich (kán. 543 § 1).

kán. 1110: „Osobní ordinář a osobní farář z důvodu svého úřadu platně oddávají pouze tehdy, jestliže v mezích jejich působnosti je jim alespoň jeden z uzavírajících sňatek podřízen.“

Osobní faráři nebo jiní duchovní jim na roveň postavení (např. kaplani, viz kán. 564–572) vykonávají tzv. kategoriální pastoraci tím, že se věnují zvláštní skupině věřících, například studentů, vojáků, vězňů, migrantů, nomádů apod. Mají v otázce sňatků *kumulativní* pravomoc platně oddávat společně s představitelem teritoriálních struktur, tedy místními ordináři a faráři.

kán. 1111 § 1: „Místní ordinář a farář, pokud platně vykonávají svůj úřad, mohou **zmocnit** (*delegare*) kněze a jáhny, i obecně, aby oddávali v mezích jejich území.

§ 2. Aby bylo platné zmocnění oddávat, musí být výslovně uděleno určitým osobám; jestliže jde o zmocnění zvláštní, je nutno je udělit pro určité manželství; jestliže jde o obecné zmocnění, musí být uděleno písemně.“

Pokud neoddává někdo z těchto místně a věcně příslušných duchovních, musí oddávající, jehož si nupturienti přejí na místo duchovního příslušného *ex lege*, získat delegaci (zmocnění, pověření) ordináře nebo faráře. Delegován, aby měl pravomoc oddávat (*facultas assistendi matrimonii*), může být kněz či jáhen, a to buď pro konkrétní uzavření jednoho manželství (*ad casum*) nebo pro více svateb, tedy obecně (*ad universitatum casuum*). V tom případě se vyžaduje písemná forma. Adresátem delegace musí být vždy konkrétní osoba kněze či jáhna.

kán. 1115: „Manželství se uzavírají ve farnosti, kde má některá uzavírající strana kanonické trvalé nebo přechodné **bydliště** nebo tam alespoň po dobu jednoho měsíce pobývá nebo, jde-li o osoby bez kanonického trvalého nebo přechodného bydliště ve farnosti, kde právě pobývají; s dovolením vlastního ordináře nebo vlastního faráře se manželství může uzavřít i jinde.“

Pokud je katolická strana pouze jedna, řídí se místní příslušnost farnosti oddavkem uvedeným kanonickým ustanovením. Pokud jsou obě strany katolické, platný Kodex kanonického práva opustil princip uplatňovaný ještě v kodexu CIC/1917, že totiž přednost se dávala farnosti nevěsty. Trvalé kanonické bydliště ve farnosti (*kanonický domicil*) není automaticky určeno předpisy civilního práva (místem, kde je nupturient policejně hlášen), nýbrž získává se ve smyslu kán. 102 § 1 buď pobýváním na území farnosti (nebo alespoň diecéze) s úmyslem tam trvale zůstat, nebo dovršením skutečného pětiletého pobytu na tomto území. Přechodné bydliště se podle kán. 102 § 2 získává tříměsíčním pobýváním na území farnosti (nebo alespoň diecéze). Pro účely uzavření manželství je obsažena v kán. 1115 ještě úleva v podobě alespoň měsíčního pobývání ve farnosti (*menstrua commoratio*) bezprostředně před oddavkami. Často se tak nupturientům otevírá souběžně více možností, ve které farnosti by mohli uzavřít sňatek, zejména pokud ještě navíc náležejí do některé personální farnosti. Přesto mohou také požádat, aby byli propuštěni k oddavkám do jiné farnosti na základě dovolení (*licence*) místního ordináře nebo faráře. Pokud se povinnost získat toto dovolení zanedbá, uzavření manželství bude platné, avšak nedovolené.

kán. 1118 § 1: „Manželství mezi katolíky nebo mezi stranou katolickou a stranou nekatolickou pokřtěnou se uzavírá ve **farním kostele**; v jiném kostele nebo kapli se může uzavřít s dovolením ordináře nebo faráře.

§ 2. Místní ordinář může dovolit uzavření manželství na jiném vhodném místě.

§ 3. Manželství mezi katolickou stranou a stranou nepokřtěnou se může uzavřít v kostele nebo na jiném vhodném místě.“

Jelikož je uzavření manželství výslovně uvedeno mezi farními úkony ve smyslu kán. 530, je také logické, že místem konání sňatečného obřadu má být farní kostel. Na jiném posvátném místě to je možné pouze na základě dovolení ordináře či faráře. Pouze místní ordinář však může dovolit uzavření manželství na jiném než posvátném místě, které má být ovšem i tak vhodné k oddávkám (*conveniens*). Nejsou vyloučeny ani soukromé domy. Pokud jde o manželství s dispencí pro různost náboženství (srov. kán. 1086), uzavírané mezi katolíkem a nepokřtěným, takového dovolení není zapotřebí. I tak však není vhodné vycházet vstříc mnohdy extravagantním představám některých nupturientů.

Ohledně času, resp. doby, kdy má být manželství slaveno, vžilo se v církvi vědomí zákazu „svatebního veselí“ v době postní. Kodex kanonického práva z roku 1917 připouštěl v kán. 1108 uzavření manželství „v kterékoli roční době“, avšak zakazoval „slavnostní svatební požehnání od první neděle adventní až do dne Narození Páně včetně a od Popeleční středy až do velikonoční neděle včetně.“ Kodex z roku 1983 měl původně obsahovat normu odkazující na liturgické ustanovení, které v čl. 32 knihy Svatebních obřadů uvádí: „Pokud se svatba slaví ve dnech kající povahy, především v době postní, upozorní farář snoubence, aby brali ohled na vážný ráz těchto dní. Slavení svatby na Velký pátek a Bílou sobotu je zcela vyloučeno.“

kán. 1116 § 1: „Jestliže oddávající, příslušný podle norem práva, buď není, nebo je možné se na něho obrátit jen se závažnou nesnází, mohou ti, kdo opravdu chtějí uzavřít manželství, uzavřít je platně a dovoleně **pouze před svědky** (*coram solis testibus*) a to: 1. v nebezpečí smrti; 2. mimo nebezpečí smrti, pokud se rozumně předvídá, že tato situace potrvá déle než jeden měsíc.

§ 2. V obou případech, jestliže je dosažitelný jiný kněz nebo jáhen, který může být přítomen, musí být zavolán a spolu se svědky být přítomen uzavření manželství, při zachování platnosti manželství před pouhými svědky.“

Mimořádnou formu uzavření manželství představuje uzavření „pouze před svědky“ (*coram solis testibus*). Je příznačné, že civilní právní řády obdobnou možnost neznají, zatímco kanonické právo vychází vstříc právu každého, komu zákon nebrání, na uzavření manželství (*ius connubii*), proto vykazuje i v tak závažné statusové věci, jakou uzavření manželství bezesporu je, potřebnou pružnost a vstřícnost.

Jsou stanoveny tři podmínky, za kterých lze přistoupit k mimořádné kanonické formě. První dvě jsou objektivní, třetí je subjektivní: 1) oddávající příslušný podle práva není dostupný vůbec, nebo se na něj nelze obrátit bez závažné nesnáze (*sine gravi incommodo*), což nemusí znamenat pouze fyzickou nedosažitelnost z důvodu vzdálenosti, války, zajetí apod., nýbrž rovněž morální nedosažitelnost, např. z důvodů pronásledování, nemoci, závažné újmy; 2) tato nedostupnost oddávajícího má odhadem trvat déle než měsíc nebo jednomu či oběma nupturientům hrozí nebezpečí smrti; 3) nupturienti hodlají uzavřít skutečné manželství. Tehdy se manželství může uzavřít bez přítomnosti a součinnosti příslušného oddávajícího, avšak povinnost přítomnosti dvou svědků zůstává zachována.

Je-li dosažitelný jiný, tedy podle předpisů k oddávkám nepříslušný kněz nebo jáhen, má být ke slavení sňatku přizván. Nejedná se o povinnost, jejíž nedodržení by způsobilo neplatnost či nedovolenost sňatku, avšak jde o volbu výhodnou vzhledem k liturgické podobě slavení manželství a využití eventuální dispenzační pravomoci dotyčného duchovního (srov. kán. 1097–1080). Tento duchovní také může pomoci manželům při splnění oznamovací povinnosti dané podle kán. 1121 § 2: „Jestliže manželství bylo uzavřeno podle kán. 1116, jsou kněz nebo jáhen, jestliže byli přítomni sňatku, ji-

nak svědkové společně s uzavírajícími sňatek, povinni co nejdříve oznámit uzavření manželství buď místnímu faráři, nebo místnímu ordináři.“

kán. 1119: „Kromě případu nutnosti se při uzavírání manželství zachová **obřad**, jak je předepsán v liturgických knihách od církve schválených nebo jak je zaveden zákonnými obyčejí.“

kán. 1120: „Biskupská konference je oprávněna vypracovat vlastní obřad uzavření manželství, přiměřený zvyklostem kraje a lidu, přizpůsobeným křesťanskému duchu; vždy se musí zachovat zákon, že přítomný oddávající vyžaduje a přijímá projev **souhlasu** uzavírajících stran; tento obřad musí být přezkoumán Apostolským stolcem.“

Nerespektování bohoslužebných předpisů zbavuje věřící práva na vlastní obřad, neboť ustanovení kán. 214 garantuje katolickým křesťanům „právo na bohoslužby podle předpisů vlastního obřadu, schváleného zákonnými pastýři církve“. Liturgické předpisy pro svatební obřady jsou ze všech bohoslužebných knih pro slavení svátostí nejflexibilnější, plné variant či recepcí místních zvyklostí. Přesto zákonodárce naléhá na respektování liturgických předpisů i v manželských obřadech. Ty však mohou podstoupit proces inkulturace, jak přislubuje liturgická kniha Svatební obřady v čl. 43: „U těch národů, které teprve nedávno přijaly evangelium, mají být pečlivě a se vstřícností zváženy místní způsoby a zvyky při slavení svatby, jsou-li důstojné a nejsou-li nerozlučně spjaty s pověrami a omyly; mají být, pokud možno, beze změn zachovány, ba dokonce včleněny do liturgického obřadu, pokud jsou ovšem slučitelné se zásadami liturgie.“ Kanonický zákonodárce ovšem jako nezbytnou podmínku požaduje, aby v takovém obřadu jasně zazněla především výměna manželského souhlasu, zatímco liturgická kniha kromě manželského slibu navíc v čl. 42 požaduje modlitbu za manžele.

kán.1121 § 1: „Po uzavření manželství zaznamená farář místa uzavření sňatku nebo ten, kdo ho zastupuje, i když žádný z nich neoddával, co nejdříve do **knihy oddaných** jména manželů, oddávajícího, svědků, místo a den uzavření manželství, a to způsobem předepsaným biskupskou konferencí nebo diecézním biskupem.“

Skutečnost uzavření manželství se na samém konci svatebního obřadu stvrdí podpisem oddávajícího, novomanželů a svědků v předem připraveném zápisu v církevní matrice – knize oddaných (sezdaných). Pokud má kanonické manželství v daném státě také civilněprávní účinky, je třeba, aby tytéž osoby rovněž podepsaly státní protokol o uzavření manželství. V České republice Občanský zákoník v § 666 odst. 2 předepisuje: „Byl-li uzavřen církevní sňatek, je oddávající povinen do tří pracovních dnů od uzavření manželství doručit matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno, protokol o uzavření manželství s uvedením skutečností podle jiného právního předpisu“, tj. zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

kán.1122: „§ 1. Uzavřené manželství se zaznamenává také v **knize pokřtěných**, v níž je zapsán křest manželů.

§ 2. Jestliže manžel uzavřel sňatek jinde než ve farnosti, v níž byl pokřtěn, zašle co nejdříve farář místa, kde bylo manželství uzavřeno, oznámení o uzavření sňatku faráři místa křtu.“

Farní kniha křtů (křestní matrika) je základní knihou údajů o kanonickém statusu věřících, jak o tom svědčí kán. 535: „§ 1. Každá farnost má farní matriky, totiž knihu pokřtěných, oddaných a zemřelých a nad to další knihy podle předpisů biskupské konference nebo diecézního biskupa; farář dbá, aby byly řádně vedeny a pečlivě uchovávány. § 2. Do knihy pokřtěných se zapisuje také biřmování a skutečnosti týkající se kanonického osobního stavu křesťanů, jako jsou manželství, při zachování kán. 1133, osvojení,

přijetí svátosti svěcení, doživotní sliby v řeholní společnosti a změna obřadu; tyto záznamy se vždy uvádějí v listině o přijetí křtu.“ Povinnost faráře místa oddavek zaslat oznámení faráři místa křtu, aby zaznamenal do křestní matriky skutečnost, že pokřtěný byl oddán, se dodnes nazývá „ne temere“ podle stejnojmenného dekretu vydaného za pontifikátu Pia X. roku 1907, jímž byl tento administrativní úkon farářům uložen.

kán.1123: „Jestliže se manželství buď zplatní pro vnější obor nebo prohlásí za neplatné nebo zákonně rozloučí, kromě smrti, musí to být oznámeno faráři místa uzavření manželství, aby mohl být řádně proveden záznam v knize oddaných a knize pokřtěných.“

Nejen samo uzavření manželství, nýbrž také církevní zplatnění manželství (konvalidace, sanace), jeho prohlášení za neplatné od samého počátku (*ex tunc*) církevním soudem, církevní rozloučení manželství (například nedokonaného podle kán. 1142 nebo aplikací privilegia víry podle kán. 1143 a násl.) se zaznamenává, a to v obou relevantních knihách, tedy matrice pokřtěných i oddaných.

13. MANŽELSKÝ SOUHLAS A JEHO VADY

Zjišťování manželských překážek před uzavřením manželství je významným nástrojem zajištění jeho kanonické platnosti. Vady manželského souhlasu (konsenzu), které rovněž způsobují neplatnost manželství, se však nejčastěji projeví v plné síle svých důsledků až po uzavření manželství v průběhu partnerského a rodinného soužití. Naprostou většinu procesů, které se dnes vedou před církevními soudy, představují manželské kauzy, jejichž cílem je zjistit, zdali již v době uzavření manželství byl manželský souhlas stížen tak závažnou vadou, že manželství lze prohlásit za neplatné od samého počátku (*ex tunc*). Takovéto prohlášení nulity manželství se často nesprávně označuje za „zneplatnění“ manželství. Zneplatnit lze ovšem pouze úkon, který byl zpočátku platný, což jistě není případ kauz manželské nulity. Ještě nepřesnější je označení „církevní rozvod“. Nejen proto, že katolická církev rozvod jako způsob zrušení manželského pouta neuznává, nýbrž také proto, že logika civilního rozvodu spočívá v tom, že posuzované manželství bylo platné, a teprve nabytím právní mocí rozvodového rozsudku je po stránce civilního práva existence manželství *ex nunc* ukončena. Pro zkoumání neplatnosti manželství z hlediska kanonických vad manželského souhlasu je rozhodující a směrodatný stav v době (v momentu) uzavírání manželství. Již tehdy musí být vada alespoň implicitně přítomna. Nelze prohlásit neplatným manželství, ve kterém bylo po dlouhou dobu soužití „alespoň obстойné“, zatímco až v průběhu nebo k závěru společného soužití došlo k neporozuměním, odcizením a roztržkám, jež vyústily v civilní rozvod. Manželství, které církev prohlásí za neplatné od samého počátku, tedy nesplňovalo již v době svého uzavření závazné parametry manželské smlouvy uzavřené podle kanonického práva. Jednalo se tak o nejčastěji manželství domnělé, putativní (srov. kán. 1061 § 3), a pokud v něm

došlo k početí potomstva, děti z něj počaté nebo narozené nejsou nemanželské (kán. 1137).

kán. 1095: „Nezpůsobilí pro uzavření manželství jsou: 1° kdo nemají dostatečné užívání **rozumu** (*sufficienti rationis usu carent*); 2° kdo mají závažnou **poruchu soudnosti** (*defectus discretionis*), co do podstatných práv a povinností manželských, které se předávají a přijímají; 3° kdo z **psychických důvodů** (*ob causas naturae psychicae*) nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti.“

Tento kánon nemá obdobu v CIC/1917, zatímco v platném kodexu je naopak zařazen jako *první* z vad manželského souhlasu. Bod 3. ohledně psychické nezpůsobilosti kontrahenta je v současnosti zdaleka nejčastějším žalobním důvodem, na jehož základě jsou vynášeny rozsudky nulity manželství. Je tedy zřejmé, že v období mezi účinností obou kodexů muselo dojít k významnému vývojovému posunu. Kodifikace tohoto kánonu je výsledkem reflexe pokroků humanitních, lékařských a právních věd ve 20. století i faktu vzrůstu rozpadlých manželství z důvodu psychické povahy. Zároveň s tím došlo též k rozvoji tvůrčí jurisprudence Římské roty, nejvyššího odvolacího soudu Římské kurie (viz kán. 1443–1444). Dřívější právní věda považovala neschopnost uzavření manželství na základě „práva na tělo“ (*ius in corpus*), proto byla nezpůsobilost partnera dána především v případě neschopnosti k intimnímu aktu (fyzické impotence). Od roku 1970 zavedli soudcové Římské roty označení *psychologická neschopnost*. Ustanovení kán. 1095, které je vyústěním celého tohoto vývojového procesu, lze aplikovat také retroaktivně, tedy také na manželství uzavřená před 27. 11. 1983, kdy vstoupil CIC/1983 v účinnost, neboť se jedná o ustanovení implementující do kanonického právního řádu přirozené právo, podle zásady *ad impossibilia nemo tenetur*, nikdo nemůže být donucen k tomu, co je pro něho nemožné. Musí se ovšem jednat o skutečnou nezpůsobilost uzavřít manželství (*incapacitas matrimonii contrahendi*), nikoli o pouhou neochotu plnit povinnosti plynoucí z manžel-

ství. Ohledně aplikace kán. 1095 existuje bohatá judikatura Římské roty, vydávaná v periodických sbornících „Decisiones seu sententiae“, jíž se jako fakticky kvaziprecedenčním pramenem práva církevní soudci řídí a v odůvodněních svých rozsudků ji citují.

První bod kán. 1095, totiž *nedostatečné užívání rozumu*, se aplikuje výjimečně, neboť takové případy jsou předem eliminovány odnětím svéprávnosti osobám, které neužívají rozumu natolik, že by byly způsobilé k právním úkonům. Například český Nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.) uvádí v § 57 odst. 1: „Soud může omezit svéprávnost člověka v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil.“ Také církevní právo vylučuje jako adresáty svých norem osoby, které nemají dostatečné užívání rozumu (srov. kán. 11). Uzavření manželství je aktem vpravdě lidským (*actus humanus*). Celkový, „plošný“ nedostatek rozumových schopností označuje kanonické právo tradičně pojmem *amentia*. Člověk může být stížen nedostatkem užívání rozumu trvale, s případnými světlými okamžiky (*lucida intervalla*), avšak ani tehdy není osoba způsobilá uzavřít manželství. Dočasnou poruchu užívání rozumu člověka, který je jinak způsobilý k právním úkonům, ba i k uzavření manželství, lze konstatovat z nahodilých příčin, jakými jsou šokové stavy, akutní působení toxických a návykových látek, delirium v horečce, hysterický záchvat apod.

Druhý bod kán. 1095 se týká *rozumového úsudku* kontrahenta, jeho soudnosti (*discretio iudicii*). Pro uzavření platného manželství je nezbytně zapotřebí, aby kontrahent disponoval způsobilostí posoudit, co manželství jak samo o sobě, tak pro něj osobně obnáší. Ustanovení vyžaduje, aby neplatnost manželství byla konstatována pouze tehdy, pokud takový nedostatek „praktického rozumu“ je závažný (*grave*), přičemž se však nemusí týkat veškerých aspektů lidského života, nýbrž podstatných práv a povinností *manželských* (*iura et officia matrimonialia essentialia*), která se předávají a přijímají.

Žádá se tedy adekvátní posouzení vlastních možností a schopnosti realizovat převzaté závazky, a to vzhledem ke konkrétnímu partnerovi, s nímž kontrahent manželství uzavírá. Měl by být schopen zhodnotit svoji i partnerovu motivaci ke sňatku, osobní klady a záporny, a připravenost žít v souladu s požadavky manželství. Psychická nezralost a vliv psychických poruch může omezovat nebo i blokovat schopnost přiměřeně hodnotit sebe vzhledem k zamýšlenému manželství, i kdyby intelektuální schopnosti osoby byly jinak na vysokém stupni.

Jestliže druhý odstavec kán. 1095 se týkal rozumového rozlišování, pak odstavec třetí se týká *vůle* kontrahenta. Ten, i když může mít schopnost praktického úsudku rozumu ohledně vlastního manželství, nemusí být v době uzavření manželství skutečně způsobilý *převzít a* posléze v době trvání manželského soužití *plnit* základní povinnosti plynoucí z manželství, totiž být skutečným partnerem druhé straně a také zodpovědně plnit rodičovskou roli. Je-li ovšem přítomna psychická neschopnost, pak se vzájemným souhlasem slibuje nerealizovatelný obsah manželské smlouvy alespoň jednou z kontrahujících stran. Nejedná se o často velké obtíže v manželském životě, které se mohou nacházet prakticky v každém manželství. Psychicky způsobilí lidé bývají totiž schopni vzniklou zátěž v manželství překonat, někdy i za cenu velkých obětí. Jiné jsou ovšem případy osob, které nemají potřebnou zralost kvůli nedostatečnému věku či opožděnému vývoji. I když v takovém případě je neschopnost přechodná, přesto v okamžiku uzavírání manželství maří zdar konkrétního manželství pro budování nerozlučitelného celoživotního společenství.

Pojem psychické důvody (*causae naturae psychicae*) neplatnosti se interpretuje velmi široce. Jednak jde o psychické poruchy či psychiatrické diagnózy. Ne každá taková skutečnost může u jednotlivce zapříčinit neschopnost plnit úlohu v manželství, avšak bývá tomu tak poměrně často. Jedná se často o sexuální poruchy a sklony, jakými jsou homosexualita, bisexualita, hypererotismus v po-

době nymfomanie (u ženy) či satyriasis (u muže), sadismus, masochismus, transvestitismus, fetišismus, transexualismus, sklon k perverzním sexuálním praktikám nebo naopak asexualita, frigida. Dále se jedná o závislosti, jakými jsou například nadměrné sledování pornografie, nadměrné holdování alkoholu, drogám, hazardu, počítačovým hrám. Manželské soužití znemožňuje rovněž patologická lživost nebo nespolehlivost v zacházení s penězi (například tajné zadlužování, nesplácení nakupených dluhů). Dlouhá by byla řada psychických chorob a poruch, ať již se kontrahent léčil na základě stanovené diagnózy, nebo si naopak psychické potíže nebyl ochoten připouštět či k objevení psychických příčin jeho jednání ani nedošlo: bipolární porucha (schizofrenie), depresivní stavy, paranoia a další rozmanité formy neuróz nebo psychóz. Při dokazování je potřebné zjistit rodinnou anamnézu kontrahenta, jehož psychická nezpůsobilost k uzavření manželství se v církevním procesu o zjištění nulity manželství zkoumá. Některé psychické poruchy mají takový vliv na vnější jednání, že působí jako charakterové vady, například megalomanie, narcismus, neschopnost komunikace či vzájemného ohledu, histriónská porucha atd. K posouzení druhu a intenzity psychických příčin neplatnosti manželství je třeba, aby církevní soud použil jako důkazní prostředek znalecký posudek v oboru psychologie či psychiatrie (sexuologie).

Je nutné, aby psychická nezpůsobilost, kterou má soud zjistit, byla: 1) *jistá*, neboť je třeba respektovat právo na uzavření manželství (*ius coniugii* ve smyslu kán. 1059), a naopak nelze mít za to, že manželství je neplatné z důvodu psychické nezpůsobilosti, dokud tak nerozhodne církevní soud; 2) *závažná*, nejedná se tedy o pouhou obtíž v plnění povinností, které je třeba v manželství plnit; 3) *předcházející*, tedy alespoň v zárodečné podobě přítomná v době uzavření manželství, takže lze předpokládat, že jí kontrahent trpěl již dříve; 4) *trvalá*, tedy nikoli přechodná. Mnozí kontrahenti uzavírají manželství jako mladí či nezralí, avšak jejich osobnosti jsou natolik vývojeschopné, že postupem času jsou při dobré vůli schopni základní povinnosti plynoucí z manželství plnit. Ně-

kdy tomu tak není, jak ukazuje následující příklad soudní kauzy, z něhož také vyplývá, jak jsou si blízko důvody neplatnosti pro nedostatečné poznání podle kán. 1095 2° a neschopnost vůle podle kán. 1095 3°:

Žalobce ve svém podání uvádí, že on i jeho snoubenka pocházeli z diametrálně odlišného prostředí a brali se ve velmi nízkém věku (on 19 let, žalovaná 17 let) v průběhu jeho vojenské prezenční služby. Po návratu z ní se teprve při společném soužití dostatečně poznali a pochopili, že mají naprosto odlišné představy o rodinném životě, názory na výchovu dětí, trávení volného času apod. Jejich nezralost se tehdy projevila neschopností kompromisu – účastníci řízení se ustavičně hádali a nebyli schopni normální komunikace. Žalovaná se chovala autoritářsky, o všem chtěla rozhodovat sama. Dítěti se však věnovala jen v „povinné“ míře. Účastníci řízení nakonec během manželství projevili rozhodnou vůli vyloučit další manželský život a jejich manželství bylo nakonec civilně rozvedeno na návrh žalobce, k němuž se připojila i žalovaná. V kanonické výpovědi žalobce uvádí, že v době sňatku o církevní nerozlučitelnosti manželství on i žalovaná věděli a s tímto vědomím do manželství vstupovali. Podcenil však nejen nezralost žalované danou jejím nízkým věkem, nýbrž i zcela odlišné prostředí, z něhož pocházela (otec funkcionář KSČ, doma praktický materialismus jako životní způsob apod.). Také rozvrat manželství žalobce spatřuje v podstatně rozdílných názorech účastníků řízení na fungování rodiny: v záležitostech péče o děti, trávení volného času, sdílení společných cílů apod. účastníci řízení „nebyli ... schopni sdílet cokoliiv“. Žalovaná se soudního jednání neúčastnila.

Svědék Š. M. vypovídá, že ani žalovaný vzhledem ke svému mládí nebyl schopen posoudit důsledky vstupu do manželství – nebyl to z jeho strany odpovědný zralý krok. Účastníci řízení nedokázali vzhledem ke svému nízkému věku odhadnout, co manželství obnáší. Svědek si na ně nevzpomíná jako na šťastnou rodinu. Vůbec se k sobě nehodili, netrávili spolu volný čas; ani jeden nebyl připraven na roli rodiče – nebyli schopni včas si uvědomit důsled-

ky takové zátěže. Svědek má za to, že žalovaná ve svém věku nebyla zralá pro tolik dětí. Účastníci řízení z pohledu svědka neměli vůbec nic společného, jejich sňatek vznikl jen z potřeby nějakého ukotvení v době, kdy byli ještě příliš mladí, než aby byli schopni pochopit důsledky. U žalované svědek spatřuje navíc psychickou nevyrovnanost.

Svědék V. M. vypovídá, že účastníci řízení v době sňatku nemohli mít ponětí, co všechno manželství znamená; nemohli se pořádně do důsledků znát, určitě byli nezralí. Každý z nich očekával od manželství něco jiného, byli každý úplně jiný, nehodili se k sobě a postupně se od sebe ještě vzdalovali. Oba jsou dnes způsobilí pro manželství, ale svědek má za to, že kdyby se tak brzy nevezali, po delší době známosti by se jistě rozešli. Příčinu ztroskotání jejich manželství spatřuje svědek v rozdílnosti povah a očekávání, která do manželství vkládali. Vypovídá, že žalobce nicméně bral svůj slib velice vážně.

Znalecká relace MUDr. B. L. z oboru psychiatrie, pořízená ze studia soudního spisu, konstatuje, že provedené důkazní řízení neposkytuje dostatek podkladů pro vyslovení závěru, že by strany trpěly závažnou poruchou soudnosti co do práv a povinností manželství. Naproti tomu u žalované usuzuje na kontraktační nezpůsobilost danou psychickými důvody.

Soud uzavírá, že v důkazním řízení bylo prokázáno, že oba účastníci řízení vstupovali do manželství zcela nevyzrálí s různými očekáváními, která do budoucího manželství promítali. Už „účelové“ otěhotnění žalované, sledující snazší přivolení civilního soudu k sňatku nezletilé, je signifikantní, a prozrazuje téměř absolutní absenci rozvážného přístupu k manželství; tuto skutečnost, jak se zdá, podcenila i soudní znalkyně. V důsledku diametrální rozdílnosti povah a životních priorit obou procesních stran tento nevyzrálý vstup do manželství (namísto aby dorostl ve zralý vztah) přerostl ve vleklou manželskou krizi, kterou překonat zjevně nebylo v silách procesních stran. V daném případě procesní strany z počáteční nezralosti „nevyrostly“, nýbrž vlekly ji manželstvím až k jeho rozpadu. Proto soud v tomto bodě (oboustranná

závažná porucha soudnosti co do práv a povinností manželských podle kán. 1095 2° CIC) prohlašuje napadené manželství za **kanonicky neplatné**. Druhý žalobní důvod (nezpůsobilost strany žalované vytvořit společenství manželského života z psychických důvodů podle kán. 1095 3° CIC) je v daném případě nutno posuzovat v co nejtěsnější souvislosti s předchozím. Otázka směřuje ke schopnosti či naopak neschopnosti procesní stran či stran vytvořit manželský svazek podle parametrů kanonického práva – tedy „nejvnitřnější společenství celého života“ (*consortium totius vitae*). A v důkazním řízení bylo bezpečně prokázáno, že právě toho účastníci schopni nebyli – pro inkompatibilitu svých povah, podstatnou rozdílnost životních priorit atd. Nelze sice jít nad žádost stran (*iudex ne eat ultra petita partium*) a tuto (ve své podstatě relativní) kontraktační nezpůsobilost konstatovat u obou procesních stran, pokud ji předmět sporu tvrdí jen u žalované, nicméně na druhé straně to nebrání prohlášení nulity manželství. Proto také v tomto bodě soud prohlašuje napadené manželství za **kanonicky neplatné**.

kán. 1096: „§ 1. Ke vzniku manželského souhlasu je nutné, aby uzavírající strany alespoň věděly, že manželství je trvalé **společenství mezi mužem a ženou**, zaměřené k **potomstvu**, které vzniká na základě nějaké sexuální součinnosti. § 2. Znalost tohoto se po pubertě předpokládá.“

Vadou manželského souhlasu může být také neznalost samotné podstaty manželství. Neznalost je nedostatek náležitého poznání (*carentia scientiae debitae*), zatímco omyl, jenž bude předmětem následujícího kán. 1097, představuje chybný úsudek (*falsum iudicium*). Obecný kán. 126 o neznalosti a omylu uvádí: „Jednání vykonané z neznalosti nebo omylu co do podstatného prvku jednání nebo co do nesplnění podmínky ‚bez níž ne‘ (*conditio sine qua non*), je neplatné; v ostatních případech neznalosti nebo omylu platí, pokud právo nestanoví jinak, avšak jednání vykonané z neznalosti

nebo omylu může být napadnuto žalobou podle právních norem.“ Neplatnost manželského souhlasu způsobená takovouto zcela elementární neznalostí se nepředpokládá „po pubertě“. Ustanovení kán. 1096 § 2 tak představuje vyvratitelnou právní domněnku: kdo by chtěl uplatnit žalobu o neplatnost manželství na základě takové neznalosti, musel by prokázat, že neznalost byla u kontrahenta přítomna i po pubertě. CIC/1917 ve svém kán. 88 § 2 navíc stanovil věk dosažení puberty na 12 let u ženy a 14 let u muže. Současný kodex takové ustanovení postrádá, avšak je patrné, že se pubertou má na mysli dosažení sexuální zralosti, provázené rovněž vyžíváním osobnosti po stránce psychologické a sociální. Navíc dává absence obecného ustanovení ohledně dosažení puberty prostor pro případné partikulární právo, které může reflektovat specifika jednotlivých regionů.

Katolická církev se nestaví negativně vůči sexuální výchově, která mladé lidi může přivést ke zralému rozhodnutí pro celoživotní oddanost v manželství a k založení rodiny. Avšak je si vědoma nebezpečí, které může mladým lidem způsobit špatně pojatá sexuální výchova, jak o tom svědčí posynodální apoštolská exhortace o lásce a rodině „*Amoris laetitia*“ papeže Františka (r. 2016) v čl. 280 a 281: „Není snadné zabývat se sexuální výchovou v době, kdy je sexualita banalizována a zlehčována. Správně může být chápána jen v širším rámci výchovy k lásce, k vzájemnému darování se. [...] Sexuální výchova poskytuje informace, ale nezapomíná při tom na to, že děti a mládež ještě nedosáhly plné zralosti. Informace musejí dostávat v pravý čas a způsobem, který je přiměřený jejich životní fázi. Je k ničemu zahltit je údaji bez rozvíjení kritického smyslu tváří v tvář návalu nabídek, nekontrolovatelné pornografie a přemíře podnětů, které mohou sexualitu zmrzačit.“

kán. 1097: „§ 1. **Omyl co do osoby** (*error in persona*) činí manželství neplatným. § 2. **Omyl co do vlastnosti osoby** (*error in qualitate personae*), i když je příčinou smlouvy, zneplatňuje manželství jen

v případě, když tato vlastnost byla přímo a hlavně (*directe et principaliter*) vyžadována.“

Omyl v osobě znamená, že alespoň jeden z nupturientů měl úmysl vzít si jinou osobu, než tu, jež měla být druhou stranou faktické výměny manželského souhlasu. Jde tedy skutečně o omyl v identitě konkrétní fyzické osoby, někdy je též zván omylem *objektivním*. Dojít k takové záměně osob může zcela výjimečně, například v případě jednovaječných dvojčat či velmi sobě navzájem podobných sourozenců, nebo také v případě nevěst s takřka nepřehlédným závojem.

Omyl ohledně rozmanitých osobních vlastností nepůsobí sám o sobě neplatnost manželství. V době známosti měli nupturienti rozpoznávat své klady i zápory, i když je zřejmé, že nikdy se nepoznali zcela „dokonale“; navíc je také patrné, že se lidská osobnost v průběhu života vyvíjí. Také subjektivní vnímání druhé osoby se proměňuje („zjistila jsem, že jsem si vzala někoho úplně jiného“), navíc v době známosti se nupturienti snaží navzájem na sebe pozitivně působit, a tomu odpovídá často také standard jejich vnějšího chování, který po svatbě začne klesat, někdy až rapidně („brzy po svatbě se ukázalo, že...“). Toto však není předmětem subjektivního omylu ve vlastnosti osoby jako kanonické vady manželského souhlasu, proto i kdyby takový neadekvátní úsudek kontrahenta zavdal příčinu manželské smlouvě (*etsi dat causam contractui*), manželství je a zůstává platné.

Ve skutečnosti vyžaduje kán. 1097 § 2 podstatnou vlastnost, kterou jedna strana úmyslem své vůle „přímo a hlavně“ vyžaduje na druhé, a druhá strana se má právě touto vlastností přednostně vyznačovat. Přímo (*directe*) chtěná vlastnost je spojena s konkrétní osobou; klasický příklad uvádí Tomáš Akvinský, který uvádí případ, kdy kontrahent je přesvědčen, že jeho snoubenka je dcerou knížete (*filia principis*), a jen jako takovou si ji touží vzít. Tato specifická vlastnost má navíc činit nad všechny ostatní vlastnosti dotyčné

osoby (*principaliter* nebo též *praevalenter*). To odpovídá již uvedenému kán. 126 ohledně praktického omylu, neboť tato vlastnost byla zamýšlena jako podstatná a představuje tak prakticky podmínku, bez níž nelze úkon platně vykonat (*conditio sine qua non*). Lze rovněž říci, že zatímco objektivní omyl v osobě podle kán. 1097 § 1 se týká její *fyzické* identity, subjektivní omyl v její vlastnosti ve smyslu kán. 1097 § 2 se týká její identity *morální*. To také znamená, že se nemůže jednat o nějakou dílčí vlastnost, nýbrž o takovou, jejíž absence může, jak to uvádí následující kánon ohledně omylu, „ze své povahy vážně narušit společenství manželského života“. Katolický kontrahent například očekává od nekatolického, že bude ochoten tolerovat jeho víru a náboženskou výchovu dětí, a jen takového si jej chce vzít. Ukáže se však, že tato vyžadovaná tolerance, bez níž by si katolická strana nekatolickou nevzala, vůbec nepatří do osobnostní výbavy nekatolické strany.

kán. 1098: „Neplatně uzavírá manželství, kdo byl **oklamán podvodem** (*deceptus dolo*) za účelem dosažení souhlasu, když podvod se týká nějaké vlastnosti druhé strany, a tato vlastnost může vážně narušit společenství manželského života.“

Obecné ustanovení kodexu ohledně podvodu v kán. 125 § 2 stanoví, že „jednání vykonané z velkého, protiprávně způsobeného strachu nebo na základě podvodu je platné, pokud právo nestanoví jinak“, což je právě případ omylu, jehož cílem je vylákat manželský souhlas podle kán. 1098. Toto ustanovení nemělo obdoby v CIC/1917, avšak podle některých autorů jej lze aplikovat i na manželské kauzy uzavřené před vstupem CIC/1983 v účinnost, neboť je ve skutečnosti explikací přirozeného práva. Bylo by totiž nespravedlivé, aby kontrahent uvedený druhou stranou v omyl měl být povinen plnit vůči němu závazky plynoucí z manželské smlouvy. Ostatně to byla judikatura Římské rot, která soudila kauzy podle žalobního důvodu omylu podle kán. 1083 CIC/1917 a shledávala, že často dochází k situacím, kdy je kontrahent uváděn

druhou stranou v omyl podvodem (*error dolo causatus*). Zákonodárce CIC/1983 navíc bere v potaz, že velmi častým předmětem zamlčování uvádějícího v omyl druhou stranu bývá neplodnost, proto uvádí v kán. 1084 § 3 výslovně, že „neplodnost manželství ani nezakazuje, ani nezneplatňuje, při zachování kán. 1098“. Zamlčovat lze také závažnou chorobu, sexuální preference přičící se manželskému soužití, chorobné závislosti, nebo též existenci potomka, vysoké dluhy apod. Někteří lidé trpí patologickou lživostí, jak svědčí příklad této kauzy:

Navrhovatelka v žalobě uvádí, že odpůrce poznala jako správce rekreačního objektu. Líčil jí, že dětství prožil bez lásky v dětském domově, že se mu před několika lety tragicky zabila jediná dcera, že absolvoval matematicko-fyzikální fakultu apod. Nic z toho nebyla pravda, jak se později ukázalo (dceru vůbec neměl). Odpůrce si vzal navrhovatelčino příjmení, a to – jak se později ukázalo – jen proto, aby se lépe mohl vyhýbat svým věřitelům (totéž ostatně učinil ve svém prvním manželství). Účastníci řízení si později pronajali hotel v T. Tam začal odpůrce značně konzumovat alkoholické nápoje, k nimž měl najednou snadný přístup, opíjel se do bezvědomí, až navrhovatelka musela několikrát volat záchrannou službu, později ji ve stavu opilosti i bil, a to i před personálem hotelu. Manželství procesních stran bylo na návrh žalobkyně civilně rozvedeno. Od té doby ji odpůrce psychicky terorizuje a vyhrožuje jí zabitím; to dokládá navrhovatelka usnesením státního zástupce Okresního státního zastupitelství v N. o zahájení trestního stíhání odpůrce. V současné době se odpůrce vyhýbá trestnímu stíhání pobyt v zahraničí a je hledán Interpolem. Dále navrhovatelka svou žalobu dokládá přílohami, z nichž vyplývá, že odpůrce je alkoholik s agresivními sklony, který ve stavech opakované ebriety surově bil navrhovatelku, až musela hledat lékařské ošetření, a sám byl umisťován na záchytné stanici. V kanonické výpovědi navrhovatelka uvádí, že s odpůrcem navázala známost ze soucitu, když jí vyprávěl o svém dětství v dětském domově, o smrti dcery apod. Sňatek navrhl on. Ukázalo se, že prakticky všechno byla lež, navíc zatajil,

že byl ženatý už dvakrát. Vykazoval se i falešným maturitním vysvědčením na jméno R. Navrhovatelka mu dala podpisové oprávnění ke svému účtu, odpůrce všechny prostředky tam deponované zdefraudoval, podobně i peníze z hotelu, který s navrhovatelkou provozoval. Již v době známosti s ní konzumoval ve zvýšené míře alkoholické nápoje, ale nebyval opilý tak často. Po svatbě se jeho alkoholismus naplno projevil, několikrát mu odpůrkyně musela zavolat lékaře, který se měl vyjádřit, že „k tomu ochlastovi už jezdit nebude“. S nadměrnou konzumací alkoholu souvisela i jeho agresivita vůči navrhovatelce – už před svatbou ji fyzicky napadl, později vícekrát, dokonce i v době, kdy kojila dceru, takže musela vyhledat policejní ochranu. Vyhrožoval jí i zabitím prostřednictvím ruskojazyčné mafie, vyhrožoval smrtí dítěte a zapálením domu i její kamarádce B., opakovaně se dopouštěl stalkingu. Alkoholismus má v rodinné anamnéze – hodně pije i jeho matka, kterou odpůrce nenávidí; dal jí prý nějaké prášky na spaní do pití a pak jí „vybílil“ byt. V současné době se skrývá v zahraničí.

Odpůrce se soudního jednání osobně neúčastnil, prý „vzhledem k jeho pracovním povinnostem a pobytům v cizích zemích“, nicméně e-mailem odpověděl na otázky obhájce manželského svazku, z nichž vyplynulo: vymyšlením životních příběhů prý oplácí vymyšlené příběhy; jeho matka vyměnila jeho otce za otčíma, proto se jí navrhovatel mstí; na psychiatrii se neléčil, psychiatra vyhledal jen v devatenácti letech se smyšlenou diagnózou, aby se vyhnul základní vojenské službě; navrhovatelku nikdy neuhodil, zato ona jej ano, stejně tak její milenci; do úplného bezvědomí se opil jen jednou v životě; doznává se k vniknutí do mailové schránky navrhovatelky (aby se vyhnul jejím intrikám a falešným obviněním), stejně tak ke zfalšování maturitního vysvědčení; před policií na útěku není, naopak pracuje pro španělskou policii.

Svědék K. P. (manžel matky navrhovatelky) vypověděl, že odpůrce se mu jeví nevěrohodný a nepovažuje jej za pravdomluvného. Navrhovatelce vyhrožoval (i usmrčením), psal jí výhrůžné zprávy, že jí vezme dítě, že bude žít v chudobě atd. Vyhrožoval i jejím rodičům usmrčením dcery. Odpůrce prý uměl hodně před-

stírat, mnoho věcí ze své minulosti navrhovatelce zatajil; podle svědka „patří na psychiatrii“.

Svědék V. M. (známý matky navrhovatelky) rovněž nepovažuje odpůrce za pravdomluvného a věrohodného – sám se setkal s tím, jak mu do očí lhal. Je velmi chytrý a nebezpečně inteligentní, umí působit velké zlo fyzické i psychické. Je alkoholikem. Problémy v předmětném manželství vznikaly už před svatbou: neshody, fyzické násilí. Odpůrce před navrhovatelkou zatajil mnoho skutečností, aby došlo ke sňatku, a svou matku ani nepozval na svatbu, aby pravda nevyšla najevo. Navrhovatelka o jeho skutečné minulosti nevěděla téměř nic a většina věcí se provalila až po sňatku, kdy se projevil v pravém světle, jakmile „měl papír“. Svědek má za to, že navrhovatelka by o sňatku neuvažovala, kdyby se o zatajených skutečnostech dověděla. Manželství se snažila udržet spíše ze strachu, aby se vyhnula jeho psychickému teroru. V současnosti je odpůrce stíhán Interpolem a údajně žije ve Španělsku. Často mění své jméno a doklady.

Svědčyně T. K. (známá obou procesních stran) vypověděla, že odpůrce nepovažuje za důvěryhodného – naopak jej má za lháře. Uváděl například, že mu zemřela dcera, která se mu ovšem nikdy nenarodila. Svoji inteligenci užívá k manipulaci s druhými. Svědkyně má za to, že odpůrce zatajoval svou minulost, aby vylákal navrhovatelčin souhlas k manželství („potřeboval někoho důvěřivého lapit“). Domnívá se, že odpůrce navrhovatelku fyzicky napadal. Tyto ataky spolu s výmysly odpůrce považuje svědkyně za hlavní příčinu rozpadu předmětného manželství.

Znalecká relace z oboru forenzní psychiatrie, pořízená soudní znalkyní MUDr. B. L. na základě studia soudního spisu, konstatuje nemožnost zodpovězení otázky po odpůrcově kontraktační (ne)způsobilosti pro zcela rozporuplné informace o průběhu známosti manželství stran. Uvádí nicméně, že „pokud by byla realitě bližší varianta strany žalující, pak by jednoznačně strana žalovaná psychicky nezpůsobilá byla“.

Soud konstatuje, že k prokázání podvodu podle kán. 1098 CIC je třeba, aby kontrahent uzavíral manželskou smlouvu „oklamán

podvodem za účelem dosažení souhlasu“, a aby se podvod týkal určité vlastnosti druhého kontrahenta, která by mohla ze své povahy vážně narušit společenství manželského života. Pokud jde v dané kauze o motiv, dosvědčují ho shodně všichni tři svědkové. Jinak bylo prokázáno, že odpůrce, jemuž zřejmě žádný podvod nebyl cizí, neuvedl (resp. nezatajil) před sňatkem s navrhovatelkou jen některé nepravdivé údaje o své osobě, nýbrž téměř vše, co jí sdělil, bylo jednou velkou fabulací za účelem vylákání manželského souhlasu. Proto soud předmětné manželství prohlašuje za **kanonicky neplatné**. Soudní znalkyně v závěru svého posudku uvádí jako nemožné vyjádření ke kontraktační způsobilosti odpůrce pro rozpornost tvrzení. Svědkové charakterizují odpůrce jako nebezpečně inteligentního, vyplývá to i ze způsobu, jakým zatajoval navrhovatelce svou minulost a své vlastnosti. Také písemné odpovědi, které zaslal soudu, svědčí spíše o jeho schopnosti a úmyslu něco předstírat a zastírat, ale ne o psychické neschopnosti. Proto soud žalobu v tomto bodě (psychická nezpůsobilost podle kán. 1095 3° CIC) zamítá.

Podvod musí být doprovázen kvalifikovaným úmyslem, musí cílit na dosažení, vylákání manželského souhlasu druhé strany. Tento omyl skutečně způsobí, že nevinná strana bez závažných pochybností uzavře manželství (*dolus causam dans, dolus efficax*). Může být uvedena v omyl (pozitivní forma) anebo udržována ve stavu omylu (negativní forma). V omyl může druhou stranu uvést nejen samotný nupturient, nýbrž i třetí osoba. Omyl se netýká libovolné vlastnosti kontrahenta, nýbrž pouze takové vlastnosti, která musí prokazatelně existovat v době uzavření manželství a ze své (objektivní) povahy (*suapte natura*) může (subjektivně) závažně (*graviter*) narušit společenství manželského života. Oklamaná strana musí tuto vlastnost či skutečnost zjistit až v době po uzavření sňatku. Následující kauza ukazuje, že podvod nemusí být přítomen a přesto dojde k omylu ve vlastnosti osoby druhé strany:

Žalobce v žalobním spise a při kanonické výpovědi uvádí,

že se s budoucí manželkou seznámil na inzerát křesťanského periodika. Známost trvala asi rok; vídali se jen o víkendech. Žalobce díky tomu úspěšně zatajoval před žalovanou svoji psychickou poruchu; svůj postoj charakterizuje doslovně: „Tehdy jsem věděl, jednoznačně, že jí nesmím říci, jak reaguji na banální situace, tohle nemohu přiznat. Ale ukočírují to a změním se.“ Věděl, že není zcela zdravý, ale nechtěl si to přiznat. Od dětství trpěl úzkostným strachem ze všeho nového a neznámého (bál se třeba i jen jít do obchodu a na někoho tam promluvit); v cca dvanácti letech mu psycholog diagnostikoval dyslexii. Od dětství cítil nutkání všechno několikrát zkontrolovat – zavřené dveře, zavřený plyn u sporáku a podobně. Po dvacátém roce se to ještě zintenzivnilo. Totéž dělal už jeho otec. Žalobce věděl, že před sňatkem by neměl nic tajit, ale odložil to až na dobu po sňatku s tím, že „nemůže už utéci“. Žalovaná jeho poruchu zpočátku klasifikovala jako přílišnou pečlivost. Nepřipouštěl si, že by jí jeho choroba nějak vadila, domníval se, že když bude starostlivý o rodinu, nemusí jí o tom říkat. Po svatbě bydleli v Praze, kde se jeho zdravotní stav vyhrotil, býval proto protivný až vztekavý – chorobně manželku kontroloval a jí to už vadilo, brala to jako projev nedůvěry. Asi rok po svatbě jí její teta psychologka sdělila, že na něm pozoruje obsedantně-kompulzivní poruchu. On odmítal léčení, ačkoliv věděl, že tuto poruchu má. Tropil scény kvůli banalitám, které nemohl mít pod kontrolou. Postupně se tím žalované zhnusil tak, že k němu pocífovala až nenávisť. Návrh na rozvod podala ona, on souhlasil jen pod podmínkou, že mu bude svěřen do péče syn. Při odchodu žalovaná řekla, že by si žalobce nikdy nevzala, kdyby byla věděla o jeho poruše. On se domnívá, že by mohl s jinou ženou žít, kdyby ta žena o všem předem věděla a mohli to zvládat spolu, kdyby svoji nemoc krotil, a kdyby se v tom cvičil; musel by to pojímat jako celoživotní úkol.

Žalovaná v písemné reakci a při kanonické výpovědi uvádí, že chtěla partnera, který by si jí vážil, opětoval to, co mu ona dává. Do doby uzavření manželství se návrhové choval přirozeně, jeho odchylkám od normálu (přehnané puntičkářství, náznaky sobectví atd.) nepřikládala velkou váhu. „Víkendová“ známost zřejmě nesta-

čila na to, aby se dostatečně poznali. Po půl roce společného manželského soužití se začal chovat podivně – např. přehnaná starost o dům, automobil, zahradu; i maličkosti se ho hluboce dotýkaly, vše řešil výbušným chováním, kdy se nakonec psychicky zhroutil. Jeho pedantnost se promítala do celého života, nebyl schopen kompromisu. Žalovaná si myslí, že o sobě žalobce věděl, že některé věci řeší jinak, ale protože byl odmalička utvrzován v tom, že dělá dobře, své chybné kroky si vykládal jako správné. Není si ani jistá tím, že by svou vadu zatajil záměrně; spíše si ji neuvědomoval. Přebíral na sebe i problémy členů primární rodiny, snažil se je řešit i přes jejich nesouhlas. Odbornou pomoc odmítal, měl jen ukřivděné výčitky. S narozením syna se vše vyhrotilo, žalobce se nechtěl o syna starat, dokud nebude schopen si s ním promluvit, bral na sebe jinak veškeré starosti, a žalovanou i syna odstrčil na vedlejší kolej, do ničeho si nenechal zasahovat a všechno muselo být po jeho. Začal se uzavírat, vážla komunikace, ustal intimní život. Soužití s ním bylo psychicky vyčerpávající, žalovaná se cítila spíše v roli sluhy než partnera. On není schopen uzavřít fungující manželství, nezvládá běžný život. Kdyby věděla o jeho psychických problémech a jejich projevech, rozhodně by do takového manželství nevstoupila. „Pohřbil“ manželství svojí psychickou poruchou, kterou zřejmě trpí odjakživa; život s ním už pro žalovanou nebyl možný.

Zpráva z psychologického vyšetření uzavírá, že klient projevuje obsedantně-kompulzivní myšlení a jednání, které na sobě sám pozoruje od svých cca čtrnácti let; sklony k tomuto jednání a k paranoidnímu nastavení jsou vyšetřením potvrzeny. U klienta se rovněž projevuje aktuální i bazální úzkost; výsledky vyšetření naznačují těžkou psychopatologii.

S. J. (otec strany žalované) jako svědek uvádí, že žalobce mu zpočátku připadal jako solidní spolehlivý člověk, ale posléze se ukázalo, že je to určitá „póza“ – ve stresových situacích se přestává kontrolovat. Během známosti se všechny jeho vlastnosti neprojevily, možná proto, že žalobce se velice snažil, aby žalovanou získal. Nebyl schopen objektivního sebehodnocení. Své nemoci si musel být vědom, protože po svatbě se začal projevovat tak, jak jej neznali;

svědek připouští, že pokud žalobce o svých obtížích věděl, je možné, že je před žalovanou tajil. Kdyby žalovaná tyto jeho problémy znala, do tohoto manželství by nevstupovala; v manželství se tím cítila zaskočena a vnímala to jako vážný problém. Žalobce udržoval v rodině neustálé napětí, vyžadoval doma naprosté ticho a pořádek, o některých věcech se vůbec nebylo možné bavit. Svědkova sestra – psychoterapeutka – s žalobcem promluvila a sdělila mu, že opravdu má psychické obtíže; žalobce to nejdříve nepřipouštěl, pak se rozhodl přestěhovat se zpět do svého rodiště s tím, že tam se uklidní; to se však nestalo. Manželé krátce docházeli do křesťanské manželské poradny, ale brzy toho zanechali; žalovaná už nebyla dále schopna snášet chování žalobce a jeho nesnesitelný až chorobný smysl pro pořádek. Podle svědka není žalobce způsobilý pro život v manželství – jeho vlastnosti by mu vadily i v jiném svazku.

B. D. (kamarád žalobce) hodnotí žalobce jako věrohodného člověka. Žalobce je přehnaně zodpovědný, všechno si bere hodně na sebe; ve vztazích s lidmi je spíše nedůvěřivý, všechno si chce dělat sám. V době známosti, která trvala asi rok, se k sobě partneri chovali normálně, žádných anomálií si svědek nevšiml. Svědek se domnívá, že žalobce se ke své snoubence choval upřímně, ale neví, zda žalovaná žalobce během známosti dostatečně poznala. V Praze měl žalobce málo prostoru, na který byl zvyklý, začal být nervózní, „štěkal“ na lidi kolem sebe; nakonec se manželé dohodli, že se odstěhují na Moravu, to že bude lepší, ale ani přestěhováním se nic nevyřešilo. Žalobce chtěl mít nad vším stoprocentní kontrolu, a když to nešlo, terorizoval lidi kolem sebe. Byl schopný třeba patnáctkrát telefonovat, aby se ujistil, jak probíhá návštěva dítěte u lékaře. Když nevěděl hned přesně, co se děje, byl z toho vyšinitý. Takové situace se stále opakovaly, on se pak za své excesy omlouval, ale za chvíli dělal totéž znovu. Svědek se domnívá, že žalobce se své psychické potíže během manželství nesnažil řešit, možná až ke konci před rozvodem nebo až po něm. V současnosti žalobce partnerku zřejmě nemá, po rozvodu jich vystřídal více, ale žádná známost netrvala déle než měsíc, vždy mu na těch ženách něco vadilo. Svědek sám se asi před rokem s žalobcem nepohodl pro jeho

vysoce konfliktní povahu, když s ním v těsné blízkosti trávil jeden nebo dva dny; od té doby nejsou v častém kontaktu.

S. P. (bratr strany nežalující) uvádí jako svědek, že žalobce je až příliš nekompromisní člověk; v práci byl velice zodpovědný, to pro něj bylo důležitější než rodina, nedokázal se však postarat třeba o psa. Známost byla navázána na inzerát, trvala asi rok, a z toho půl roku si hlavně psali; nestačili se dostatečně dobře poznat. Žalobce dokázal „nafouknout“ nevýznamné situace, ale důležité věci neřešil. Nebyl schopen naslouchat druhému, pokud hovořil o něčem, co ho nezajímalo. Svědek netuší, zda si žalobce byl vědom svých psychických obtíží, nebo zda o nich věděl a skrýval je. Žalovaná před svatbou o jeho potížích věděla, ale nechtěla je vidět, po svatbě si teprve všechno skutečně uvědomila. Říkala, že kdyby to byla v takovém rozsahu tušila, asi by si žalobce nevzala; nikdy si ale nestěžovala, že by ji žalobce podvedl. O chodu rodiny svědek mnoho neví, protože žalobce byl velmi alergický na jakékoli zasahování do domácnosti, chtěl mít všechno pod kontrolou, i venčení psa; pokud chtěl svědek přijít na návštěvu, musel předem telefonovat a žádat o povolení. Panovalo u nich neustálé napětí, co se zase stane, z čeho žalobce udělá nějaký problém a „vylítne“. Svědek se domnívá, že pro žalobce by bylo obtížné najít takovou ženu, která by ho zvládla, byla na něho dostatečně přísná, a přitom mu pomohla.

H. M. (známý strany žalující) charakterizuje žalobce jako „hodného kluka“, ale trochu podivína, který pořád žije v nějakých obavách, až chorobných. V době známosti svědek nebyl se stranami v kontaktu. Žalobce byl puntičkář a pedant, manželku neustále napomínal, všechno muselo být neustále uklizené. I v noci chodil kontrolovat auto, aby ho někdo neukradl, pořád si dělal nad něčím starosti, aby se něco nestalo jemu nebo synovi. Už na základní škole byl trochu zvláštní, spíše uzavřený, žil si sám pro sebe, byl tajnůstkář. Žalovaná si později před svědkem stěžovala, že žalobce pořád něco hlídá, stále má obavy, aby se něco nestalo. Toho si svědek všiml i při návštěvě v rodině.

Soud konstatuje, že celý proces je bohatě dokumentován výpověďmi obou procesních stran, znaleckým posudkem klinické-

ho psychologa a výpověďmi čtyř navržených svědků. Klíčovým důkazem se jeví lékařská zpráva hodnotící chorobu navrhovatele jako těžkou psychopatologii. Důležitá je rovněž upřímná výpověď navrhovatele podepřená jednomyslně všemi uvedenými svědky. Z důvodu neschopnosti žalobce z psychických důvodů převzít a plnit podstatné manželské povinnosti (kán. 1095 3°) soud prohlašuje manželství za **kanonicky neplatné**.

Mlčení navrhovatele o svých vnitřních problémech odporuje požadavku kánonu 1098, který žádá předstírání za účelem dosažení manželského souhlasu partnera. Skrývání vlastních obtíží, které žalobce sám dnes prohlašuje za podvod, se mu mohlo dařit, jelikož se během jednoroční „víkendové známosti“ neměli možnost lépe poznat. Nicméně svůj handicap se snažil skrýt proto, že měl svého času nejen upřímnou touhu, ale i určité přesvědčení, že dokáže být dobrým manželem. I žalovaná si myslí, že si rozsah svého problému spíše neuvědomoval, a žádný ze svědků neuvádí nic, co by naplňovalo požadavek kánonu. Navrhovateli nelze prokázat listivé jednání. Proto soud žalobu v tomto bodě **zamítá**.

Ohledně omylu co do podstatné vlastnosti druhé strany se lze domnívat, že partnerka sice věděla o určité anomálii u partnera ohledně jeho nápadné starostlivosti a puntičkářství, ale nepovažovala to za nic patologického. Kdyby však o patologii věděla, jistě by tohoto muže za manžela nepojala. Otázkou zůstává, zda to, že bude budoucí manžel prost psychické poruchy, která mimo veškerou pochybnost znemožňuje manželské soužití, muselo být „přímo a hlavně vyžadováno“, aby bylo možné omyl připustit. V tomto případě dle soudu není nezbytně nutné explicitní vyjádření takového požadavku a důvod omylu lze vnímat za naplněný. Soud i proto v tomto bodě manželství prohlašuje za **kanonicky neplatné**.

kán. 1099: „Omyl co do **jednoty** (*circa unitatem*), **nerozlučitelnosti** (*circa indissolubilitatem*) a **svátostné důstojnosti** (*circa sacramentalem dignitatem*) manželství činí manželský souhlas vadným jen v případě, jestliže determinuje vůli k uzavření manželství.“

Pokud se kontrahent dopouští omylu ohledně některé z těchto podstatných vlastností manželství (srov. kán. 1055 a 1056) pouze teoreticky, v oblasti nesprávného rozumového poznání, nejedná se o vadu souhlasu, kterou označoval CIC/1917 ve svém kán. 1084 za prostý omyl (*error simplex*). Neplatnost manželství však takový omyl způsobuje tehdy, pokud determinuje (předurčuje) vůli k uzavření manželství. Jedná se tak o omyl praktický, který předchází kodex označoval jako omyl hluboký (*error pertinax*). Kontrahent by například v žádném případě nehodlal uzavřít církevní manželství, kdyby věděl, že se nemůže rozvést. Cílem předmanželské přípravy (srov. kán. 1064 a násl.) je mj. představit obsah manželské smlouvy podle nauky církve tak, aby kontrahenti získali náležité pojetí manželství a k omylu nemohlo dojít.

kán. 1100: „Vědění nebo domněnka o neplatnosti manželství nevyklučuje nutně manželský souhlas.“

Kánon předpokládá dvě možnosti. 1. Kontrahent (nebo oba kontrahenti) s jistotou ví, že jeho manželství je neplatné, například z důvodu manželské překážky, jež nebyla dispenzována. 2. Kontrahent (nebo oba kontrahenti) je mylně přesvědčen, že manželství, které bude uzavírat, není platné. V obou případech však mohl být přítomen vzájemný manželský souhlas, touha po společném manželském životě. Předpokládá se, že manželský souhlas byl platný, a pokud trvá, mohou být taková manželství zplatňována (konvalidována nebo sanována – viz kán. 1156 a násl.). Kanonické právo zde aplikuje právní domněnku trvání manželského souhlasu podle kán. 1107: „I když bylo manželství uzavřeno neplatně z důvodu překážky nebo vadné formy, předpokládá se, že daný souhlas trvá, dokud není známo jeho odvolání.“

kán. 1101: „§ 1. Předpokládá se, že vnitřní souhlas vůle odpovídá slovům nebo znamením použitým při uzavírání manželství.

§ 2. Neplatně se uzavírá manželství, jestliže jedna nebo obě strany **vylučují** pozitivním úkonem vůle samo **manželství** (*matrimonium ipsum*) nebo některý **podstatný prvek** (*essentiale elementum*) manželství nebo některou **podstatnou vlastnost** (*essentialis proprietatis*).“

Ustanovení rozlišuje dva typy simulace manželského souhlasu, totiž totální, úplnou (vyloučení samotného manželství), a parciální, částečnou (vyloučení podstatného prvku či vlastnosti manželství). V prvním případě zcela schází vůle uzavřít manželství (je zde *animus non contrahendi*), ve druhém tato vůle (*animus contrahendi*) existuje, avšak je do té míry závažně narušena, že i tak zapříčiňuje neplatnost manželství. Základem pro posuzování kauz simulace je právní domněnka (*praesumptio iuris tantum*) založená na zobecněné zkušenosti, že kontrahenti při uzavírání manželství navenek vyjadřují skutečnou vůli uzavřít manželství. Důkazní břemeno proto zatěžuje toho, kdo chce tvrdit opak. Úmyslný nesoulad mezi vnějším projevem a vnitřním úkonem se nazývá *simulace*. Ta se musí dít pozitivním úkonem vůle (*positivo voluntatis actu*). Důvody, které stranu nebo obě strany vedou k úplné simulaci manželství, jsou například získání občanství, majetková či jiná výhoda (typicky vyjadřuje takové smýšlení postava „sňatkového podvodníka“ nebo obecně „hochštaplera“). Následující kauza poukazuje na možnost vyloučení samotného manželství, související s vysokou mírou psychické a osobnostní nezpůsobilosti převzít podstatné manželské povinnosti:

P. A., jako strana žalující uvádí, že manželství s panem L. van B., nizozemským občanem, uzavřela po víceleté známosti a společném soužití v jedné domácnosti. Partneři se brát nechtěli, zamýšleli společně žít jen tak, jak je to v Holandsku zvykem mezi mladými. Žalobkyně podlehla tlaku matky, která nedokázala pochopit, že spolu chtějí žít bez sňatku a do takového stavu přivést dítě. Žalobkyně si partnera nechtěla vzít, dokud se nezmění k lepšímu. Sám o svatbu také nestál. Ona brala manželský slib vážně, L. podle ní ani nevnímal, oč se vlastně jedná. Původně se brali jen civilně,

ale ani následná církevní svatba jej nezajímala, byla to pro něj jen hezká kulisa: „S bratrem se tomu smáli, dělali si z toho legraci.“ L. pocházel z problémové rodiny, skončil jako narkoman a alkoholik, byl dealerem drog. Žalobkyni jej bylo líto a domnívala se, že ho společným životem z této situace dostane. Proto se odstěhovali z Holandska do jiné země, aby se L. dostal z dosahu podsvětí. Ale on velmi rychle zapadl mezi tamní kriminální živly. Často se o něj zajímala policie kvůli jeho konfliktům se zákonem. Finanční nouzi manželé neměli, avšak on vše utrácel za svoje nekalé aktivity. Žalobkyně ani neví, jaké drogy užíval; od policie ví, že ho stíhali kvůli „bílému prášku“. Odpůrce dokázal být třeba dva dny „úplně mimo“, vůbec nevěděl, jaký je den. Alkohol pil několikrát týdně, a když se napil, „stálo to za to“. O jeho závislosti na alkoholu a drogách ovšem žalobkyně věděla už před svatbou. Neplatil účty, před ní tajil všechny složenky a upomínky. Ona pak platila všechny položky, o nichž se dozvěděla. Pracoval zcela nepravidelně: ráno spíše spal, večer pak něco dělal, takže se manželé také málo vídali. Její matka mu opakovaně domlouvala, ale k ničemu to nevedlo. Diskuse s ním na manželská témata nebyla možná, on své představy o společném soužití nikdy nesdělil; žil ze dne na den, neměl žádné ambice. Velmi si však přál mít dítě, čehož se žalobkyně naopak bála, protože jej znala jako nezodpovědného člověka. Přesto se domnívala, že se L. po svatbě zklidní, nebo že je narození dítěte stmelí. On se ale choval k synovi naprosto nezodpovědně a neotcovsky, několikrát ho z nedbalosti ohrozil na životě. To viděla i pečovatelská, která v Holandsku o žalobkyni a jejího syna po porodu doma pečovala. L. se sice snažil, dokonce vyhledal i psychologa na závislosti, ale bez výsledku. Musela se nakonec čtyři měsíce po porodu se synem odstěhovat, měla o dítě strach. Za několik dní nato zjistila, že v její posteli už je jiná žena. Doufala, že mu její odchod otevře oči, ale nestalo se tak. Proto následně požádala o rozvod manželství. Nyní si uvědomuje, že byla velmi naivní, když se jej snažila dotlačit k něčemu, co mu bylo naprosto cizí.

L. van B. se procesu neúčastnil. V písemné odpovědi na oznámení o žalobě se nejprve snažil církevní soud přesvědčit o tom,

že jejich manželský civilní rozvod nebyl nizozemskými úřady uznán (což listinné důkazy, které soud obdržel, vyvrátily). Poté již na opakovaná vyzvání církevního soudu nereagoval, a proto soud vydal dekret o jeho neúčasti v procesu.

Svědčyně D. A. (matka strany žalující) považuje svoji dceru za věrohodnou, komunikativní, tvrdohlavou a dobře navazující vztahy. L. je svým způsobem hodný a inteligentní člověk. Jeho charakter utrpěl rozchodem jeho rodičů, někdo mu v dětství ublížil, teď už nevěří nikomu a je v opozici vůči celému světu. Strany se poznaly při sportu – vodním lyžování. Jejich vztah byl velice soucitný, ona jej litovala. Nehodili se k sobě. Svatba se slavila spíše proto, aby jejich vztah byl „legalizován“. Žalobkyně se vůči němu chovala spíše jako chůva a vychovatelka, jemu se to líbilo, byl šťastný. Podle názoru svědkyně myslel L. svatební slib vážně, svědkyně si nemyslí, že by církevní sňatek zlehčoval. Dokud oba chodili do práce, bylo soužití dobré. Když pak dcera zůstala po narození syna doma, zjistila, co vše kde L. podepsal a začali přicházet věřitelé. L. nebyl schopen přijmout praktické povinnosti v manželství. O ohrožování dítěte z jeho strany však svědkyně nic neví. V zaměstnání se choval nezodpovědně, utrácel za věci, které nebyly potřebné. Byl v tomto směru spíše jako dítě, které nedokáže domyslet důsledky svého jednání.

Svědék W. A. (otec strany žalující) uvádí, že panu L. nelze věřit ani slovo. K sobě se kontrahenti nehodili, dceři to svědek také řekl. Ona byla v době vstupu do manželství zralá, odpůrce nikoli. Slib v kostele nebral vážně, pro něj bylo všechno legrace, choval se jako velké dítě. Ani nedával najevo, že je rád otcem. Svě dítě ohrožoval tím, že mu např. jako miminku dával bonbóny. V rodině měli dobré finanční příjmy, avšak L. všechny peníze utratil a nikdy neplatil faktury. Od jiných lidí svědek slyšel, že L. bere drogy. Alkohol asi nepil, nesnášel ho. Měl problémy s policií, dopouštěl se dopravních přestupků, ale pokuty neplatil. Manželé měli napůl koupený domek, ale protože L. neplatil účty a dluhy, museli stavbu prodat v exekuci. L. také falšoval doklady, pro něj neplatil žádný zákon. Za rozpad manželství může jeho nezodpovědnost.

Soud konstatuje, že se dostatečně podařilo prokázat neschopnost pana L. van B. převzít a plnit podstatné manželské povinnosti. Z výpovědi žalobkyně i svědků je zřejmé, že hlavní příčinou rozpadu tohoto manželství byla naprostá nezralost odpůrce pro uzavření sňatku. Proto na položenou otázku, zdali se v tomto bodě (kán. 1095 3°) jedná o neplatně uzavřené manželství, soud odpovídá: **affirmative, seu constare de nullitate matrimonii in casu.**

Vzhledem ke své osobnostní nezralosti, ovlivňované i požíváním omamných látek, nebyl pan L. van B. schopen řádně zhodnotit obsah a význam manželského slibu. Názor svědkyně, která mu způsobilost přiznává, ji sama též vyvrací, když konstatuje, že L. nehledal partnerku, nýbrž pečovatelku o sebe. Uzavřením manželství chtěl dosáhnout zcela jiných cílů, než kanonické manželství ke své platnosti požaduje. Proto na položenou otázku, zdali se v tomto bodě (kán. 1101 § 2) jedná o neplatně uzavřené manželství, soud odpovídá: **affirmative, seu constare de nullitate matrimonii in casu.**

Vyloučení podstatných vlastností manželství znamená simulaci jednoty a nerozlučitelnosti (srov. kán. 1056). Obtížnější je určit, co má zákonodárce na mysli podstatným prvkem manželství (*matrimonii essentiale elementum*). Jistě lze vycházet z „dober“ manželství podle sv. Augustina, totiž dobra potomstva (*bonum prolis*), věrnosti (*bonum fidei*) a svátosti (*bonum sacramenti*). V případě vyloučení potomstva odmítá alespoň jeden z kontrahentů jeho přijetí již od samého počátku a na postoji setrvává i po uzavření manželství, nebo je naopak zprvu ochoten k početí potomstva, avšak po uzavření manželství postupně jeho vůle k početí (či případné adopci) opadá, jako je tomu v následujícím případě:

Navrhovatelka v žalobním spise uvádí, že se oba seznámili při charitativní práci. Ona pocházela z tradiční katolické rodiny, odpůrce, ačkoliv byl pokřtěn v dětství jako katolík, začal praktikovat víru až v dospělosti jakožto člen Církve česko-bratrské evangelické. Odpůrce byl její první známostí, chodili spolu tři roky. On naléhal

na svatbu, ona souhlasila, protože se chtěla také vymanit z vlivu svých rodičů. Intimně spolu před svatbou prakticky nežili. Dohodli se ještě před svatbou, že dokud on bude studovat, nebudou mít spolu děti. Hned po svatbě začaly problémy, také si nerozuměli v intimní oblasti. Sdělil jí, že jej sexuálně nepřitahuje. Cítila se v manželství osamocená. Našla si jiného muže, se kterým sdílela přátelství, nebyl to však její milenec. Odpůrce se o tomto vztahu dozvěděl, urazil se, a přestal s ní vést intimní život natrvalo. Po návštěvě psychologa navrhovatelka pochopila, že jsou oba pro manželství nezralí. Rok po svatbě se odpůrce odstěhoval, ona pak podala žádost o rozvod. Dále při kanonické výpovědi navrhovatelka doplňuje, že měla již v době známosti pocit, že on ji „tlačí do nějaké role“, manipuluje. I po svatbě žil „studentským způsobem života“, nevěnoval se jí, když měla volné chvíle. Intimní styk byl řídký a mimomanželský vztah s jiným mužem byl opravdu jen přátelský. Svoji nezralost navrhovatelka spatřuje v tom, že nedokázala tvářit v tvář síle osobnosti odpůrce dozrát a vyvíjet se; například neměla sílu mu říci, že se jí nelíbí model manželky evangelického faráře.

Odpůrce reagoval na výzvu soudu obsáhlým dopisem, v němž deklaruje, že nesouhlasí s oběma žalobními důvody. Děti chtěli oba, i když odkládali jejich přijetí až na dobu, kdy on dostuduje. Ona vyzrálá byla, což dokazuje skutečnost, že spolu chodili tři roky a žili jako praktikující křesťané. Odpůrce přiznává, že měl díky svým osobním negativním vlastnostem (pozdní příchody, zapomínání atd.) vliv na disharmonii vztahu, stejně však na to měly vliv i objektivní okolnosti (trojsměnný provoz v zaměstnání manželky apod.). Zásadní problém však vidí v tom, že ona řešila tyto krize nevěrou, na kterou on přišel náhodou. Po roce musel na její žádost opustit byt. Dnes uzavřel manželství v evangelické církvi a konstatuje, že již nelze vztah obnovit, protože jeho neplatnost vidí na základě Mt 5,32 – cizoložství, a proto se necítí k ní dále vázán.

V. M. (matka strany žalující) uvádí jako svědkyně, že byli nezralí oba. Svatba se konala na základě jeho tlaku, jemuž se žalobkyně „nedokázala postavit“. On ji tlačil do role malého dítěte, nevnímal ji jako partnerku, ale jako svého podřízeného. Ke konci

manželství, kdy už s ním nežila, navázala mimomanželský vztah. Důvodem rozpadu manželství byla její naivita a nevyzrálost.

A. K. (svědkyně strany žalující při sňatku) vypovídá, že žalobkyně s ním nechtěla sdílet povolání ženy evangelického faráře mimo Prahu. Byla mu nevěrná. Důvod rozpadu vidí svědkyně v její nevěře, která krizi prohloubila. Nemyslí si, že on by ji manipuloval, ale chtěl být farářem, a nepřipouštěl v tom žádnou diskusi, s čímž ona nesouhlasila.

Ph.Dr. Č. D. ve své relaci psychologa na základě studia soudního spisu usuzuje, že žalobkyně nebyla v době sňatku schopna převzít podstatné povinnosti plynoucí z manželství.

Soud dochází k závěru, že z procesních materiálů vyplynula souhlasná výpověď procesních stran o úmluvě ohledně odsunutí zplození dětí na pozdější dobu z důvodu studia odpůrce a nevhodného bydlení u dalšího člena rodiny. Vážným a destabilizujícím momentem pro utváření manželského vztahu byla nevěra žalobkyně, kterou odpůrce nebyl schopen přijmout, a očekávání žalobkyně, že po svém přiznání společně problém vyřeší, se nenaplnilo; manželé přestali spolu intimně žít, a tak původně plánované dočasné odložení potomstva se stalo trvalým, neboť odpůrce na impuls navrhovatelky opustil společnou domácnost. Soud konstatuje, že z důvodu vyloučení potomstva (kán. 1101 § 2) je předmětné manželství **kanonicky neplatné**.

Ohledně nevyzrálosti žalobkyně došlo v procesu k souhlasné výpovědi procesních stran. Ani u odpůrce nelze jistý stupeň nezralosti vyloučit. Svědkové potvrzují opodstatněnost žalobního důvodu zejména u navrhovatelky, rovněž soudní znalkyně dochází k témuž závěru. Soud konstatuje, že také z důvodu nezpůsobilosti strany žalující k uzavření manželství z psychických důvodů (kán. 1095 3°) je předmětné manželství **kanonicky neplatné**.

Rozhodujícím důkazem v kauzách o vyloučení potomstva může být zjištění, že manželé po celou dobu trvání jejich soužití intimně žili tak, aby k početí dítěte dojít nemohlo. Vyloučením vzájemné manželské věrnosti si kontrahent ve skutečnosti vyhrazuje právo

na nevěry. Kontrahent mohl simulovat výslovně, *explicitně*, ale též *implicitně*, pokud nelze prokázat jeho konkrétní hanlivé či zpochybňující výroky např. ohledně věrnosti nebo nerozlučitelnosti, avšak svým jednáním takovou podstatnou vlastnost či prvek manželství fakticky popíral:

Žalobkyně uvádí, že pochází ze západního Slovenska. Když se její rodiče rozvedli, našla si matka nového partnera a s dětmi (tři sourozenci) se přestěhovala do Čech. Základní školu už celou absolvovala v Čechách. S odpůrcem se seznámila asi jeden a půl roku před svatbou; oba pracovali v nemocnici. Vzhledem k jejich zaměstnání se vídali prakticky denně. Mimo práci spolu chodili na procházky a do kina, bavila je také turistika. Začali plánovat manželství, chtěli založit rodinu. V době, kdy již probíhala předmanželská příprava, žalobkyně otěhotněla. V průběhu známosti měla tušení, že odpůrce jí není věrný, že má ještě jinou ženu. Když se mu se svými pochybnostmi svěřila, vždy to uměl vyvrátit a rozmluvit, ona mu ve své zamilovanosti věřila. Nikdo jiný žalobkyni v době známosti na jeho další vztah neupozornil. Při přípravě na faře se odpůrce slovům kněze občas vysmíval, až ho farář musel upozornit, ať ty věci nebere na lehkou váhu, „aby pak za rok nepřišel s rozvodovým rozsudkem“. Ona tehdy nechápala, jak to farář myslí, a proč by manželství mělo takto skončit. Během svatebního veselí při tzv. „únosu nevěsty“ se odpůrce pokusil obtěžovat její sestřenicí. Odpůrkyně se sama přiznala, že jí to bylo velice trapné, ale celá věc vyšla najevo až později po svatbě. V prvních měsících manželství nic podezřelého nepozorovala. V době, kdy se již narodilo dítě, viděla jej odcházet z bytu sousedky. Když na něj udeřila s dotazem, jak to ve skutečnosti bylo, přiznal se, že u sousedky byl na návštěvě. Později se od jeho příbuzných dozvěděla, že se oním vztahem se sousedkou ještě sám chlubil. To se stalo již půl roku po svatbě. Faktickou nevěru ale před ní nikdy nepřiznal. Další známost navázal s kolegyní z nemocnice. Když odcházel z domova, obvykle říkával, že jde na pivo, nebo se vymluvil na něco jiného. Postupně začal chodit domů stále později. Žalobkyně se snažila být

zprvu tolerantní, ale pak se přímo zeptala, jak to je. Klidně a bez problémů se přiznal, že má vztah s jinou ženou a že je do ní zamilovaný. O žalobkyni jako o manželku ztratil zájem, přestal s ní komunikovat a zcela se odcizil. Ona chtěla udržet manželství alespoň kvůli dítěti, ale on ani o to nestál, i když návrh na rozvod nechal na ní. Přestal se zcela zajímat o syna, například mu nikdy nekoupil dárek. Tento jeho negativní vztah k synovi trvá dodnes. V průběhu rozvodového řízení, které se prodlužovalo kvůli majetkovému vyrovnání, se dověděla od jeho kamaráda, který byl svědkem na jejich svatbě, že odpůrce ještě před svatbou několikrát poskytoval alibi, když chodil za jinými ženami. To znamená, že nevěř již před svatbou bylo jistě více.

C. M. (kamarádka strany žalující) uvádí jako svědkyně, že pro odpůrce existovala rodina, fotbal a pivo. O jeho vztazích se ženami se svědkyně dozvíдалa postupně později. Jako hlavní příčinu rozpadu manželství vidí svědkyně v tom, že on si našel jinou ženu a k žalobkyni se choval „jako hulvát“. Pro dokreslení jeho charakteru dodává, že měl po rozvodu již několik dalších vztahů.

Svědkyně V. H. (matka strany žalující) uvádí, že svoji dceru považuje za věrohodnou a pravdomluvnou, od malička byla vychovávána ve víře. Odpůrce z věřící rodiny není. Pokud jí byl již před svatbou nevěrný, pak o tom žalobkyně nevěděla nebo by se s něčím takovým nesevěřila, protože byla velice zamilovaná. Svědkyně ví o incidentu, který se stal během svatby, kdy odpůrce obtěžoval sestřenicí své novomanželky. Museli mu velmi rázně domlouvat. Manželství se zdálo spokojené až do narození syna. Ohledně citové stránky odpůrce vedl dvojitý život: na návštěvě byl k žalobkyni velice milý, doma se k ní ale choval nepěkně. Po svatbě, když ještě bydleli na ubytovně, už měl pletky s jinou ženou. K nevěrám se nepřiznal, ničeho nelitoval a změnit se rozhodně nesnažil. Na jedné oslavě, kam nechtěl s žalobkyní jít, protože prý je tlustá, se následně objevil s jinou ženou. A v přítomnosti manželky tuto cizí ženu objímal. Svým jednáním vykonával na odpůrkyni stále větší psychický tlak. Hlavní příčinou rozpadu manželství byly jeho nevěry.

Svědék ing. T. H. (otec strany žalující) považuje odpůrce za ne-

upřímného a lživého, který nemá zájem o své dítě. Žalobkyně byla do něj zamilovaná, on byl na všechny kolem sebe usměvavý a milý, nebylo poznat, jak je to doopravdy. Jeho vztah k ženám byl „velmi kladný“ – byl takový již před svatbou, po svatbě se nijak nezměnil, určitě nebyl věrný. Po svatbě byla žalobkyně zprvu šťastná, protože měla o koho se starat. Ale to trvalo jen do doby, než poznala, jaký odpůrce ve skutečnosti je. Vztahů se ženami měl vícero, přiznat se ale nechtěl, lhal. Hlavní příčinu svědek nespátřuje pouze v nevěrách, nýbrž zejména v psychickém násilí odpůrce vůči žalobkyni.

Soud uzavírá, že odpůrce udržoval intimní vztahy s jinými ženami jak v době známosti, tak i po uzavření sňatku. I když se k nim sám odmítal přiznat, je nesporné, že se to dělo, a že jako doprovodný projev tohoto nezodpovědného chování odcházelo k psychickému nátlaku na manželku, což následně vyústilo do odchodu manželky ze společného domova. Proto na položenou otázku, zda se v daném případě jedná o manželství uzavřené neplatně z důvodu vyloučení věrnosti odpůrcem (kán. 1101 § 2), soud odpovídá: **affirmative, seu constare de nullitate matrimonii in casu.**

Vyloučení svátostné důstojnosti je obtížněji prokazatelné, avšak i tak se jej některé žaloby u církevních soudů dotýkají:

Žalobkyně uvádí: „Vyrůstala jsem na Slovensku v poměrně netešených rodinných poměrech. S rodiči jsme pravidelně navštěvovali bohoslužby, ale do běžného života se křesťanské hodnoty příliš nepromítaly. Otec byl alkoholik a často fyzicky napadal matku i nás děti. Posílal nás krást na pole, na kterých hospodařilo tehdejší družstvo. Doma jsem byla vedená k přísné poslušnosti. Toto prostředí mě motivovalo k tomu, abych jej velmi rychle opustila. Záhy po maturitě jsem proto odešla pracovat do Prahy, kde jsem se seznámila s F. Asi po dvou měsících mě jeho matka vybidla, abych s F. uzavřela manželství. Nesouhlasila s tím, abychom spolu jen nezávazně chodili. Byla jsem zvyklá poslouchat rodiče a nijak jsem neprotestovala. Uzavření manželství jsem brala jako možnost odejít z nevlídného prostředí ubytovny. F. mi byl sympatický a sňatek

mi připadal jako takové menší dobrodružství a vytržení ze stereotypu. Vzhledem k mému věku jsem brala vše na lehkou váhu. Podobný přístup k uzavření manželství měl i F. V době uzavření sňatku jsem prožívala krizi víry, nebyla jsem schopná překonat rozpor mezi naukou víry a životní praxí na Slovensku, víra mi připadala cizí. Již při civilním obřadu jsem si uvědomila, že jednám velmi nerozvázně, ale v tu chvíli jsem nedokázala říci „ne“. Moji rodiče, zvláště matka (vyhrožovala prokletím) mně přikázali, že musím uzavřít církevní sňatek. Byla jsem již těhotná, a proto jsem se rozhodla, že v manželství setrvám, a tudíž i přistoupím na nátlak rodičů. Sňatek jsme uzavírali na Slovensku (jen se svědky), protože F. jako policista se v tehdejší komunistickém režimu obával prozrazení této skutečnosti. Oddávající kněz prohlásil, že F. musí být pokřtěný, jinak nás neoddá. F. souhlasil, protože křest bral jako podmínku sňatku, nikoli jako přijetí víry. Neproběhla v podstatě žádná příprava na křest a F. se vždy od víry i církve distancoval. Po uzavření manželství jsme bydleli v rodinném domku společně s rodiči a začali stavět dům. Postupně se nám narodily dvě dcery. Začala jsem podezírat F., že je mi nevěrný. Posléze se toto podezření proměnilo v jistotu, protože si svoji novou známost přivedl domů. Začali jsme žít každý svůj život. F. trávil hodně času s kamarády po hospodách, se ženami „to uměl“, měl více partnerských vztahů. Měla jsem také přítele, ale takový způsob života mě nenaplňoval. Postupně jsem se navrátila k víře a snažila jsem se ve víře vychovávat i dcery. V manželství jsem setrvala kvůli dětem, kterým jsem chtěla zachovat rodinu. Radila jsem se s místním farářem, zda je možné manželství zachránit. Při našem společném rozhovoru F. prohlásil, že „není možné zachraňovat něco, co nikdy neexistovalo“. F. podal posléze návrh na rozvod a začal bydlet se svojí novou partnerkou v podkroví našeho společného domu. V současné době se F. rozvádí i s druhou manželkou a žije s další partnerkou. S odvoláním na výše uvedené považuji naše manželství za neplatné z následujících důvodů: vyloučení církevního svátostného manželství odpůrcem (kán. 1101 § 2) a jeho psychická nezpůsobilost vytvořit společenství manželského života (kán. 1095 3°).“

Š. I. (matka navrhovatelky) jako svědkyně potvrzuje, že odpůrce je silně naladěný proti církvi, křest a víra pro něho neznamenal nic. Rovněž bránil křtu dětí a účasti na bohoslužbách. Svědkyně je přesvědčena, že oba partneři byli pro manželství zralí a netrpěli žádnými psychickými problémy.

D. M. (sestra navrhovatelky) jako svědkyně potvrzuje, že odpůrce byl přesvědčeným ateistou; veškeré církevní obřady považoval za věci naprosto zbytečné a směšné. Psychické problémy a povahové zvláštnosti u něho svědkyně nepozorovala.

P. J. (bývalý farář procesních stran) potvrzuje, že odpůrce se opakovaně vyjadřoval o svém ateistickém postoji. Přijetí svátostí nebylo z jeho svobodného rozhodnutí. Dokonce se vyjadřoval, že „celou tu komedii“ podstoupil proto, že musel. Opakovaně prohlašoval, že nikdy nevěřil a věřit nebude.

Relace soudní znalkyně MUDr. B. L. konstatuje, že odpůrce byl schopen převzít a plnit manželské povinnosti.

Soud dochází k závěru, že odpůrce ateistou byl a zůstává. Svátosti pro něho nic neznamenal, což jednoznačně potvrzují všichni svědkové, včetně kvalifikovaného svědka – kněze. Křest přijal odpůrce výlučně proto, aby se uskutečnila svatba podle přání navrhovatelky. Proto byl kontraktačně nezpůsobilý z důvodu vyloučení svátostné důstojnosti manželství (kán. 1101 § 2). To je **kanonicky neplatné**. Ovšem sama navrhovatelka, nikdo ze svědků, a ani soudní znalec neuvádí nic, co by svědčilo pro to, že by odpůrce nebyl schopen převzít a plnit manželské povinnosti (kán. 1095 3°).

kán. 1102 § 1: „Nemůže být platně uzavřeno manželství **pod podmínkou** do budoucna (*de futuro*).

§ 2. Manželství uzavřené s **podmínkou do minulosti nebo do přítomnosti** (*de praeterito vel de praesenti*) je nebo není platné podle toho, zda se splnila nebo nesplnila.

§ 3. Podmínka, o níž v § 2, může být dovoleně stanovena jen s písemným dovolením místního ordináře.“

Zatímco do vstupu CIC/1917 v účinnost bylo připojení podmínky kvalifikováno jako manželská překážka, kodex z roku 1917 zařadil připojení podmínky mezi vady manželského souhlasu. Kanonické právo nemůže nikdy připustit podmínku rozlučující (*condicio resolutive*), jejíž nenaplnění do určité lhůty by pak mělo za následek zrušení manželství. To by se přičilo katolickému pojetí nerozlučitelnosti manželství (srov. kán. 1056). Podmínka může tedy být pouze suspenzivní, odkladná (*condicio suspensiva*), oddalující existenci manželství až na okamžik splnění podmínky. Předmětem podmínky může být vlastnost druhého partnera nebo také jiné skutečnosti. Příklad podmínky „do minulosti“ (*condicio de praeterito*): „Vezmu si tě, pokud jsi nebyl ve vězení.“ (Po mravní stránce diskutabilní) příklad podmínky „do přítomnosti“ (*condicio de praesenti*): „Vezmu si tě, pokud jsi panna.“ Příklad podmínky „do budoucnosti“: (*condicio de futuro*): „Vezmu si tě, pokud dosáhneš do konce příštího roku akademického titulu.“ V případě podmínek „do minulosti“ a „do přítomnosti“ je uzavírané manželství platné či neplatné v závislosti na tom, zda je splněno to, co podmínka vyžadovala. Podmínka „do budoucnosti“, pokud by nebyla kodexem zapovězena, by způsobovala pozastavení platnosti manželského souhlasu „do konce příštího roku“, a činila by souhlas účinným, pokud by kontrahent dosáhl požadovaného titulu. Je ovšem zřejmé, že manželství, ve kterých je platnost souhlasu pozastavena podmínkou „do budoucna“, třebas na velmi dlouhou, třebas ani časově neohraničenou dobu (*condicione pendente*), mohou způsobovat nejistotu ohledně osobního stavu kontrahentů. Podmínka „do budoucna“ vlastně představuje právní fikci: manželství je v době uzavření neplatné. Zákonodárce proto definitivně zrušil platnost takových podmínek, s nimiž počítal ještě kán. 1092 1.–3. kodexu z roku 1917. Přesto lze dohledat kanonický proces, který se takovou podmínkou zabýval, avšak v souvislosti s hlavním důvodem žaloby, jímž byl omyl žalobce ve vlastnosti, kterou přímo a hlavně vyžadoval (srov. kán. 1097 § 2). Soud mohl konstatovat nulitu takového manželství mj. právě proto, že kladení podmínky do budoucna není podle recentní právní úpravy možné:

Navrhovatel uvádí, že známost s odpůrkyní trvala pouze půl roku. Jeho nepokřtěná snoubenka neměla z rodiny vůbec žádný vztah k náboženství, nicméně slíbila začít přípravu na křest. Fakticky v přípravě nepokračovala, takže ke křtu ještě nedošlo a oddávající kněz si musel vyžádat dispenz od překážky nestejného náboženství. Odpůrkyně svatbu nechtěla, stačilo jí žít pouze „na hromádce“. Po svatbě manželka přestala navštěvovat bohoslužby, stejně jako nepokračovala v přípravě na křest. Začala se věnovat životu v nočních barech, alkoholu, a seznamovala se s cizími muži. Navrhovatel je přesvědčen o její nevěře cca rok po svatbě. Prohlašuje, že odpůrkyni odpustil všechno včetně nevěry, že se snažil s ní rozumně mluvit, jím navrhovanou manželskou poradnu však odpůrkyně odmítla a porada s oddávajícím knězem vyzněla tak, že sám duchovní otec viděl situaci jako bezvýchodnou. Za pouhé čtyři roky došlo k rozvodu; syn narozený v manželství byl přiřčen matce, která se znovu provdala a synovi změnila příjmení. Dítě tak není v žádném kontaktu se svým biologickým otcem. V r. 2003 se navrhovatel rovněž civilně oženil se svobodnou katoličkou, se kterou se snaží vést duchovní život přiměřený stavu rozvedených manželů. Omyl navrhovatele spočívá ve skutečnosti odmítnutí křtu a duchovního života odpůrkyní. Ta na oznámení o žalobě reagovala e-mailem, ve kterém prohlašuje, že se s důvody uvedenými navrhovatelem ztotožňuje a omlouvá se za neúčast v řízení.

K. Š. (bratr navrhovatele) uvádí jako svědek, že známost byla zpočátku harmonická. Navrhovatel byl od malička vychováván ve víře, odpůrkyně byla z bezvěrecké rodiny. O požadavku navrhovatele vzít si věřící dívku svědek neví. Potvrzuje slib odpůrkyně, daný duchovnímu, že se po svatbě připraví na křest a dá se pokřtít. Svědek je přesvědčen, že slib odpůrkyně nebyl v žádném případě konverzí, neboť ve svých názorech zůstávala, a později odmítala křesťansky vychovávat dítě. Ke křtu došlo z iniciativy navrhovatele, kterému se odpůrkyně v té věci podvolila. Podle svědka navrhovatel podmínku přijetí křtu nastolil. Navrhovatel odpůrkyni věřil a na její příslib spoléhal. Rozpory ve výchově, zejména křesťanské,

nastaly až po narození syna. Svědek potvrzuje, že odpůrkyně kostel nenavštěvovala, zatímco navrhovatel ano, i když nepravidelně. Podle svědka nesplnila ani podmínku přijetí křtu, ani křesťanské výchovy syna. Svědek ví, že odpůrkyně navrhovateli bránila v praktikování víry. Navrhovatel si svědkovi stěžoval, že se o syna prakticky stará sám a výchova leží pouze na něm. Svědek také věděl o odpůrkyni, že ráda pila alkohol. Svědek je přesvědčen, že mezi stranami vázla běžná mezilidská komunikace, destruktivním prvkem byl rozdílný názor na výchovu dítěte, v závěru pak strany přestaly spolu vycházet jako lidé i jako manželé.

S. A. (duchovní správce) uvádí jako svědek, že zná obě procesní strany z doby svého působení ve farnosti. Na základě prvních dojmů se podívoval, proč si navrhovatel chce odpůrkyni vzít. Duchovnímu správci i některým lidem z rodiny se známost zdála neperspektivní pro rozdílnost charakteru: navrhovatel byl věřící, pracovitý chlapec, odpůrkyně „běhala po diskotékách“, měla zálibu v alkoholu, byla až lehkomyšlná. Navrhovatelův vztah k duchovním hodnotám se postupně rozvíjel, neboť matka jej k nim nevedla, avšak později začal pravidelně navštěvovat bohoslužby. Odpůrkyně neměla k náboženství žádný vztah. Svědek potvrzuje, že navrhovateli záleželo na tom, aby si vzal věřící dívku. Navrhovatele mrzelo, že za dané situace manželství muselo být nesvátočné (*disparitas cultus*), ale záhy duchovnímu správci sdělil, že odpůrkyně slíbila přípravu na křest a utváření křesťanské rodiny, na čemž navrhovateli záleželo. Odpůrkyně doprovázela navrhovatele na bohoslužby opravdu jen občas, spíše nahodile, v kostele ji svědek neviděl ani před svatbou, ani po svatbě. Při žádosti o udělení dispense *disparitatis cultus* odpůrkyně přislíbila, že započne s katechumenátem (přípravou na křest). Svědek však popírá, že by její úmysl, jak se projevoval při přípravě, byl upřímný. Její příprava na křest byla iniciativou navrhovatele. Svědek přislíbil pomoc, nicméně s poznámkou, že ke křtu odpůrkyni nemůže nikdo nutit. Svědek si není jist, zdali budoucí přijetí křtu odpůrkyni bylo podmínkou ke vstupu do manželství, neboť navrhovatel byl do odpůrkyně zamilovaný, avšak založit křesťanskou rodinu bylo pro něho velmi důležité;

o křtu odpůrkyně hovořil a těšil se na něj. Svědek je přesvědčen, že prakticky všichni viděli, že odpůrkyně to se křtem vážně nemyšlí; jediný, kdo vše bral vážně, byl navrhovatel. Jeho názor se svědkovi zdál naivní. Svědek využíval pastoračních návštěv u manželů po svatbě; zpočátku to u nich vypadalo jako v normálním manželství. Připomněl odpůrkyni, že křest slíbila, na což ona odpověděla „ano, otče“, ale nic z toho nebylo. Asi po roce manželství svědka informovali sousedé, že navrhovatel přišel domů a našel zde cizího muže, což způsobilo vážný konflikt. Údajně za odpůrkyní chodívali „kamarádi“, když byl navrhovatel v práci. On navštěvoval kostel sám i se synkem. Podle svědka odpůrkyně nesplnila navrhovatelova očekávání – tím, že byla nevěrná, a svým odporem vůči kostelu i křtu, což navrhovatele traumatizovalo. Křtu dítěte odpůrkyně nebránila, „byla taková duchovně prázdná“. Dále se navrhovatel cítil zklamán, že manželství nefungovalo, odpůrkyně odcházela sama na zábavy, věrnost nebrala vážně; cítil se podveden nedotazením křtu ze strany odpůrkyně a po rozchodu manželů neposílala odpůrkyně syna ani na náboženskou výuku. To bylo opět velkým zklamáním navrhovatele, který svého syna velice miluje. Na otázku po příčině rozpadu manželství uvádí svědek, že není snadné rozlišit, zdali to byla nechť odpůrkyně ke křtu, hlavním důvodem byla zřejmě nevěra, obecně také lehkovážné pojetí manželství. Ovšem i navrhovatel často projevoval znaky své cholerické povahy. Odpůrkyně nebyla věrná, střídala partnery, a v současnosti žije s chlapcem, kterého svědek jako dvanáctiletého křtil. Svědek uvádí, že odpůrkyně žije nyní v novém občanském manželství, žije celkem spořádaně, a o syna z prvního manželství se stará. Navrhovatel se rovněž civilně oženil a podle svědka jeho nynější manželka je typ ženy, která se k němu hodí, a to také proto, že je věřící. Závěrem svědek poukazuje na neustálou hlubokou touhu navrhovatele po svátostech v novém manželství.

Soud uzavírá, že důkazní fáze procesu trpěla neúčastí odpůrkyně, která ovšem písemně prohlašuje, že se ztotožňuje s důvodem, který uvádí žalující strana. Rozhodnutí navrhovatele uzavřít sňatek kanonickou formou v místech, která jsou známa svou náboženskou

indiferencí, je nepochybně vyznáním a přiznáním se ke Kristu. I když sám svědomitě nábožensky vychováván nebyl, postupně i vlivem svatby se jeho víra nepochybně prohloubila. Nelze popřít, že navrhovatel odpůrkyni o svém požadavku církevního sňatku řekl, a odpůrkyně přislíbila přijetí křtu i sňatek kanonickou formou. Kněz jako kvalifikovaný svědek do hloubky popisuje situaci, ve které navrhovatel sice naivně, ale naprosto upřímně stál o konverzi své nastávající. Chovala se však naprosto neupřímně před uzavřením manželství i poté. Slíbený křest odmítala, takže v podstatě došlo k dotyku s kanonem 1098 o podvodu, který ovšem není předmětem sporu. Trauma navrhovatele z odmítnutého křtu a dalších negativních prvků (nevěra, vztah odpůrkyně k alkoholu atd.) dokazuje upřímnost navrhovatele, a i když žije v novém manželství uzavřeném pouze civilní formou, snaží se podle možností žít život z víry, na rozdíl od odpůrkyně. Omyl v podstatné vlastnosti osoby se týká vlastnosti, která byla přímo a hlavně vyžadována. Byla vyžadována přímo a hlavně víra a křest budoucí manželky? Tyto požadavky byly poněkud vágní. Navrhovatel očekával ženu, která odpovídá hodnotám křesťanského manželství. Svědčí o tom jeho rezolutní odpor vůči potratu, který odpůrkyně navrhovala, a také jeho snaha, aby se dítě nenarodilo jako nemanželské, odmítání společného života bez svatby, i vyhledání rozhovoru s knězem a církevní sňatek. Nezralost jeho vlastní víry a naivita vysvětluje jeho nejasně formulovaná očekávání. Teprve při zařizování sňatku v kostele navrhovatel zkoncentroval své požadavky na křest, v němž viděl záruku splnění všech svých očekávání. Tento požadavek potvrzují oba svědci, kteří konstatují, že se ke křtu odpůrkyně upnul, a věřil tomu, že k němu dojde. Svědci ale také konstatují, že nebyli přesvědčeni o upřímných úmyslech odpůrkyně. Jak je možné, že to neodhalil navrhovatel? Klíčová je osobnostní nezralost odpůrkyně, která je nepochybná. Nezralá osobnost je jako dítě, které se dokáže nadchnout pro cokoli, aby to vzápětí odhodilo jako nepotřebnou hračku. Lehce přesvědčí svým chováním, že je jiná, než ve skutečnosti je. Každému se může jevit zcela rozdílně, protože si vlastně neuvědomuje, že lže, není stabilní ve svých postojích. Není možné se tedy divit, že navrhovatel, který byl ve věcech víry i vztahů

nezralý, uvěřil, že vlastnosti, které požadoval a očekával, se naplní křtem odpůrkyně, a ta že ke křtu upřímně směřuje. Křest považoval za tak důležitý, že oddávající kněz se domnívá, že by si jinak odpůrkyni nevzal. Oba svědci konstatují, že se požadavek křtu jevil jako podmínka sňatku. Dokonce konstatují, že odpůrkyně slíbila křest právě proto, že jej považovala za podmínku, bez jejíhož splnění by si ji navrhovatel ani nevzal. Proto po zvážení veškeré procesní dokumentace soud na předloženou otázku, zdali se jedná o neplatné manželství, odpovídá v obou žalobních bodech **affirmative, seu constare de nullitate in casu** neboli **byla prokázána neplatnost manželství**.

Omezující je také ustanovení ohledně podmínek „do minulosti“ a „do přítomnosti“, neboť připojení takových podmínek, podmiňujících manželský souhlas, je chápáno jako nežádoucí a má být předem posouzeno místním ordinářem. To má být ochranou před uzavíráním neplatných manželství z důvodu podmínky do budoucnosti a proti připojování nerozumných a nedůstojných podmínek. Pokud jde o podmínku „do budoucnosti“, ta je neplatná ze zákona, avšak nevyžádání písemného souhlasu ordináře či jednání v rozporu s jeho záporným vyjádřením, ať svévolným připojením nedovolené podmínky či modifikace dovolené podmínky činí manželství pouze nedovoleným. Pro případné prokázání neplatnosti je třeba dokázat, že byla připojena podmínka „do budoucnosti“ nebo že nebyla naplněna podmínka „do minulosti“ nebo „do přítomnosti“.

kán. 1103: „Neplatné je manželství uzavřené vlivem **násilí** nebo **vážného strachu** (*ob vim vel metum gravem*) způsobeného z vnějšku i neúmyslně, kdy je dotyčný nucen **zvolit manželství**, aby se zbavil násilí nebo strachu.“

Kánon rozlišuje vnější *fyzické násilí*, kterému se nelze nijak efektivně bránit (*vis absoluta seu corpori illata*, srov. kán. 125 § 1), a *morální násilí* (*vis compulsiva seu animo illata*, srov. kán. 125 § 2), působící skrze výhrůžky a další formy psychologického tlaku, kte-

rý v kontrahentovi způsobuje stav rozrušení a obav, jež mu znemožňuje jednat na základě plně svobodného rozhodnutí. Fyzické násilí lze navodit například hypnózou či užitím omamných látek. Jedná se jistě o zcela výjimečnou možnost, která se fakticky blíží kán. 1095 odst. 1, podle něhož je neplatné manželství kontrahenta, pozbývajícího užívání rozumu. Rovněž velmi závažný strach může omezit nebo i zcela vyloučit dobrovolnost úkonu. Strach musí být způsobený zvenčí, nejedná se tedy o emoční nervozitu, a je navíc třeba, aby byl vážný (*gravis*), nejde tedy o běžné obavy citlivých osob, například zda se vydaří sňatečný obřad či zda budou uspokojeni účastníci svatby (*timor concomitans*). Strach může být způsoben nejen úmyslně, může se totiž jednat i o strach „nepřímý“, tedy způsobený i neúmyslně (*etiam haud consulto incussum*).

Na rozdíl od 1087 § 1 CIC/1917 již chybí v současném kodexu požadavek, aby byl strach způsoben „nespravedlivě“ (*iniuste*), neboť proti svobodě právního úkonu míří *každé* vzbuzování obav. Z takové situace se nupturient „vysvobodí“ tím, že zvolí uzavření manželství jako ulevující cestu úniku z celé situace. Kontrahent mívá pak vůči manželství odpor, často také vůči samotné druhé straně, s níž manželství uzavírá. Specifickým případem je *timor reverentialis*, totiž strach z nepřízně osoby, vůči níž má nupturient mimořádnou úctu (*reverentia*) a jejíž nepřítelství by jej citelně zasáhla. Může se jednat o matku, kněze, představeného apod. Často však stačí pouhý vliv převládající společenské atmosféry, kdy si kontrahent ani nedokáže představit, že by zejména před svými rodiči řešil nastalou situaci jinak než uzavřením manželství, jak o tom svědčí následující příklad, v němž je žalobním důvodem nejen vážný strach podle kán. 1103, nýbrž na prvním místě oboustranná neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti z psychických příčin podle kán. 1095 3°:

Žalobce ve svém podání uvádí, že sňatek se žalovanou uzavřel pod vlivem jejího těhotenství. K tomuto kroku se odhodlali proto, že oba byli vychováni tak, že v tomto případě je jedinou možnos-

tí uzavření manželství. Účastníci řízení se ale vzájemně odcizovali pro svůj nezralý přístup k manželství. Ani jeden z účastníků nevyrostal v harmonickém manželství, kde by se o problémech komunikovalo. Z manželství, které trvalo patnáct let, se narodily tři děti. Žalobce poukazuje na to, že žalované byla psychologem konstatována vyšší larvovaná anxieta, což znamená, že žalovaná potřebovala hluboký citový vztah s pocitem zázemí u partnera, o kterého je možno se opřít; takovým však žalobce nebyl. Také matka žalované se ambulantně léčila v psychiatrické léčebně. V kanonické výpovědi žalobce k době známosti uvádí: „oba dva jsme ten vztah mysleli vážně a upřímně“. Nicméně vypovídá, že za situace otěhotnění žalované byl pro ně sňatek jediným možným a myslitelným řešením dané situace. O počtu dalších dětí prý usilovali proto, poněvadž mylně měli za to, že s dětmi se jejich vztah spraví. Žalobce přikládá jako listinný důkaz znalecký posudek z oboru psychologie od prof. V. J. o duševním stavu a vzájemných vztazích účastníků řízení, resp. jejich dětí. Posudek u žalované konstatuje, že její osobnost odpovídá normě a nezjišťuje u ní přítomnost žádného duševního onemocnění. Ke zcela stejnému závěru dochází soudní znalec u žalobce.

Žalovaná se soudního jednání původně nehodlala účastnit a ve svém dopisu soudu sdělila, že souhlasí se žalobním důvodem navrhovatele. Uvedla, že si žalobce pro rozdílnost povah ani jako těhotná tehdy brát nechtěla, nicméně pod tlakem veřejného mínění a v důsledku domácí náboženské výchovy k němu přivolila. Následně se však ke kanonické výpovědi dostavila. Vypověděla, že ještě před otěhotněním byla rozhodnuta se žalobcem se rozejít; ani o intimní styk s ním nestála, došlo k němu na jeho popud. Manželství do té doby neplánovali. Nátlak na jeho uzavření ze strany rodičů neměl formu: „a teď si ho vezmeš“ – zkrátka sňatek brali jako samozřejmost a žalovaná považovala za naprosto nemyšlitelné, že by rodiče zklamala a zůstala svobodnou matkou. Manželství považuje od počátku za nešťastné, i když účastníci řízení zažili i hezké chvílky. Vnímala jejich manželství po celou dobu jeho existence jako něco vnuceného. Vypovídá, že ona ani žalobce nebyli

pro manželství zralí, nedomýšleli odpovědnost s manželstvím spojenou a vstupovali do něj příliš „lehce“, s tím, že pak to „Pán Bůh nějak zařídí“.

Svědék T. Ch. (otec žalobce) vypovídá, že pro oboje rodiče byla za situace otěhotnění žalované svatba „jediné kulantní řešení“. Svědek se neodvažuje posoudit, zda šlo o nátlak. Má za to, že manželství účastníků pár let opravdu dobré bylo, pak se vzájemně odcizili a přestali si rozumět. Svědek se domnívá, že účastníci řízení, v době sňatku asi dvacetiletí, „na to manželství v té době ještě neměli“.

Svědék K. P. poznal žalobce a žalovanou už jako manžele (sedm let po sňatku). Má za to, že těhotenství žalované bylo hlavním důvodem pro uzavření manželství, „i když se samozřejmě měli rádi“. Jestliže dnes je žalovaná názoru, že by si, nebýt gravidní, žalovaného nevzala, pak je to pod dojmem následných problémů; svědek má za to, že prvotní manželský vztah nebyl postaven jen na těhotenství žalované. Manželství procesních stran na něj působilo jako šťastné až do doby cca dvou až tří let před rozchodem. V době, kdy účastníky řízení poznal, se mu zdáli zralí a jevili se mu jako „skvělá rodina“. Příčinu rozvratu spatřuje svědek v chybějící komunikaci.

Svědčyně M. K. (známá obou stran) vypovídá, že účastníci řízení se brali kvůli dítěti, ale jinak jejich vztah působil „opravdu hezky, normálně“. Tehdy si svědkyně myslela, že účastníci řízení se mají opravdu rádi, „dítě nedítě“. Vypovídá nicméně, že manželství mohlo být uzavřeno pod nátlakem – odpůrkyně se měla vyjádřit, že si tehdy ani neuměla představit jinou cestu, vůbec ji nenapadlo, že by mohla říci „ne“. Manželství připadalo svědkyni jako šťastné až do doby, kdy se dověděla, že žalovaná žalobce opustila. Za důvod rozvratu manželství považuje svědkyně nedostatek komunikace, zejména u žalované. Svědkyně má za to, že v době sňatku byl žalobce pro manželství vyzrálý a uměl se o rodinu postarat, osobnost žalované si netroufá posoudit; má však za to, že žalovaná pro manželství zralá nebyla, už proto, že krátce předtím ukončila vážnou známost s jiným mužem.

Soud uzavírá, že v důkazním řízení bylo zjištěno, že obě pro-

cesní strany měly rozdílné povahy, přičemž tato rozdílnost, zesílená absencí vzájemné komunikace, vedla k postupnému rozvratu manželství. Nebylo však prokázáno, že by některá z procesních stran trpěla takovou psychickou poruchou, která by jí tím činila neschopnou převzít a plnit podstatné manželské povinnosti. Znalecký posudek z oboru psychologie, jehož vypracování uložil civilní rozvodový soud, naopak u obou procesních stran kategoricky konstatuje, že jejich osobnost odpovídá normě, a nezjišťuje u nich přítomnost žádného duševního onemocnění. Sklony k anxiózním stavům, o nichž se posudek zmiňuje a na něž se žalobce odvolává, samy o sobě nepůsobí kontraktační nezpůsobilost. Proto soud žalobu z důvodu psychické nezpůsobilosti kontrahentů **zamítá**.

Z důkazního řízení vyplynulo, že nešlo o uzavření manželství pod vlivem vážného strachu, způsobeného zvenčí třetí osobou, jak to požaduje kodex. Stejně tak nebyl prokázán ani vyslovený odpor k druhému kontrahentovi, jak jej k tomuto žalobnímu důvodu požaduje konstantní judikatura Římské roty. Bylo však prokázáno, že rozhodující (třebaže snad ne nutně jedinou) událostí pro uzavření předmětného manželství byla gravidita žalované, bez níž by ke sňatku – alespoň ze strany žalované – nedošlo. Svědkové vypovídají v tom smyslu, že představa žalované jako svobodné matky byla v jejím prostředí nemyslitelná. Její otec jako svědek si sice netroufá tvrdit, že šlo o nátlak na osobu žalované, nicméně svatba prý byla považována za jediné „kulantní“ řešení. Také svědkyně K. připouští, že předmětné manželství mohlo být uzavřeno pod nátlakem. To vše podporuje výpověď žalované, která se údajně od počátku v manželství, do něž by jinak nevstoupila a na něž se netěšila, cítila nešťastnou a uzavřela je jen proto, že považovala za naprosto nemyslitelné, aby rodiče zklamala a zůstala svobodnou matkou. Rotální judikatura označuje tento druh nucení k manželství jako *metus reverentialis*, kdy v uzavření manželství se – z úcty (*reverentia*) k rodičům – vidí jediné možné východisko, a považuje jej pro vážné oslabení vůle kontrahenta za kvalifikovanou vadu souhlasu mající za následek neplatnost právního úkonu. A právě takovýto *metus* byl v důkazním řízení

prokázán na straně žalované. Proto soud předmětné manželství prohlašuje za **kanonicky neplatné**.

kán. 1104 § 1. „K platnému uzavření manželství je nutné, aby strany byly zároveň spolu přítomné buď **osobně nebo prostřednictvím zástupce**. § 2. Snoubenci vyjadřují manželský souhlas slovy; jestliže nemohou mluvit, rovnocennými znameními.“

Jestliže především kán. 1095 vyjadřuje způsobilost kontrahentů manželství na základě vnitřních požadavků na ně kladených, kán. 1104 stanoví vnější požadavky. Před nabytím účinnosti CIC/1917 bylo možné, aby byl manželský souhlas ze závažných příčin vyjádřen pouze listem a přítomnost nupturientů se k platnosti nevyžadovala. Avšak vzhledem k potřebě ochrany důstojnosti manželství a zajištění jeho platnosti je třeba, aby byli kontrahenti fyzicky přítomní, a to oba (*una simul*), neboť smlouva, kterou uzavírají, znamená vzájemné odevzdání jednoho druhému v jediném společném úkonu (srov. kán. 1057 § 2). Slovní projev lze v případě nutnosti nahradit rovnocennými znameními (znaková řeč).

Kodex ovšem připouští rovněž uzavření manželství prostřednictvím zástupce (*per procuratorem*). Jeden z nupturientů může být nahrazen zástupcem za podmínek, které detailněji upravuje kán. 1105 § 1: „K uzavření manželství prostřednictvím zástupce se vyžaduje: 1. zvláštní zmocnění k uzavření manželství s určitou osobou; 2. aby zástupce byl ustanoven od zmocnitele a osobně svůj úkol splnil. § 2. Aby zmocnění platilo, musí být podepsáno zmocnitelem a kromě toho farářem nebo ordinářem místa, v němž se zmocnění uděluje, nebo knězem od faráře nebo ordináře zmocněným nebo alespoň od dvou svědků; anebo musí být vyhotovena věrohodná listina podle norem světského práva. § 3. Jestliže zmocnitel nemůže psát, zaznamená se to ve zmocnění a přibere se další svědek, který také listinu podepíše; jinak je zmocnění neplatné. § 4. Neplatné je manželství, jestliže před uzavřením manželství prostřednictvím zástupce odvolal zmocnitel toto zmocnění nebo jestliže byl stížen

amencí, i když ani zástupce ani druhá strana o tom nevěděla.“ Jestliže podmínky v kán. 1105 jsou vyžadovány k platnosti (písemná forma zmocnění), pak k dovolenosti uzavření manželství prostřednictvím zástupce je zapotřebí souhlas ordináře (srov. kán. 1071 § 1, 7°).

14. ZRUŠENÍ MANŽELSTVÍ

Zatímco církevní soudy prohlašují nulitu manželství od samotného počátku pro některou z vad manželského souhlasu, a tím konstatují neexistenci platného manželství, kanonické právo připouští také zrušení existujícího manželského svazku, který církev jinak uznává jako platný. Protože by se mohl vzbudit dojem, že se církev přese všechny výhrady uchyluje v některých případech k rozvodům manželství, jedna z podob rozloučení platného manželství dokonce ani není uvedena v Kodexu kanonického práva, totiž tzv. *privilegium petrinum*, rozloučení manželství papežem ve prospěch víry. Také tři další, v kodexu již upravené formy zrušení manželského svazku, znamenají rozloučení platného manželství, a to ve *prospěch víry*: pavlovské privilegium (*privilegium paulinum*), uvedené v kán. 1143–1147, privilegium výběru manželky (manžela) v kán. 1148 a privilegium zajetí (*privilegium captivitatis*) v kán. 1149. Pouze zrušení nedokonaného manželství podle kán. 1141–1142 nepatří do kategorie privilegia víry. Společným jmenovatelem všech těchto možností zrušení manželského pouta je jejich cíl, který je cílem a smyslem kanonického práva: „spása duší, která musí být nejvyšším zákonem v církvi“ (srov. kán. 1752).

kán. 1141: „Uznané a dokonané manželství (*matrimonium ratum et consummatum*) **nemůže být rozloučeno** žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.“

Tato norma vyjadřuje princip nerozlučitelnosti manželství, kterým se do právního jazyka transponuje biblický princip „Co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje“, jež katolická církev považuje za neměnný a závazný. Takové absolutně nerozlučitelné manželství

musí být *svátostné*, tedy obě strany jsou platně pokřtěné, a došlo k naplnění manželství intimním stykem způsobilým pro početí dítěte (viz kán. 1061 § 1). V případě, že alespoň jedna strana je katolická, musela být rovněž k platnosti takového manželství dodržena (nebo alespoň dispenzována) kanonická forma (srov. kán. 1057, kán. 1117, kán. 1127). Takové manželství není rozlučitelné ani *vnitřně* (z vůle manželů, jejichž platný vzájemný souhlas zůstává neodvolatelný), ani *navenek* (tím, že by civilní nebo církevní autorita, třeba i samotný papež, prohlásila toto manželství za zrušené). Pouze smrt může ukončit platné a dokonané manželství, jak to stvrzuje například první list apoštola Pavla Korintánům: „Žena je vázána zákonem, pokud žije její muž. Jestliže muž umře, je svobodná, a může se vdát, za koho chce, ale jen v Kristu.“ (1K 7,39). Pouze nej přísnější odnože křesťanství znaly zákaz druhého manželství po ovdovění, avšak takto plošně uplatňovaný rigidní přístup se nikdy nesesetkal se souhlasem katolické církve.

kán. 1142: „**Nedokonané manželství** mezi pokřtěnými nebo mezi stranou pokřtěnou a nepokřtěnou může **zrušit papež**, a to ze spravedlivého důvodu, na žádost obou stran nebo jen jedné, i proti vůli druhé strany.“

Uplatňování papežské pravomoci zrušení nedokonaných manželství souvisí s vyústěním sporu vedeného ve středověku o konstitutivní prvek uzavření manželství. Kompromis byl nalezen v té podobě, že manželství je sice platně uzavřeno výměnou vzájemného souhlasu nupturientů (*consensus facit matrimonium*), avšak je třeba, aby manželství bylo poté ještě tělesně dokonáno, konzumováno (*copula facit matrimonium*). Zrušení platně uzavřeného kanonického manželství, v němž k naplnění nemůže dojít, vychází vstříc jednomu z cílů manželství, který byl po staletí pojímán jako jeho jediný hlavní cíl, totiž *plazení a výchova dětí*. Recentní kanonické právo již nezná zrušení nedokonaného manželství samým právem (*ipso iure*), pokud strana složí slavné řeholní sliby (*professio sollemnis re-*

ligiosa), jak to potvrdil Tridentský koncil a zachoval ještě kán. 1119 kodexu z roku 1917.

Podle převládajícího doktrinárního výkladu i stávající praxe se papežská pravomoc zrušit nedokonaná manželství *pokřtěných* vztahuje rovněž na manželství nekatolických křesťanů. Administrativní řízení o udělení papežské dispensy před vydáním motu proprio Benedikta XVI. „*Quaerit semper*“ (2011) prováděla římská Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, dnes je kompetentním orgánem Římská rota, která postupuje podle rámcové procesní úpravy, obsažené v kán. 1697–1706. Dispenz od manželství platného a nedokonaného (*super matrimonio rato et non consummato*) pak formou milosti (*gratiam dispensationis*) uděluje samotný papež. V důkazním řízení je třeba prokázat, že k souloži nedošlo, resp. dojít nemohlo, o čemž může svědčit zejména to, že žena zůstává pannou (*virgo intacta*). V mnoha případech se pak projeví, že alespoň jeden z manželů nebyl schopen z psychických důvodů plnit podstatné manželské povinnosti (srov. kán. 1095 3°), proto může po udělení dispensy následovat kanonický soudní proces o nulitě manželství, resp. tento proces může být veden namísto žádosti o papežskou dispenz. Rozdíl mezi procesy spočívá v tom, že papežská dispenz ruší platné manželské pouto (manželství tedy do okamžiku právní účinnosti papežské dispense existovalo), zatímco rozsudek církevního soudu jej může prohlásit neplatným od samého počátku, *ex tunc*. Řešení soudní cestou ukazuje následující příklad:

Žalobkyně ve svém podání uvádí, že o svatební noci ani nikdy později se účastníkům řízení nepodařilo uskutečnit intimní styk pro předčasnou ejakulaci u žalovaného. Později se žalovaný (epileptik) vždy vymlouval, že je unavený a o další intimní styk neprojevoval zájem. Ani společná návštěva u sexuologa nepřinesla zlepšení. Žalovaný se žalobkyni svěřil, že masturbace, event. pokus o sexuální styk v něm evokují představu ženy vedené na popraviště. Žalobkyně předložila soudu potvrzení gynekoložky MUDr. V. R., z něž vyplývá, že je *virgo intacta*. V kanonické výpovědi žalobkyně uvádí,

že ještě před svatbou žalovaný popřel, že by byl homosexuální orientace. O intimní styk se účastníci řízení pokusili poprvé o svatební noci a pak ještě asi dvakrát nebo třikrát. Žalovaný po žalobkyni nikdy nevyžadoval abnormální sexuální praktiky, pouze odmítal sexuální život. Žalovaný byl i za trvání manželství pod značným vlivem své matky. Sám ve své kanonické výpovědi uvádí, že první vážný vztah měl až se žalobkyní. Už během známosti se u něj začaly objevovat v souvislosti se sexem úzkostné stavy. Na otázku, zda měl vůbec někdy završený pohlavní styk se ženou, odpovídá žalovaný negativně. Dověděl se, že jeho úzkostné představy mohou mít i genetické pozadí, nicméně problém ze své strany podcenil. Uvádí, že mezi ním a žalobkyní vážla základní komunikace, v čemž spatřuje hlavní problém.

Svědék F. J. (otec žalobkyně) vypovídá, že účastníci řízení vstupovali do manželství odpovědně. Žalovaný se mu nezdál příliš aktivní, připadal mu klidný až apatický, o jeho údajných depresích není svědek informován. V jeho jednání neviděl svědek psychologické problémy, ale životní styl, který byl stejný před manželstvím i po jeho uzavření. Žalovaný necítil potřebu mít rodinu, ačkoli údajně s dětmi zásadně souhlasil. Žalovaný se měl vyjádřit, že „když to na něho přijde, dovede si pomoci sám a nepotřebuje k tomu další lidi“. Žalobkyně se v té souvislosti svědkovi svěřila, že „do manželství vstupovala jako panna a jako panna se rozvádí“. Od žalobkyně svědek ví, že mezi účastníky řízení neexistoval žádný sexuální život pro nezájem žalovaného.

Svědčyně F. A. (sestra žalobkyně) potvrzuje, že žalovaný byl i v manželství pod vlivem rodičů, hlavně matky. Do manželství vstupovali účastníci řízení zodpovědně a plánovali rodinu. O depresivních stavech a o sexuálních problémech žalovaného je svědkyně informována od žalobkyně. Od ní také ví, že během předmětného manželství nedošlo k žádnému dokonanému pohlavnímu styku pro nezájem žalovaného.

Soud uzavírá, že oba žalobní důvody (překážka impotence podle kán. 1084 § 1 CIC a psychická nezpůsobilost převzít a plnit povinnosti plynoucí z manželství podle kán. 1095 3° CIC) spolu úzce

souvisí. Jednak se vztahují ke stejné manželské povinnosti, tedy k intimnímu životu *humano modo*, jednak neschopnost k převzetí této povinnosti vychází ze stejné, tedy psychické příčiny. V důkazním řízení bylo prokázáno, že účastníci řízení neměli za celou dobu trvání manželství (přes jeden rok) dokonáný pohlavní styk. Žalobkyně se vykávala potvrzením od gynekoložky, že je *virgo intacta*. Sám žalovaný při kanonické výpovědi uvedl, že ještě nikdy neměl završený pohlavní styk (důvodem byla *ejaculatio praecox*). Z toho vyplývá, že u žalovaného existovala neschopnost k souloži, a sice *antecedens et perpetua* (předcházející a trvalá) ve smyslu normy kanonického práva. Vzhledem k tomu, že žalobkyně byla první ženou, s níž se žalovaný pokoušel o intimní styk, nelze určit, zda šlo o neschopnost relativní či absolutní, zvláště když absentuje znalecký posudek z oblasti sexuologie. To však není pro meritorní rozhodnutí relevantní, protože i relativní impotence činí manželství neplatným *ex ipsa eius natura*. Lze usuzovat také na možnou příčinu psychických problémů odpůrce, kterými je jak vliv dominantní matky na psychický rozvoj odpůrce, tak epilepsie, kterou od dětství trpěl a která často přináší jak fyzické, tak psychické problémy. Z tohoto důvodu soud prohlašuje předmětné manželství za **kanonicky neplatné**.

kán. 1143: „§ 1. Manželství uzavřené mezi **dvěma nepokřtěnými** může být **zrušeno** na základě **pavlovského privilegia ve prospěch víry** strany, která přijala křest, a to přímo tím, že tato strana **uzavře nové manželství**, jestliže nepokřtěná strana odešla.

§ 2. Za odchod nepokřtěné strany se považuje, jestliže nechce s pokřtěnou stranou spolu bydlet nebo pokojně spolubydlet bez urážení Stvořitele (*sine contumelia Creatoris*), pokud jí pokřtěná strana nezavdala po křtu spravedlivý důvod k odchodu.“

Biblickým textem, o který se opírá „pavlovské“ privilegium, je první list apoštola Pavla Korinťanům: „Těm, kdo žijí v manželství, nařizuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela. A když

už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští. Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští. Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou přece svatí! Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji“ (1K 7,10–15). Z úryvku je zřetelné, že od Pána (Ježíše Krista) pochází požadavek trvalosti manželského svazku, zatímco apoštol Pavel („já, a ne už Pán“) připouští rozloučení manželů, z nichž jeden je křesťanem a druhý nikoli (podle kanonického práva by se jednalo o manželství s překážkou *disparitatis cultus* – srov. kán. 1086). Nevěřící strana může odejít a věřící „nejsou v takových případech vázáni“. Otevírá se jim tak možnost nového manželského svazku.

Jednotná právní recepce tohoto úryvku se ustálila v době vrcholného středověku, za pontifikátu papeže Inocence III. (1198–1216). Pro potřeby aplikace kanonického práva nelze mluvit o „věřícím“ či „nevěřícím“ (církve nemá k dispozici jakýsi „věroměr“ subjektivních a proměnlivých duchovních prožitků), nýbrž o *pokřtěné* a *nepokřtěné* straně. Udělení křtu je totiž nejen svátostný duchovní úkon, nýbrž také navenek (*in foro externo*) prokazatelná právní skutečnost. A právě fakt „nekřtu“ stran je potřeba při šetření za účelem udělení privilegia ověřovat. Pavlovské privilegium tedy umožňuje rozloučit nesvátostné manželství ve prospěch života víry katolické strany v novém manželství za této situace: 1. Výchozím, původním stavem je existence civilního manželství dvou nepokřtěných. Katolická církev jej považuje za platné, přirozené manželství (*matrimonium naturale*). 2. Jedna ze stran se posléze nechá pokřtít v katolické církvi, zatímco druhá zůstává nepokřtěná. 3. Nepokřtěná strana odejde z manželství, a to po přijetí křtu partnerem nebo i předtím. Následující kánony předepisují náležitá zjišťování, aby mohlo být privilegium aplikováno. To se pak uskuteční tím, že katolicky pokřtěná strana uzavře *nové manželství*.

kán. 1144: „§ 1. Aby pokřtěná strana platně uzavřela nové manželství, musí být nepokřtěná strana vždy úředně **dotázána** (*interpellari debet*) zdali: 1. i ona nechce **přijmout křest**; 2. alespoň chce s pokřtěnou stranou **pokojně spolužit** bez urážení Stvořitele (*sine contumelia Creatoris*).

§ 2. Tento úřední dotaz se musí učinit po křtu; místní ordinář může ze závažného důvodu dovolit, aby se úřední dotaz učinil před křtem, dokonce smí od úředního dotazu dispenzovat, ať před křtem nebo po něm, pokud z řízení alespoň zkráceného a mimosoudního vyšlo najevo, že se úřední dotaz nemůže uskutečnit nebo bude bez užítku.“

Tyto kanonickým právem předepsané dotazy nepokřtěné strany se označují jako *interpelace*. Často se může jednat v našich podmínkách o případy, kdy manželství dvou nepokřtěných bylo z hlediska občanského práva platně rozvedeno, a rozvedení manželé již žijí v nových manželstvích nebo partnerských vztazích. Je zřejmé, že za některých okolností ani není užitečné úřední dotazy klást a je možno od nich dispenzovat. V každém případě je třeba dosáhnout právní jistoty ohledně neochoty nepokřtěné strany žít s nově pokřtěným katolíkem, proto kán. 1145 stanoví postup, který předpokládá veřejnou formu dotazů, avšak umožňuje v § 2 také soukromou formu: „§ 1. Zpravidla se koná úřední dotaz jménem místního ordináře strany, která přijala křest; tento ordinář poskytne druhému manželovi, jestliže o to požádá, lhůtu na odpověď a upozorní, že po marném uplynutí této lhůty se bude jeho mlčení považovat za zápornou odpověď. § 2. Úřední dotaz soukromě učiněný stranou, která přijala křest, je platný a je i dovolený, jestliže není možno zachovat výše stanovenou formu. § 3. V obou případech musí být zákoně prokazatelně pro vnější obor, že byl úřední dotaz učiněn a jaký je jeho výsledek.“

Pokud by před uzavřením nového kanonického manželství na základě privilegia nedošlo k občanskému rozvodu předchozího manželství, pak toto nové manželství by nemohlo být platné podle

civilního právního řádu; z hlediska právního řádu státu by se tak kontrahent dopustil bigamie. Pokud se ještě před uzavřením nově umožněného manželství nechala pokřtít původně nepokřtěná strana, situace se mění, manželství původně dvou nepokřtěných se stává manželstvím pokřtěných, tedy svátostným a nerozlučitelným. Pokud po křtu druhé strany nebylo fyzicky dovršeno (naplněno), lze požádat ze spravedlivého důvodu o papežskou dispens od nedokonaného manželství (*super matrimonium ratum sed non consummatum*).

kán. 1146: „Pokřtěná strana je **oprávněna** uzavřít nový sňatek s katolickou stranou, jestliže: 1. druhá strana zodpověděla úřední dotaz záporně, nebo jestliže úřední dotaz byl zákonně opomenut; 2. nepokřtěná strana, ať byla nebo nebyla úředně dotázána, dříve setrvala v pokojném soužití **bez urážení Stvořitele**, později však bez spravedlivého důvodu odešla, při zachování kán. 1144 a 1145.“

Toto ustanovení ilustruje nárokový charakter pavlovského privilegia. Vždyť je uděleno ve prospěch víry (*in favorem fidei*) nově pokřtěné strany. Jeho smyslem je proto vytvořit podmínky, aby nově pokřtěný katolický křesťan mohl v manželství prožívat svoji víru. Pokud se například dopustil před křtem cizoložství vůči partnerovi z původního civilního manželství, nebude sankcionován neudělením dispenze. Předpokládá se, že před přijetím křtu „vzbudil lítost nad svými hříchy“ (srov. kán. 865). Sám apoštol Pavel zakončuje v listu Korintským pasáž o odchodu nevěřící strany útěšnými slovy: „Bůh nás povolal k pokoji“ (viz 1 Kor 7,16). Klasická formulace „bez urážení Stvořitele“ (*sine contumelia Creatoris*) pak má vyjádřit, že soužití v manželství nesmí být hrubě narušováno například tím, že by nepokřtěná (nevěřící) strana ohrožovala osobní víru strany pokřtěné nebo její plnění křesťanských povinností v každodenním životě, včetně výchovy dětí ve víře.

kán. 1147: „Místní ordinář smí ze závažného důvodu dovolit, aby pokřtěná strana uzavřela za použití pavlovského privilegia manželství s nekatolickou stranou, ať pokřtěnou nebo nepokřtěnou, při zachování kánonů o smíšených manželstvích.“

Na rozdíl od CIC/1917, který v kán. 1123 umožňoval aplikovat pavlovské privilegium pouze uzavřením manželství nově katolicky pokřtěného s katolickou stranou, je podle recentní právní úpravy možné uzavřít takové manželství i s nekatolickou stranou, ať pokřtěnou v nekatolické církvi (s potřebnou licencí ordináře k dovolení takového smíšeného manželství – *matrimonium mixtum*, srov. kán. 1124 a násl.) nebo nepokřtěnou (s dispencí potřebnou k platnosti takového manželství s „růzností náboženství“ – *disparitas cultus*, srov. kán. 1086). K uzavření takových manželství jsou v kán. 1125 předepsané záruky, které by měly posílit katolickou stranu v jejím rozhodnutí pro aktivní život z víry.

kán. 1148: „§ 1. Nepokřtěný, který má současně **více nepokřtěných manželek**, smí si po přijetí křtu v katolické církvi, jestliže je pro něho tvrdé zůstat s tou, kterou si vzal jako první, **ponechat jednu z nich** a ostatní musí propustit. Totéž platí o nepokřtěné ženě, která má současně více nepokřtěných manželů. § 2. V případech podle § 1 je nutno po přijetí křtu uzavřít manželství **zákonnou formou**, při zachování, je-li třeba, předpisu o smíšených manželstvích a ostatních právních předpisů. § 3. S přihlédnutím k mravní, sociální a hospodářské situaci dbá místní ordinář, aby bylo dostatečně postaráno o náležité potřeby první a ostatních propuštěných manželek podle norem spravedlnosti, křesťanské lásky a přirozené umírněnosti.“

S masově rozšířeným fenoménem polygamie se katolická církev setkala v době mořeplaveckých objevů raného novověku. Afričtí a američtí „divoši“ nežili v monogamních svazcích a vyvstal problém, jak uspořádat jejich manželský a rodinný život, aby od-

povídal mravnosti a církevním normám. Papežské konstituce, které byly v této záležitosti vydány již v 16. stol., byly ještě součástí dodatků kodexu z roku 1917. CIC/1983 pojímá záležitost jako privilegium výběru manželky (v případě předchozího polygamního svazku) nebo manžela (v případě předchozího polyandrického svazku). I když kodex výslovně neuvádí, která autorita je příslušná k udělení privilegia, je zřejmé, že se má jednat o místního ordináře, nikoli o pravomoc vyhrazenou samotnému Apoštolskému stolci. Tým ordinář ostatně má též dbát, aby došlo ke spravedlivému existenčnímu zabezpečení propuštěných manželek.

Manželský partner žije dosud zároveň (*simul*) s více nepokřtěnými partnery v polygamním manželství (v některých oblastech žije nejen s „pravými“ manželkami, nýbrž může mít také další stálé družky). Tento partner přijme křest v katolické církvi, zatímco ostatní partneři zůstávají nepokřtěni. Jestliže původně církev nastolila požadavek ponechat si partnera, se kterým bylo uzavřeno časově první „manželství“ v pořadí, nyní platí, že „jestliže je pro něho tvrdé zůstat s tou, kterou si vzal jako první, ponechá si jednu z nich a ostatní propustí“. Na rozdíl od pavlovského privilegia musí být křest udělen pouze v katolické církvi. Společný rys s pavlovským privilegiem je dán tím, že dosavadní svazek je rozloučen okamžikem uzavření nového manželství, a to přednostně kanonickou formou. I když partner byl původně jedním z více partnerů polygamního svazku, je třeba, aby manželství bylo znovu uzavřeno. Původní manželský souhlas byl totiž mj. zatížen vadou: strany se domnívaly, že lze slíbit manželství více partnerům.

kán. 1149: „Nepokřtěná osoba, která přijala křest v katolické církvi, a nemůže obnovit spolužití s nepokřtěným manželem z důvodu **zajetí nebo pronásledování** (*ratione captivitatis vel persecutionis*), smí uzavřít nové manželství, i když druhá strana mezitím přijala křest, při zachování kán. 1141.“

Privilegium zajetí (*privilegium captivitatis*) bylo zavedeno v téže době, jako privilegium propuštění partnerů. Zajatci či otroci bývali vyvázeni do vzdálených zemí a původní manželští partneři s nimi nejen nemohli již žít, nýbrž ani s nimi udržovat jakýkoli kontakt. Proto nedobrovolně opuštěný partner, pokud přijme křest v katolické církvi a nemůže obnovit soužití se svým prvním zajatým nebo pronásledovaným partnerem (*ratione captivitatis vel persecutionis*), může uzavřít nové manželství. V něm bude moci s novým partnerem žít podle své víry: také zde se jedná o zrušení původního manželství ve prospěch víry (*in favorem fidei*) a také zde bude dosavadní manželství rozloučeno okamžikem uzavření nového manželství.

Normy *Potestas Ecclesiae*, čl. 1–4: „Manželství uzavřené mezi stranami, z nichž **aspoň jedna nebyla pokřtěna**, může být **zrušeno papežem ve prospěch víry** (*solvi potest in favorem fidei*), jestli toto manželství nebylo dokonané poté, co obě strany přijaly křest.

Jednotlivé případy projednává Kongregace pro nauku víry, a jestli je to vhodné, předloží žádost o zrušení manželství papeži. Diecézní biskup a ti, kteří jsou mu podle zákona postaveni na roveň, a eparchiální biskup mají pravomoc začít a vést řízení.

Aby bylo možné svazek zrušit, je nutné, aby ve chvíli udělení zrušení svazku: 1° nebyla žádná možnost obnovení společenství manželského života, 2° žadatel nebyl výhradně nebo převážně vinný rozpadem manželského života a strana, se kterou má uzavřít nebo zplatnit nové manželství nezapříčinila svou vinou rozdělení manželů.“

Součástí Kodexu kanonického práva není ještě jeden způsob zrušení manželského svazku, vyhrazený samotnému papeži, kterému se obecně říká *privilegium petrinum*. Zatímco v případě pavlovského privilegia se název odvozuje od příslušné pasáže listu Korintánům apoštola Pavla, zde název znamená, že ten, kdo má pravomoc taková manželství rozloučit, je samotný papež jakožto nástupce apoštola Petra. Neochota nejvyšší autority církve publikovat normy, podle kterých se tak děje, plyne z obavy, že by navo-

zovaly nesprávnou představu o tom, že církev manželství rozvádí způsobem, jakým to činí civilní rozvodové soudy. Platná instrukce kongregace pro nauku víry *Potestas Ecclesiae* z roku 2001 je poslední z kanonických úprav papežského rozloučení manželského pouta ve prospěch víry. Obdobně jako předchozí úpravy z let 1934 a 1973, ani normy *Potestas Ecclesiae* nejsou uveřejněny v oficiálním církevním publikačním věstníku *Acta Apostolicae Sedis* (srov. kán. 8).

V praxi se jedná o rozloučení nesvátostných manželských pout. Tím se situace liší od svátostných manželství dvou pokřtěných (a pokud alespoň jeden z kontrahentů je pokřtěn v katolické církvi, pak ještě za podmínky, že byla dodržena nebo dispenzována povinnost kanonické formy), která může rozloučit papež jedině tehdy, když prokazatelně nebyla konzumována (srov. kán. 1142: rozloučení platného nedokonaného manželství). Papež může rozloučit ovšem také manželství, která byla naplněna, pokud ovšem nebyla svátostná, to znamená, že alespoň jedna strana je dosud nepokřtěná. Jedná se tedy o manželství mezi dvěma nepokřtěnými (přírozená, zákonná, uzavřená civilně), dále o manželství mezi pokřtěným nekatolíkem a nepokřtěným (uzavřená buď církevně podle norem nekatolické církve, nebo pouze civilně), a konečně o manželství mezi pokřtěným katolíkem a nepokřtěným, kde byla dodržena (či dispenzována) katolická forma (pokud kanonická forma zcela absentovala, manželství je neplatné, lze jej však následně zplatnit konvalidací nebo sanací, pokud manželé mají vůli spolu nadále žít, srov. kán. 1156 a násl.).

Normy *Potestas Ecclesiae*, čl. 4: „Aby bylo možné svazek zrušit, je nutné, aby ve chvíli udělení zrušení svazku: 1° nebyla žádná možnost obnovení společenství manželského života, 2° žadatel nebyl výhradně nebo převážně vinný rozpadem manželského života a strana, se kterou má uzavřít nebo zplatnit nové manželství nezapříčinila svou vinou rozdělení manželů.“

Normy *Potestas Ecclesiae*, čl. 5: „§ 1. Pokud katolická strana zamýšlí uzavřít nebo zplatnit nové manželství s nepokřtěnou nebo

s pokřtěnou nekatolickou stranou, katolická strana musí prohlásit, že je připravena vyhýbat se všem nebezpečím odpadu od víry, a nekatolická strana musí prohlásit, že je připravena dovolit katolické straně svobodně praktikovat její víru a pokřtít a vychovávat děti v katolické víře.“

Mezi obdobným pavlovským privilegiem, které se řeší na diecézní úrovni, a petrovským privilegiem, udělovaným cestou papežského reskriptu (odpovědi na písemnou žádost – srov. kán. 59 a násl.), je zásadní rozdíl: *privilegium paulinum* se uděluje vždy ve prospěch manžela z rozpadlého manželství, který sám touží po novém sňatku, v němž by mohl žít svoji katolickou víru. Zato v případě petrovského privilegia je sice manžel z rozpadlého manželství žadatelem, avšak pokud sám není katolík, nežádá rozloučení předchozího manželství ve prospěch *své* víry, nýbrž ve prospěch katolické víry *nového partnera*. Zkoumá se rovněž vina na rozpadu prvního manželství, neboť by nebylo spravedlivé, aby bylo privilegium uděleno tomu, kdo hrubým způsobem zapříčinil rozpad předešlého manželství, zejména pak ne v případě, že by nový partner, kterého si díky udělení privilegia hodlá žadatel vzít, byl kvůli nevěře příčinou rozpadu prvního manželství. Vzhledem k tomu, že se jedná o privilegium ve prospěch *katolické* víry, je (na rozdíl od smíšených manželství nebo manželství s překážkou *disparitatis cultus*) stanovena povinnost podepsat záruky ohledně úsilí o zachování katolické víry také *nekatolické straně* (nepokřtěné či pokřtěné v nekatolické církvi). Na rozdíl od pavlovského privilegia, jehož účinky nastávají samotným uzavřením nového manželství, u kladně vyřízeného petrovského privilegia je pouto rozvázáno okamžikem účinnosti papežského reskriptu, bez ohledu na to, zda k uzavření nového manželství opravdu dojde.

Normy *Potestas Ecclesiae* obsahují celkem 25 článků, které podrobněji upravují modalitty možných případů a další podrobnosti procesního charakteru. Konkrétní příklad poskytne představu ohledně aplikace. V dané kauze je žadatel pokřtěn v nekatolické

církvi. V procesu se musí zkoumat, zdali jeho původní manželka nebyla rovněž pokřtěna, neboť v tom případě by manželství jako svazek dvou pokřtěných bylo svátostné, a proto absolutně nerozlučitelné – *privilegium in favorem fidei* by nebylo možno aplikovat. Během informačního řízení na diecézní úrovni se tedy zjišťuje svědeckými výpověďmi i dotazy u katolických i nekatolických farních úřadů v místech bydliště bývalého partnera, zdali neexistuje důkaz o jeho křtu (čl. 16 norem). Žádost o udělení privilegia může mít například takovéto znění:

Svatý Otče, níže podepsaný K. K., pokřtěný v Církvi československé husitské, žádá Vás zdvořile o zrušení přirozeného manželství, uzavřeného před Městským národním výborem v O. se slečnou V. U. Z našeho manželství se narodili synové Z. a J. Naše manželství se rozpadlo a bylo rozvedeno Okresním soudem v O. Starší syn Z. je již zletilý, o nezletilého J. pečuji finančně a stýkáme se spolu pravidelně.

Devět let po rozvodu jsem uzavřel civilní sňatek s pokřtěnou římskokatoličkou R. S. Vzhledem k tomu, že jsme oba dospěli k názoru o nutnosti kanonického manželství, dovoluji si požádat o zrušení svého prvního manželství ve prospěch víry. Prohlašuji s plnou zodpovědností, že jsem závažným způsobem nerozbil své manželství s V. U. Se stávající manželkou jsem se poznal teprve tři roky po rozvodu, takže ani ona nebyla důvodem rozpadu mého prvního manželství. Za udělenou blahovůli děkuje s úctou K. K.

Žadatel sám není katolík, avšak podepisuje záruky obdobně jako strana katolická:

V přítomnosti podepsaného kněze tímto slibuji, že svému manželskému partnerovi nebudu bránit v praktickém vyznání jeho katolické víry ani v plnění jeho slavnostně učiněného slibu a že všechny děti v našem manželství budou v katolické víře pokřtěny a vychovány.

Instruktor, který byl pověřen šetřením, připraví pro diecézního biskupa, jehož prostřednictvím se žadatel obrací na papeže, souhrnné vyjádření (*votum*) o výsledcích šetření, které biskup podepisuje a tím svojí autoritou zaštiťuje:

V procesním šetření byli kanonicky vyslechnuti: žadatel, jeho otec, nová partnerka žadatele. Bývalá manželka žadatele předložila v šetření své čestné prohlášení o tom, že nebyla pokřtěna ani v katolické církvi, ani v žádné jiné nekatolické církvi. Bohužel na dvojí písemnou výzvu instruktora kauzy poté nereagovala. Stejně tak nereagoval ani její otec. Fakt absence jejího křtu je bohatě dokumentován příslušnými farními úřady, takže existuje mravní jistota, že skutečně pokřtěna nebyla. Dotazem u duchovní správy v H. bylo zjištěno, že žadatel i jeho nová partnerka jsou lidé věrohodní, upřímně toužící po svátostném manželství, takže *testimonium* vyznívá jasně v jejich prospěch.

Z procesních akt lze mít za jisté, že v původním manželství žadatele nedovedli partneři k sobě najít interpersonální vztah nutný pro harmonické manželství. Civilní rozsudek hovoří o lehkomyšlnosti žadatele i o navazování kontaktů se ženami, ovšem nikoli o nevěře. Žadatel kajícíně přiznal, že teprve v závěru manželství se dopustil nevěry, o které manželka nevěděla, takže toto provinění nemohlo rozbít tehdy již rozpadající se manželství. Nutno upozornit, že nynější partnerka nebyla důvodem rozpadu manželství. Výše uvedené nevěry se ona nedopustila. Se žadatelem se poznali teprve tři roky po rozvodu. Nové civilní manželství je harmonické, jedná se již o starší manžele, a zvláště nová partnerka upřímně touží po svátostném životě. Záruky požadované římskou kongregací oba partneři podepsali dobrovolně. Obhájce manželského svazku (*defensor vinculi*) po prostudování procesních materiálů má za prokázané, že náležitosti k udělení dispenze jsou průkazné.

Po zvážení všech okolností jsem nabyl dojmu, že žádost je upřímná, nebezpečí pohoršení ani nežádoucí podiv věřících z udělení dispenze nehrozí, a proto i já doporučuji tuto žádost k blahovolnému kladnému vyřízení. V synovské účtě biskup E.

kán. 1150: „Při pochybnosti má privilegium víry přízeň práva.“

Jestliže kán. 1060 stanoví, že manželství se těší přízni práva (*matrimonium gaudet favore iuris*), pak tím chce vyjádřit, že církvi záleží na stabilitě tak významného statusového svazku, jakým je nerozlučitelné manželství. V pochybnostech o platnosti je tedy manželství považováno za platné, dokud jeho neplatnost není s jistotou prokázána. Udělení privilegia víry v některé z podob, které kanonické právo připouští, však původní platný manželský svazek ruší, takže působí, jako by snad směřovalo proti nerozlučitelnosti. Přesto však právě platné udělení privilegia je zárukou statusové stability a právní jistoty.

15. ODLOUČENÍ ZA TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ

kán. 1151: „Manželé jsou povinni a oprávněni zachovávat **manželské soužití** (*convictus coniugalís*), pokud je neomlouvá zákonný důvod.“

Kanonické právo zná institut, který dřívější občanské právo (také rakouský občanský zákoník ABGB z roku 1811) kvalifikovalo jako dočasné odloučení manželů „od stolu a lože“. CIC/1917 hovořil o „rozluce od lože, stolu a bydlení“ (*separatio tori, mensae et habitationis*). Je třeba mít na paměti nesrovnalosti v terminologii. Dočasné rozloučení se často označovalo jako *rozvod*, zatímco „skutečný“, definitivní rozvod se naopak označoval jako *rozlučka*. Kanonické právo civilní rozvod nezná, avšak zachovalo také v CIC/1983 odloučení manželů za trvání manželství (*separatio manente vinculo*). Nerozlučné manželské pouto zůstává nedotčeno, avšak pro manžele je morálně nemožné plnit povinnost společného bydlení a sdílení společného života. Odloučení tak představuje úlevu, kterou církev poskytuje manželům, kteří si jinak příslibili setrvání v manželském společenství, ať v dobrém nebo ve zlém. Kanonické právo však neuznává tzv. konsensuální separaci manželů, kterou si manželé dohodnou sami, například písemnou smlouvou, a nereflktuje ani faktickou, svévolnou separaci manželů. Proto v kán. 1151–1155 obsahuje kodex vlastní úpravu, jíž se lze legálně domoci odloučení. Kauzy odloučení jsou tím závažnější, do jaké míry se jejich příčiny a důsledky týkají nezletilých dětí, pro jejichž ochranu stanoví kodexová úprava kautelu v kán. 1154: „Při odloučení manželů je nutno se vhodně postarat o náležitě vydržování a výchovu dětí.“

kán. 1152: „§ 1. Velmi se doporučuje, aby manžel z křesťanské lásky a kvůli prospěchu rodiny neodmítl odpustit druhé straně **cizoložství** a nerozvrátil manželský život; jestliže jeho vinu výslovně nebo mlčky neodpustil, je oprávněn opustit manželské soužití, jestliže s cizoložstvím nesouhlasil nebo mu nezavdal příčinu nebo sám je nespáchal.

§ 2. K odpuštění mlčky dochází v případě, kdy manžel, který se neprovinil, a když se o cizoložství dozvěděl, s druhým manželem dobrovolně manželsky obcoval; odpuštění se předpokládá, jestliže po více než šest měsíců zachoval manželské spoluzití a neobrátil se na církevní nebo světské představené.

§ 3. Jestliže neprovinivší se manžel sám opustí manželské spoluzití, předloží svůj případ do šesti měsíců příslušnému církevnímu představenému, který po přihlédnutí ke všem okolnostem zvaží, zda může být neprovinivší se manžel přiveden k **odpuštění** viny a k tomu, aby odloučení trvale neprodlužoval.“

Prvním legitimním důvodem pro církví uznané odloučení je *neodpuštěné cizoložství*, k němuž ovšem druhá strana nezavdala příčinu (značnou nevlídností, neodůvodněným odmítáním intimního styku apod.). Pro záchranu manželského soužití uvádí kán. 1152 § 2 vyvratitelnou právní domněnku tacitního odpuštění nevěry, pokud nevinný manžel obnoví intimní soužití a neuchýlí se k použití jakýchkoli právních prostředků k nápravě. Avšak pro legalizaci odluky je stanovena lhůta šesti měsíců, během níž má nevinná strana předložit kauzu u církevního představeného. Tím je zpravidla místní ordinář (srov. kán. 134), jehož úkolem je především nabádat k obnovení společenství života manželů, zejména s ohledem na dobro dětí. Pokud se smíření nepodaří dosáhnout, může ordinář (nechat) provést administrativní nebo soudní řízení (srov. kán. 1692–1696).

kán. 1153: „§ 1. Jestliže některý z manželů uvádí druhého do nebezpečí pro duši nebo pro tělo nebo pro děti, anebo jinak činí spo-

lečný život velmi tvrdým, poskytuje tím druhému manželovi **zákonný důvod k odchodu** na základě rozhodnutí místního ordináře; jestliže je nebezpečí z prodlení, i na základě vlastního rozhodnutí.

§ 2. Ve všech případech, když pomine příčina odloučení, je nutno **obnovit manželské spolužití**, pokud církevní představený neustanoví jinak.“

Pokud je ohrožen manželský partner, děti, nebo se společný život manželů stal nesnesitelný, děje se tak nejčastěji z důvodů fyzického či psychického násilí nebo nezodpovědného jednání, ohrožujícího rodinu. Bez zásahu církevní autority může dojít k právem uznanému vlastnímu rozhodnutí ohroženého manžela k odchodu, pokud hrozí nebezpečí z prodlení, avšak také k opětovnému přijetí manželského partnera, jak uvádí kán.1155: „Manžel, který se neprovinil, může chvályhodně opět přijmout druhého manžela k manželskému soužití. V tom případě se zřídka práva na odloučení.“ Tímto gestem se ovšem manžel vzdal práva na církevní odloučení. Pokud naopak dojde k rozhodnutí ordináře, ten může potvrdit legální odloučení na dobu určitou či neurčitou. Svojí povahou jde o rozhodnutí přechodné. Může se však také ukázat, že následně bude možno stranu, která způsobuje stav ohrožení manželského života, žalovat u církevního soudu z důvodu psychické nezpůsobilosti k plnění manželských povinností (kán. 1095 3°).

16. KONVALIDACE A SANACE MANŽELSTVÍ

kán. 1156: „§ 1. Ke **zplatnění** manželství neplatného z důvodu zneplatňující **překážky** se vyžaduje, aby překážka pominula nebo byla dispensována a souhlas obnovila alespoň strana vědomá si překážky.

§ 2. Toto obnovení vyžaduje církevní právo k tomu, aby zplatnění bylo platné, i když při uzavření manželství obě strany souhlas daly a později neodvolaly.“

kán. 1157: „**Obnovení souhlasu** (*renovatio consensus*) musí být novým úkonem vůle zaměřeným k manželství, o němž obnovující ví nebo se domnívá, že od počátku bylo neplatné.“

kán. 1158: „§ 1. Jestliže překážka je veřejná, je nutno, aby obě strany obnovily souhlas kanonickou formou, při zachování kán. 1127 § 2.

§ 2. Jestliže se překážka nedá dokázat, postačí, aby soukromě a tajně obnovila souhlas ta strana, která si je vědomá překážky, pokud u druhé strany souhlas trvá, anebo obě strany, jestliže je překážka oběma známá.“

Konvalidace znamená zplatnění dosud kanonicky neplatného manželství, i když je takové manželství třeba platné podle civilního práva. Z hlediska kanonického práva se tedy jedná nejčastěji o manželství *putativní*, neboť v takových případech manželé spolu často žili v dobré víře. Účinky této tzv. „prosté“ konvalidace (*convvalidatio simplex*) z důvodu existující překážky nastávají *ex nunc*, ve chvíli obnovení manželského souhlasu kanonickou formou, což v praxi většinou obnáší jednoduchý sňatkový obřad. Je sice pravda, že platí presumpce platnosti manželského souhlasu, pokud nebyl výslovně odvolán (srov. kán. 1107), avšak církev požaduje v tak závažné statusové věci, jakou je nabytí platnosti manželství,

vzájemnou výměnu souhlasu kanonickou formou z důvodu opatrnosti (*ad cautelam*) a za účelem upevnění právní jistoty. V případě, že manželství je neplatné z důvodu překážky, musí nejprve dojít buď k jejímu samovolnému pominutí (například dosažení požadovaného věku v případě překážky věku nebo smrt jednoho z manželů v případě překážky stávajícího manželského pouta), nebo k projevu vůle (přijetím křtu nepokřtěnou stranou, pokud pro uzavření manželství nebyla udělena dispenz *disparitatis cultus*) či k úřední dispensaci překážky ordinářem. Pokud překážka byla tajná, stačí soukromé jednostranné či oboustranné obnovení souhlasu vlastními slovy.

kán. 1159: „§ 1. Manželství neplatné pro **vadu souhlasu** (*ob defectum consensus*) se zplacňuje tím, že strana, která nedala souhlas, souhlas projeví, za předpokladu, že souhlas druhou stranou daný trvá.

§ 2. Jestliže se vada souhlasu nedá dokázat, postačí, aby strana, která nedala souhlas, projevila souhlas soukromě a tajně.

§ 3. Jestliže se nedostatek souhlasu dá dokázat, je nutné, aby souhlas byl dán **kanonickou formou**.“

V případě, že manželství je neplatné z důvodu vady manželského souhlasu, je třeba mít na zřeteli, že souhlas musí být oboustranný, předpokládá se tedy, že jedna ze stran dala již na počátku plný a vědomý souhlas, který nepominul, zatímco u druhé strany je přítomna některá z vad souhlasu (například nechtěla vůbec manželství uzavřít nebo přijmout potomstvo – viz kán. 1101; byla k sňatku donucena – viz kán. 1103 apod.). Záleží na tom, zda je taková vada známá pouze jí, nebo je známá i navenek (divulgovaná) a prokazatelná *in foro externo*. V prvním případě stačí soukromá, tajná (tacitní) forma manželského souhlasu, zatímco ve druhém případě je třeba obnovit konsenzus veřejným slavením manželství, ve kterém strany vyjadřují souhlas společně jako manželé žít, čili takový souhlas, „který nemůže nahradit žádná lidská moc“ (srov. kán. 1057 § 1).

Proto je třeba před přistoupením k takové konvalidaci dosáhnout mravní jistoty, že konsensus obou stran skutečně trvá.

Kán. 1160: „Manželství neplatné pro vadu formy musí být ke zplatnění znovu uzavřeno **kanonickou formou**, při zachování kán. 1127, § 2.“

Případy, kdy chyběla kanonická forma, jsou velmi časté například u těch, kdo byli kdysi pokřtěni, avšak nežili náboženským životem, proto uzavřeli manželství pouze civilní, které je ovšem církví považováno za neplatné, pokud je katolicky pokřtěná alespoň jedna strana (srov. kán. 1059, kán. 1117). Manželství uzavřené kanonickou formou je z hlediska duchovního života manželstvím uzavřeným před Bohem (*coram Deo*) a otevírá katolickému manželovi možnost přistupovat ke svátostem.

kán. 1161: „§ 1. **Zplatnění v základu** (*sanatio in radice*) je zplatnění neplatného manželství bez obnovení souhlasu, provedené příslušným představeným. Obsahuje dispenz od **překážky**, jestliže překážka existuje, a od **kanonické formy**, jestliže nebyla dodržena a působí zpětné kanonické účinky do minulosti.

§ 2. Toto zplatnění nastává od okamžiku udělení; zpětné účinky se vztahují k okamžiku uzavření manželství, pokud není výslovně stanoveno jinak.

§ 3. Zplatnění v základu je možné udělit jen tehdy, když je pravděpodobné, že strany chtějí setrvat v manželském životě.“

kán. 1162: „§ 1. Jestliže u některé nebo obou stran chybí souhlas, **nelze** manželství zplatnit v základu, ať souhlas chyběl od počátku, anebo byl na počátku dán a později odvolán.

§ 2. Jestliže souhlas od začátku sice chyběl, avšak později byl dán, může být toto zplatnění uděleno s účinkem od okamžiku souhlasu.“

V uvedeném případě katolické strany, která touží po svátostném životě zplněním manželství, se ovšem někdy ukáže, že druhý manžel nechce absolvovat církevní obřad nebo je někdy vůči církvi hostilně naladěný. To je typický příklad, kdy je vhodnější přistoupit ke zplnění manželství v základu, neboli sanaci. Jedná se o *sanatio in radice*, doslova uzdravení manželství „v kořeni“, přičemž oním „kořenem“ je manželský souhlas, který je také zde bezpodmínečně nutný. Je třeba o něm nabýt morální jistoty tím spíše, že sanaci na rozdíl od konvalidace nedoprovází obnova manželského souhlasu kanonickou formou. Tento existující manželský souhlas nemohl být dosud doprovázen kanonickoprávními účinky, jelikož zde byly zábrany platnosti manželství (přítomnost překážky, nedostatek kanonické formy), které akt církevní sanace jednorázově a komplexně odstraní. Jestliže ovšem prostá konvalidace působí *ex nunc*, čili nově zplatňuje manželství dosud neplatné, účinky sanace jsou retroaktivní, nastávají *ex tunc*, takže manželství je považováno za platné od samého počátku, kdy bylo (neplatně) uzavřeno, a to i byť jen civilně. Jedná se tak prakticky o zákonem stanovenou právní fikci. Jestliže však souhlas nebyl dán již při sňatku, nýbrž později, zplnění je účinné až od okamžiku tohoto skutečného dání souhlasu.

kán. 1163: „§ 1. Manželství neplatné z důvodu **překážky** nebo pro nedostatek zákonné **formy** může být takto zplatněno, pokud trvá souhlas u obou stran.

§ 2. Manželství neplatné z důvodu překážky práva přirozeného nebo božského pozitivního může být takto zplatněno až tehdy, kdy překážka pominula.“

Sanace obnáší *ipso iure* dispenz od případných překážek církevního práva (srov. kán. 1075 § 2), dispenz od kanonické formy, pokud nebyla dodržena, a dispenz od povinnosti formálního obnovení manželského souhlasu. Jedná-li se však o překážku nedispenzovatelnou, čili překážku práva přirozeného (například ne-

schopnost k souloži) nebo božského pozitivního, je třeba vyčkat, zda pomine. Manželství pak bude zplatněno k okamžiku zániku takové překážky.

kán. 1164: „Zplatnění v základu lze platně provést i v případě, kdy o tom jedna nebo obě strany **nevědí**; udělí se však jen ze závažného důvodu.“

Partner, který velmi pravděpodobně odmítá zásah církve do manželství, nemusí být informován ohledně žádosti druhé strany o sanaci a o jejím udělení. Někdy přistupuje církevní autorita k sanaci také *ex offico*, aniž strany informuje, neboť neplatnost manželství způsobil svou nedbalostí například duchovní, který snoubence připravoval nebo oddával.

kán. 1165 § 1 a 2: „Zplatnění v základu může udělit **Apoštolský stolec**. V jednotlivých případech je může poskytnout **diecézní biskup**, i když je manželství neplatné z více důvodů; při zplatnění smíšeného manželství je nutno splnit podmínky uvedené v kán. 1125; nesmí je však udělit, jestliže brání překážka, od níž dispens je vyhrazena Apoštolskému stolci podle kán. 1078, § 2, anebo jestliže se jedná o překážku práva přirozeného nebo božského pozitivního, která již pominula.“

Jestliže prostá konvalidace je záležitostí faráře nebo jiného příslušného oddávajícího, který případně zažádal ordináře o potřebnou dispens, je naopak sanace velmi komplexním úkonem, který vyžaduje zásah nejvyšší autority, totiž 1. buď celé církve, tedy Apoštolského stolce (Kongregace pro bohoslužbu a svátosti *in foro externo*, Apoštolská penitenciárie *in foro interno*), a toho výlučně, pokud je dispens od překážky vyhrazená pouze jemu, nebo pokud se jednalo o překážku práva přirozeného nebo božského pozitivního, která pominula, 2. nebo alespoň nejvyšší autority

partikulární církve, diecézního biskupa, který ovšem může svoji pravomoc udělení sanace delegovat na jiného ordináře (srov. kán. 137 § 1).

LITERATURA

- ADAMOWICZ, Leszek, *Problematika rozdílnosti obřadů v manželském právu*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Časopis jurisprudence kanonického práva. Supplementum 1*, Brno: Akademie kanonického práva, 2015, s. 273–284.
- ADAMOWICZ, Leszek, *Skúmanie slobodného stavu u nepokrstených a nekatolíkov pred uzatvorením kánonického manželstva*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 29–46.
- AMBROS, Pavel, *Evangelium pro rodinu dnešní doby. Pastorační výzvy v podmínkách evangelizace*, Olomouc: Centrum Aletti, 2014.
- BARBERINI, Giovanni, *Elementi essenziali dell'ordinamento giuridico canonico*, Torino: G. Giappichelli editore, 2008.
- BIANCHI, Paolo, *Nezpůsobilost převzít podstatné manželské povinnosti a její příčina: anomálie v klinickém a kánonickém smyslu*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Akta IV. symposia kanonického práva. Supplementum 5*, Brno: Akademie kanonického práva, 2020, s. 97–104.
- BIANCHI, Paolo, *Struktura kán. 1095 ve světle rozvoje právního učení a jurisprudence od sedmdesátých let 20. století do dnešní doby*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Časopis jurisprudence kanonického práva. Supplementum 1*, Brno: Akademie kanonického práva, 2015, s. 181–194.
- BLAŽEK, Pavel, *Jedno tělo. Co se mění a nemění v katolickém učení o manželství?*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2021.
- BOHÁČ, Vojtech, *Ritus sacer slávenia manželstva*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 106–115.
- BOTEK, Libor, *Dobro manželů v „Amoris laetitia“*, in: *Revue církevního práva* 75-2/2019, s. 29–42.
- BUGEL, Walerián a kol., *Obřady manželství v různých liturgických tradicích*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2013.
- CATTOZELLA, Francesco, *Antropologické předpoklady pro interpretaci kán. 1095*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Časopis jurisprudence kanonického práva* 1/2020, s. 37–60.
- CATTOZELLA, Francesco, *Poruchy sexuality a neplatnost manželství*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Akta IV. symposia kanonického práva. Supplementum 5*, Brno: Akademie kanonického práva, 2020, s. 178–198.
- CATTOZELLA, Francesco, *Trvání manželského života. Důkazní hodnota ve světle Jurisprudence Římské roty*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Supplementum 4*, Brno: Akademie kanonického práva, 2018, s. 282–299.
- ČERNOVSKÝ, Ferdinand B., *Snoubenci na katolickém farním úřadě. Se zřetelem k novým nařízením a výnosům*, Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Francel, 1911.

- ČITBAJ, František, *Forma uzatvárania manželstva*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 94–105.
- ČITBAJ, František, *Manželstvo v katolíckom kánonickom práve a právnom poriadku Slovenskej republiky*, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, annus deest.
- DEMEL, Sabine, *Handbuch Kirchenrecht. Grundbegriffe für Studium und Praxis*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2010.
- Dokumenty II. vatikánskeho koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- DUDA, Ján, *Katolícke manželské právo*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár J. Vojtaššáka, 1996.
- DUDA, Ján, *Manželské prekážky v súčasnom kánonickom práve*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 47–84.
- DVOŘÁČEK, Jiří, *Východní kanonické právo. Úvod do studia*, Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve a Institut sv. Kosmy a Damiána, 2014.
- GAUDEMET, Jean, *Storia del diritto canonico*, Cinisello Balsamo (Milano): Edizioni San Paolo, 1998.
- GIGLIONI, Paolo, *Svätosti Krista a církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- GROCHOLEWSKI, Zenon, *O omylu ohledně jednoty, nerozlučitelnosti a svátostné důstojnosti manželství*, in: *Revue církevního práva* 12-1/1999, s. 5–20.
- JAN PAVEL II., *Familiaris consortio. Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981*, Praha: Zvon, 1992.
- HENNER, Kamil, *Základy práva kanonického. Část druhá – právo platné*, Praha: nákladem vlastním, 1918.
- HRDINA, Ignác Antonín, *Dokumenty Tridentského koncilu – latinský text a překlad do češtiny*, Praha: Krystal OP, 2015.
- HRDINA, Antonín, *Kanonické právo*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- HRDINA, Antonín Ignác, *Manželství v současném českém i kanonickém právu*, in: *Revue církevního práva* 16-2/2000, s. 91–104.
- HRDINA, Antonín, *Prameny ke studiu kanonického práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- CHIAPPETTA, Luigi, *Dizionario del nuovo Codice di diritto canonico*, Napoli: Edizioni Dehoniane, 1986.
- CHIAPPETTA, Luigi, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria. Manuale giuridico-pastorale*, Roma: Edizioni Dehoniane, 1990.
- KAŠNÝ, Jiří, *Biblická východiska instituce manželství*, in: *Studia theologica* 28-2/2007, s. 39–53.
- KAŠNÝ, Jiří, *Bůh nás povolal k pokoji (1Kor 7,15). Kanonická řízení ke zrušení manželství „in favorem fidei“*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005.
- KAŠNÝ, Jiří, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006.
- KAŠNÝ, Jiří, *Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus*, in: *Revue církevního práva* 26-3/2003, s. 169–188.
- KAŠNÝ, Jiří, *Zrušení manželství in favorem fidei*, in: *Revue církevního práva* 25-2/2003, s. 83–94.
- Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

- KLIMEŠ, Petr, *Psychické příčiny neplatnosti manželství*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.
- Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny. Latinsko-české vydání s věcným rejstříkem*, Praha: Zvon, 1994.
- KOLÁŘOVÁ, Marie, *Konvertita žijící v neplatném manželství*, in: *Revue církevního práva* 56-3/2013, s. 7–20.
- KOLÁŘOVÁ, Marie, *Podmínky vyloučení svátostné důstojnosti manželství*, in: *Studia theologica* 42-4/2010, s. 83–94.
- KOLÁŘOVÁ, Marie, *Předmanželská smlouva a platnost manželství*, in: *Revue církevního práva* 71-2/2018, s. 43–52.
- KOLÁŘOVÁ, Marie (red.), *Sbírka právních norem Arcidiecéze pražské z let 1945–2009*, Praha: Arcibiskupství pražské, 2009.
- KOP, František a komise pro překlad kodexu při CMB v Praze, pobočce v Olomouci, *Překlad Kodexu kanonického práva*, Brno: Diecézní církevní soud, 2009.
- KUNČAR, Vojtěch, *Emoční nezralost jako příčina nezpůsobilosti pro uzavření manželství*, in: *Revue církevního práva* 48-1/2011, s. 19–26.
- LISTL, Joseph, MÜLLER, Hubert, SCHMITZ, Heribert, *Grundriß des nachkonziliaren Kirchenrechts*, Regensburg: F. Pustet, 1979.
- LÜDICKE, Klaus, *Dignitas coniubii. Instrukce, která má být zachovávána diecézními a interdiecézními soudy při projednávání záležitostí neplatnosti manželství. Latinský text s českým překladem a s odborným komentářem od Klause Lüdickeho*, Brno: Akademie kanonického práva, 2020.
- MACH, Petr (ed.), *Registrace partnerství: pokrok, nebo nezodpovědné riziko?*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2006.
- MACHULA, Tomáš, *Vybrané podněty k diskusi o cílech manželství*, in: *Studia theologica* 22-4/2005, s. 26–32.
- MAREK, Ondrej, *Historické prvky formulácie kán. 1095 CIC*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Akta IV. symposia kanonického práva. Supplementum 5*, Brno: Akademie kanonického práva, 2020, s. 35–52.
- MENKE, Monika, *Nezpůsobilost převzít podstatné manželské povinnosti jako nejčastější důvod neplatnosti manželství (c. 1095 n. 3 CIC, c. 818 n. 3 CCEO) u církevních soudů*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 85–93.
- NĚMEC, Damián, *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Praha – Kostelní Vydří: Krystal – Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- OPATRNÝ, Dominik, *Dobro manželů v kontextu biblické etiky*, in: *Revue církevního práva* 57-1/2014, s. 49–63.
- PALLA, Jiří, *Manželský souhlas v současném kanonickém právu*, in: *Revue církevního práva* 13-2/1999, s. 93–128.
- PAPEŽ FRANTIŠEK, *Amoris laetitia. Radost z lásky. Posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*, Praha: Nakladatelství Paulínky, 2016.
- PAPEŽ FRANTIŠEK, *Apoštolské listy papeže Františka „Mitis iudex Dominus Iesus“ a „Mitis et misericors Iesus“*, Brno: Akademie kanonického práva, 2015.
- PARDEL, Dušan, *Náprava neplatného manželstva*, in: ČITBAJ, František (ed.), *Manželstvo v kánonickom práve*, Prešov: Grafotlač Prešov, 2009, s. 116–134.

- PASTWA, Andrzej, *Dobro małżonków. Identyfikacja elementu ad validitatem w orzecznictwie Roty Rzymskiej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016.
- PAZOUREK, Miroslav, *Manuál pro Codex Canonum Ecclesiarum orientalium aneb Úvod do Kodexu kánonů východních církví*, Praha: Karolinum, 1998.
- PEJŠKA, Josef, *Církevní právo III. Manželské právo kanonické*, Obořiště: Theologický ústav CSsR, 1934.
- PIUS XI., *Casti connubii. O křesťanském manželství*, Brno: Dědictví svatováclavské, 2016.
- PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexander, *Základy rodinného práva*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- POLÁČEK, Vladimír, *Východní manželské církevní právo se zřetelem k právu latinskému*, Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 1991.
- POLÁŠEK, František, *Procesní právo*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*, Praha: C. H. Beck, 1999.
- Římský rituál nově uspořádaný podle ustanovení Druhého vatikánského koncilu, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II – *Svatební obřady. Druhý vydání*, Praha: Česká biskupská konference, 2007.
- SABBARESE, Luigi, *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia. Commento al Codice di Diritto Canonico Libro IV, Parte I, Titolo VII*, Roma: Urbaniana University Press, 2016.
- SAROGLIA, Donatella, *Poskytnutí právní pomoci a metodika přípravné fáze v manželských řízeních*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Supplementum 4*, Brno: Akademie kanonického práva, 2018, s. 212–234.
- SAROGLIA, Donatella, *Vada rozvahy v úsudku jako nedostatek kritického hodnocení a vnitřní svobody se zaměřením an afektivní a psychologickou nezralost – kán. 1095 2º*, in: *Adnotatio iurisprudentiae. Akta IV. symposia kanonického práva. Supplementum 5*, Brno: Akademie kanonického práva, 2020, s. 120–134.
- SLAVÍK, Michael, *Manželství – od snů k realitě. Teologicko-právní analýza některých přístupů k uzavírání manželství*, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998.
- Sociální encykliky (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996.
- SVOBODA, Jiří, *Aplikace privilegia sv. Pavla podle kán. 1143–1147 CIC a kán. 854–865 CCEO*, in: *Revue církevního práva 24-1/2003*, s. 5–16.
- SVOBODA, Jiří, *Zplnění manželství v právu Katolické církve*, in: *Revue církevního práva 30-1/2005*, s. 7–39.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej a kol., *Manželství*, Praha: Nakladatelství Leges, 2014.
- ŠOLTÉSZ, Štěpán, *Kristus a rodina*, Praha: Kalich, 1970.
- ŠOŠKOVÁ, Ivana, *Církevní sobáš a jeho osudy v československom právnom poriadku*, in: ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, VALEŠ, Václav (ed.), *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*, Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, s. 291–304.

- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II (§ 655 až 975)*, Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Církevní právo*, Praha: Nakladatelství Leges, 2016.
- TRETERA, Jiří Rajmund, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha: Jan Krigl, 1997.
- TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Právní dějiny církvi*, Praha: Nakladatelství Leges, 2021.
- VESELÁ, Renata, *Vliv kanonického práva na pojetí manželství*, in: ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza, VALEŠ, Václav (ed.), *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti. Pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*, Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, s. 337–346.
- VITKO, Roman, *Pavlovo privilegium v CIC 1983*, in: *Annotatio iurisprudentiae. Časopis jurisprudence kanonického práva* 1-2/2014, s. 109–117.
- VLADÁR, Vojtech, *Dejiny cirkevného práva*, Praha: Nakladatelství Leges, 2017.

Stanislav Přibyl

**VYBRANÉ PROBLÉMY
KANONICKÉHO
MANŽELSKÉHO PRÁVA**

Zodpovedný redaktor: Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 345. publikáciu.

ISBN 978-80-568-0250-2 (on-line)